

ખુલાસો

[છેલ્લાંમાં છેલ્લી આવૃત્તીના.]

પારસી સંસારી નાટકોની શેઠીન તમાસખીન આલમમાં મોટી ને પુરતી પ્રસિધ્ધતા પામી ચુકેલા આ માહરા જુનાખખ નાટકને—હવે મને લાગે છે કે—આ નવી આવૃત્તીના સંબંધમાં કોઈ લંબાણ પ્રસ્તાવનાની જરૂર નથી. અનેક આવૃત્તીઓમાં અનેક મરતખા આ આગમય ખુલાસાવાર દીખાઈએ પ્રસિદ્ધ થઈ ચુક્યા છે, ને તેજ બસ છે. મને માનવાને લાલચ થાય છે કે પારસી સંસારી નાટકોમાં આ ખેલે કરેલા “રેકર્ડને” ખીજે કોઈ પારસી સંસારી ખેલ પોહોંચવાનો નથી. નજદીક ૩૦ વરસોની વાતપર મીં ખટાઉને વાસ્તે મેં માહરી ન્હાની ઉંમરે એ ખેલ લખ્યા પછી તે હજારો નહીં તો સંહકડોખંધ મરતખા સ્ટેજ થઈ ચુક્યો છે, ને “ગેઘટી” “નોવેલ્ટી” ને “ગ્રાંડ ટીએટર” જેવી કુશાદે નાટકશાળાઓમાં અત્યારતક તે જોવાની તમાસખીન આલમની જે ધમાલ પડતી રહેછે તે એ અદના નાટકની અચુક ફત્તેહની પ્રત્યક્ષ પુરવારી હું માની લઉં છું. એની લખેલગ બરાબર માહરા “બોળી ગુલ” ને માનવંત મરહુમ લાઇજ કેખુશરોનો “બોળી જન” પણ ચાલ્યો આવ્યો છે, પણ તે છતાં “ગામરેની ગોરી” થોડાંક કદમ આગલ પડતો છે, ને એ માહરા પુરાણ ખેલની એ અચુક ફત્તેહ માટે હું. તેથી, ખુદાનો ખાસકરી શુકરગુજર છું. વળી એ ફત્તેહનું માન મીં ખટાઉ અને મરહુમ મીં બાલીવાલાની કુંપનીઓના કસાયલાં ને ચુનંદાં ખેલાડીઓને પણ ઘણું દરજજે આભારી છે, અને સાર અસાર પારખનાર અને સારાં સંગીન સાહીત્યની જખખ કદર કરનાર ગુજરાતી આલમનો એજ સંબંધમાં હું કોઈ કોસમે આછો ઉપકારી નથીજ એ માહરે આ દુક ખુલાસામાં ભાર નાખીને કેહવું ઘટે છે.

ખ. ન. કાખરાજ.

નાટક પાત્ર.

મરદા:—

- મેહરજીભાઈ મેહતા... સુરતનો એક મધ્યમ સ્થિતીનો અને સુધરેલા વિચારનો જુરજીગર.
- જાલેજર..... મેહરજીનો વરસોથી ગુમ થયેલો વડો ભાઈ.
- અરદેશર..... જાલેજરનું છુપું નામ.
- જહાંગીર..... { મેહરજીનાં ધરમાં અચગીથી ઉધરેલો એક જવાન.—
પાછલથી સિદ્ધ થયેલો સપલશાહનો બેટો.
- અરજો..... જહાંગીરનું છુપું નામ.
- કાઉસ..... મેહરજી તથા જાલેજરનો ભત્રીજો; એક લુચ્છો.
- મંચેરશા મીંઢા } મેહરજી તથા જાલેજરના બનેલી.
- તેહમુરસ તુમાખી }
સપલસાહ સાહુકાર... એક ધનવાન સેઠ્યો.—જહાંગીરનો દોસ્ત ને પાછલથી સિદ્ધ થયેલો તેનો બાપ.
- પેસતનશાહ..... જાલેજરનો સોલીસીટર.
- અરશેદજી ખાન્દાની... જહાંગીરનો એક દોસ્ત.
- બેહરાંમ..... એક જંગલી ધરિની.—અરશેદજીનો નોકર.
- કીકલો..... એક લાલ્યો.—અરશેદજીનો ખીજો નોકર.
- હોરમજી..... એક ઘડયાલી.
- હીજો..... { માતબર મેહેલ માહેલા નોકરો.
- ધનજી..... {
મોકો..... {
- લીખો..... મેહેરજીનાં ઘરનો નોકર.

ઓરતો:—

- ગુલબાનુ..... મેહરજીની બેટી.
- દીની..... એક નોસાકરી છોકરી.—કાઉસની પરણી બાયડી.
- નાજાં..... મંચેરશાની બેટી.
- શીરીન..... તેહમુરસની બેટી.
- એ ઉપરાંત પોસ્ટવાલો, કંચનીઓ વિગેરે, વિગેરે.

સ્થળ.—સુરત અને મુંબઈ.

વખત.—ચાલુ.

ગામરેની ગોરી.

અંક ૧ લો—પ્રવેશ ૧ લો.

{ સ્થળ સુરત. મેહરજીભાઈ મેહતાનાં ઘરનું એક દીવાન ખાતું
ફરનીયર મધ્યમ. ગુલાં સીવતી ગાય છે—

ગાયન.

જગતવાલી ! સહિ તુંજ બલીહારી રે ! —ઓ જગત
દીપે ખુખી ખુખ જગતમાં નીત ન્યારી રે, ન્યારી !—જગત
નહીં સહજ રજ ખી ફેકટ તેં સરજવીરે,
નહીં ગરજ ગજને^૧ રજની તેં ફરમાવી રે,
ભરી હીત રીત કરી જગ તેં જારી રે, જારી !—જગત
પશુ પાંખી જીવજંત ને નર નારી રે,
તુંને કગલે પગલે જગમે છે ઉપકારી રે,
ભજે નામ કામ-રચના છે ન્યારી રે, ન્યારી !—જગત
(ગાયણ પુરં થતાં મેહરજી દાખલ થાય છે.)

મેહરજી—દીકરી ગુલાં, તું અહીં છે કે ? હું તુંને કાહારનો
ખીજ ઓરડાઓમાં જોયા કરતોતો. (ખેસે છે.)

ગુલાં—હા બાવાજી, હાથમાં કંઈ કામ નહીં હોય તારે વખત જાણે
મારેલો નીકતો કે હઠતો નથી, ને તેથી તેમ વખત ગુમાવા કરતાં કંઈ
ને કંઈ ગાઢને કામ કરવામાં મને વધારે ગમ્મત પડેય.

મેહરજી—એ સારી વાત છે, દીકરા. આખખાખાગિની કાંની
અમાસી જીંદગી ગુજારવા કરતાં હારકાં કસીને તનને કસરત આપતાં
રેહવું, એના જેવું ખીજું કંઈ નહીં ; પન વાર ગુલાં, હવે પેલા
આપરા પહરોના અરદેસરજી તારી સાથ કેમ ચાલેય ? હવે તેવણની
માંદગીમાં તો સુધારો છે ની ? (અરદેશર છુપ્યો આવી સાંભળે છે.)

ગુલાં—હા બાવાજી, હવે તો ઘણો સુધારો છે. 'પણ બાવાજી એવણુ કેહ્ય તે સું ખરું હોસે, કે આએ આખખી દુન્યામાં એવણુનું કાંઈ સગું વહાલું છેજ નહીં ?

મેહરજી—હોય ખી દીકરી; એમાં અન્યથા થવા જેવું કંઈ નથી.

ગુલાં—ને તેથી મને એવણની ઘણી દયા આવેચ, બાવાજી. એવણુને મરતેતોલ હાલતમાં આપરે રસ્તામાંથી ઉંચકીને ઘેરમાં લાયાં, તે દાહરથી એ ડોસાજીને હું કાકાજી કેહુંચ, ને તમે માનસો ? જાણે એવણુ મારા સગા કાકા હોયની તેમ કંઈ હવે મને એવણુ પર હેત છુટેચ !

મેહરજી—એ તારા સદાના સખી ને માયાવંતા દીલગુરદાની તાસીર છે, મારી દીકરી,

ગુલાં—(હસીને) જો જો હું બાવાજી, તમે એમ મારાં મોંના પર મારી તારીફ કરી કરીને મને જગાવી મેલસો હો ? (જરા થોખીને) પણ મને કેહોની, બાવાજી, કે તમે એ અરદેસરજીને હવે તો અહીંજ રહેવા દેસો કેની ?

મેહરજી—પણ મને સાંની અરચન, મારી દીકરી ? પણ ગુલ, હાલ તુરત એ વાત જવા દે, ને કંઈ ગા.

ગુલાં—સું ગાઉં બાવાજી ?

મેહરજી—તારે ગમે તે ગા.

ગુલાં—તારે તમે કેહવો તો બેહસ્તન માયજી વીશે મને મારા કવીએ જે નવું ગીત સીખવ્યુંચ તે ગાવું ? ખરું કેહુંચ બાવાજી, એ ગીત ગાતી વખત મને માયજી યાદ આવેચ, તારે મારાથી રચ્યા વગર રહેવાતું નથી.

મેહરજી—હવે એ વાત જવા દે ને કંઈ ગા.

ગાયન.

ગુલાં—ભલી ભુલાતી નથી મુજથી-
મુજ માત, ત્હારી યાદ શાદ,
ગમથી મરસ રેએ !
દુઃખતો સહેવાએ નહી,
મનથી જલતાં-તનથી બલતાં !
મને ગઈ ભુલી મા ! મૂકી ગઈ અટુલી.
તન મન સૌ એદમ કરતાં !—ભુલાતી.

માદર તુ થઇ જન્નત મુકામ,
જ્ઞાલી તુ જઇ સ્વર્ગે વસી,
ન દાદ મુજ બે દાદની ફરીયાદની કીધી ક્સી !
મગર સુજે સુખમાં સદા—
તુ સ્વર્ગમાં શાન્તી કરી.

માલીક તે બે નિવાજની ગોદમાં તુ નીત રહેજે હસી !-ભુલાતી.

મેહુરજી—દીકરી ગુલ, તેં ઘણી ગમખાર ગેઈ ગુજરીની યાદ આપનાઈ ગાયણું મને સંભળાવ્યું, પણ એ બી દીકર જયું. તારી બેહસ્તન માયને લગતાં એ તારાં ગીતથી મને તે મરનારની છેલ્લી ધરીની એક અરજની વાત યાદ આવી.

ગુલાં—તે સું વાત છે, બાવાજી ?

મેહુરજી—દીકરી, તે વાતમાં ઘણી દુરઅંદેશીથી નીગાહ પુગારવાની છે.

ગુલાં—મરેરે, મુઝ એવી તે સું માહાભારત વાત હોસે, કેહવોની બાવાજી ?

મેહુરજી—તે વાત તારી શેહાદીની છે, મારી દીકરી.

ગુલાં—(હસી પડીને) ઓ તમો ડોસા થાઓ રે, બાવાજી ! હું મકુંજે સું એક દુર અંદેશીની માહાભારત વાત કરવાની હોસે ! પણ વાઈ એમાં માયજીની મરજીની સું વાત આવી.

મેહુરજી—એ બેહસ્તનની એવી મરજી ઉતી કે દાહારો વારો આવતાં તુંને આપરા જેહાંગીર સાથેજ પણનાતી આપવી.

ગુલાં—હા, પણ જેહાંગીરનાં માય આપની વાત તો તમુને ખબર બી નથી ?

મેહુરજી—છેક તેમજ નહીં દીકરી. જો એ જેહાંગીરની હાલત હું હમનાં તુંને કંઈક વધારે વીગતથી સમજાઉં. તારો જનમ થયો તે વાતની પાંચ વરસ આગમય હું તારી માયને લખે તારી પ્રુધઓને તાંહ મુંબઈ ગીયોતો, તે વખતે પાછાં ફરતાં ઇસ્તેસન પર એક નહીં માનવામાં આવે એવો સંજોગ થયો. કોઈ બિચારી દેખાઈતી રીતે જવાન ને દેખાવલી, પણ તદન ચીઠરેહાલ ને વાખાની મારેલી બધરીએ મારી આગલ આવી મને અરજ કરી કહ્યું કે “આય બચ્ચાને જરા એક મીલીત સંભાલસોજી ?”

ગુલાં—તે પછી તે માય તે બચ્ચાને પાછી લેવા આવીજ નહીં ?

મેહુરજી—બીલકુલ નહીં !

ગુલાં—મરેરે, કેટલું અજળ્ય જેવું ! પણ તારે તે પસુ બચ્ચાને તમે સાથે અહીં લાયા કે ?

મેહુરજી—હા, જાણે એજગખી મલી ગીયું હોય તેમ મહેલાં એ બચ્ચાને તારી માયની મરજીથી આપરાંજ ઘેરમાં લાવીને રાખ્યું, તે એક છોકરો હતો, ને તે આપરો જેહાંગીર.

ગુલાં—પણ બચારા જેહાંગીરને તેની માએ એમ અજળ્ય જેવી રીતે સું કરવા તજ દીધો હોસે ? બાવાજી, તે કંઈ તરતતું જનમેલું બચ્ચું તો નહીં હતું ની ?

મેહુરજી—નહીં, બચ્ચીતજ નહીં. તે વખતે દખીતી રીતે તેની ઉમ્મર છ મહીનાની આસપાસની હતી, જેથી એટલું તો ચોક્કસ થતુંતું કે તે કમનસીબ માતાએ પોતાની નામોસીનાં પરીણામ કરીકે એ બચ્ચાને તજ્યુંતું નહીં; પણ એ બધી વાત જવા દે દીકરી ગુલ, ને હવે આપરે અસલ હાથ ધરેલી વાતપર પાછી આવ. મને કેહ તારે કે સું તું દીલની ખરી ખુશીથી જેહાંગીરને તારા ખાવંદ તરીકે બાહાલ રાખસે ?

ગુલાં—(શરમધને) પણ બાવાજી, તે બચ્ચું મને સું પુછાય જો ?

મેહુરજી—તુંને એક લાખ વખત પુછવાનું, મારી બેટી. જેહાંગીર સાથ તું પણવાની છે, હું નહીં; ને તેથી મારી મંજુરયાત ઉપરાંત તારી મરજી ને બાહાલીની એમાં બેવરી જરૂર છે. (ઉઠે છે.) જે કમબખત માએબાપો પોતે પણવાનાં હોય તેમ કારજનાં પાટયાં પોતાનીજ પસંદગીનાં ગોઠવીને લગનો કરેય, તે લોક બાળે વખત પોતાનાં બચ્ચાનાં ખુની છે. મારી દીકરી, મેં તુંને આએ ગામરેનાં એકાંતવાસ વચ્ચે ઉધારીય, કેમકે એ ગામરેની તાજી અને તનદરોસ્ત હવા મને ને મારાં બચ્ચાંઓને વરસોથી માફક આવેલી છે, ને તેથી, જોકે શહેરી શીસી-યારીઓ ને રાહરસમો કરતાં ગામરાંની સાદાઈ હું આજ વેર જ્યાદા પસંદ કરતો આવેલો છું, તોખી લાયક છુટાપણાં ને મુબબ્બ શહેરના સાચા સુધારાઓનો આએ એકાંતવાસનાં એક ખુનાંમાં ખી હું શરૂ નહીં, પણ ઓસ્તવાર હીમાયતી છું.

ગુલાં—(હસીને) મરેરે, બાવાજી, તમે તો આજે જાણે મારી આગલ વાચેજ કરોછ ?

મેહુરજી—નહીં દીકરી, તું; એમ મારી વાત ઉડાવ ના. હું સારી રવેસે જાણુંય કે જો જોવા જશું તો મુબબ્બની સુધરેલી કુબા માંથી ખી તારાં હોસાંન ને સાહલેસધને સખબે ઘણાક કુલવાન ને

ધનવાન જવાનો તારા હાથની ઉમેદવારીમાં આગલ પરસે. પણ મને અનુભવે સીખવ્યું છે કે જે લલક ને સાહસેસહ એક ગરીબની ઝુંપરી માંથી મલી આવેય, તેજ સદગુણો એક તવંગરની હવેલીમાં તેટલા સસતા મલી આવતા નથી; ને તેથી હવે તું મને તારો સેવકનો જવાબ આપ.

ગુલાં—બાવાજી, તમે જે કેહસો તે હોકમ હું મારે માથે ચહરાવસ. તમારા વગર આએ દુન્યામાં માઈ બીજું કાણુ છે વાઈ ? તમે જે કરસો તે માઈ ભલુંજ કરસો.

મેહરજી—મારી આંખોથી મારાં બચ્ચાં, ને તારે ચાલ દીકરા, હવે જસું. ખેતરમાં નવી પુરણીનું કામ ચલાવેલું છે, ને જોકે જેહાંગીરની દેખરેખ પર મને પુરતો એતખાર છે, તોખી સહવારથી મેં તાંહાનો સરેસ્તાનો ફેરો લીધોજ નથી, એટલે એક લટાર મારી આવતે.

ગુલાં—ચાલો બાવાજી, હું તમોને ખારણાંવેર મુકવા આઉં.

(મેહરજી અને ગુલાં જાય છે—અરદેશર બહાર આવે છે.)

અરદેસર—(એકલો—તેઓની પુઠે જોઈને) ભલાંની ભલાઈજ છે. હું દુન્યાનો ફરેલ છેઉં, ને લોકમાં કેહતી છે તેમ જમાને ખાધેલ છેઉં. આએ ભલો ખુરજીગર મેહરજીભઈ, ને તેની તેવીજ અશરાફ દીકરી ગુલ, મને ભઈ ને કાકાના મોહોખતલર એકકાબથી ખોલાવેય, ને તેઓ જ્યારે નીરદોશ ખોલાઈની ભલાઈમાં એ માન મને એક અંબણા તરીકે આપતાં આવેય, તારે તેઓને કેટલી થોરી ખખર છે કે હું એજ મેહરજીનો સગો ભઈ, ને એજ ગુલાંનો સગો કાકો છેઉં ! (ગમ ખાઈને) મારી કરણી ઘણી ભુંડી છે. મારા વાંક ઘણી તોજેસને લાયકના છે. ખરાખર ચાલીસ વરસની વાતપર સફરના માહરા શોખથી પચ્ચીસ વરસની ભર જવાન વયે દરયામાં ઝીપાલાવી મેં મારી પસંદગીનો જાણે દેશવટો લીધો, ને પછી કાફરી લોકો વચ્ચે વસી મારાં ઘેરખાર, મારાં જણેતાં સગાં વહાલાં, ને અફસોસ ! છેલ્લે મારી દીન ને મારા ખુદા વટીકને હું ભુલી ગીયો. (થોખેછે.) મને દુન્યાઈ હવસોએ લલચાવ્યો; માઈ જવુંજ એવી જગ્યાએ ને રેહવુંજ એવાં નેહસ્ત મુકામપર થયું, કે જાંહાં પછસાનો પરદો મારી આંખ આરો ફરી વરયો, ને તેણે મને આએ દુન્યાથી ખાતલ—ખાકાત ખનાવી ગોયા એક નવીજ દુન્યામાં લઈ જઈ ઉતારયો. (ગમ ખાયછે.) હું અહીં ચાલીસ વરસે પાછો આવ્યો, ને માઈ ખઈ નામ જલેજર છુપાવી મેં અરદેશરનું ખોટું ધારણુ કરેલું નામ થોકયુંય. હવે મને મારાં પોતાવત વાસ્તે કાણુ કાણુ ચાહેય, તે મારે અવલ તપાસવાનું છે; આહા પણ મેહ-

રજી, સું તારો ને તારી બેટીનો દીલગુરદો છે ! અરે કોઇ વખત મને એવું થાયય કે એકદમ એ બેરાદર ને મારી દીકરી આગલ જાહેર થાઉં, ને સાચ્યાં દીલની એક મીઠી બગલગીરી સાથે જે ખીસ્માર દોલત હું ગાંઠે બાંધી લાયોય તેનો વરસાદ હું એ લોકપર વરસાવી દેઉં ! પણ નહીં; મારાં બીજાં બી સગાં વહાલાં છે, મારે બીજી બી ફરજો બળવવાની છે, ને છુપાં નામે એ સઘલાંઓની સામટી તપાસ કરીને પછીજ હું તેમને તેમના લાયક નતીજાથી નવાજસ અથવા નેહાલ કરસ. (જવા કરે છે.) પણ સાંભેથી પેલો જેહાંગીર આવેય. એ છોકરાને બી મેં તપાસ્યોછ, ને મેંહરજી કેહછ તેમ ખરેખર ગુલાના હાથની ઉમેદવારીને એ જેબ આપે એવો જવાન જણાયય તો ખરો, પણ હજી એનાપર બી મારે છુપી નજર રાખવી જોઇએ.

{ બાણુ થાય છે.—જેહાંગીર હાથમાં એક ગુલાબ સાથ ગમગીન અદાથી ગાતો દાખલ થાય છે.

ગાયન.

જેહાંગીર—અરે મન ! નીશદીન ! ગમથી ગલે બદન !—અરે.

જગ અન્દર કુલ ધુલ ગુલ વન, ગુમ તદન મુજ સુધ શાનપણ,
હાય ! મુજ તન મન ધન, તુંજપર પરસન થઇ, કરું અરપણ !—અરે.
પરવર, દુઃખહર ! અંતે આનંદ કર ! દુર નદયાથી તું રાખી કર અંતર !
દેશ ખેશ વિન નિરઆશ નિરધન, અરે મન ! નીશદીન.

ખરે મીસકીન, નીશદીન, ગુલ વિન, મન !—અરે મન !

(ગાયન પુરું થતાં) અય ગુલ, તારું નામ ગુલાબ છે, ને તું

તારા ખુદરતના બાહારમાં ગુલ નામ જતપર સરસાઈ ભોગવેય, તોબી મારી આંખમાં તે તારો રતાસ ને તારો બાહાર મારી માનીતી ગુલ કરતાં જ્યાદા કોઇ રવેસે આવતો નથી. આહા ! ગરીબાઇ એ સું એક પાપ છે કે મારા જેવા નાઇલાજ નાવારેસ મુફ્લેસોને મોહબતની બી મના છે ? હું ગરીબ છેઉં, સખબ આ દુન્યામાં નમાયો ને નાવારેસ છેઉં, ને તેથી સું ખુદરત મને મારા પવીત્ર જેસ્સાઓથી બી બાકાત રાખવા માંગેય, કે જે સુંદરીના પવીત્ર હાથની ઉમેદવારીમાં આએ તનબદનમાં આગ સલગી રહીય, તે ઉમેદવારી હીંમતથી જાહેર કરવાને આએ હોઠ ઊંધરી શકતા નથી ? હું કોણુ, મારાં માએબાપ કોણુ, તે વાતની મારી બીનમાહીતગારીનાં કમબખ્ત અંજાણુપણાંમાંજ સું મારે આએ જેહાંનથી વાસો ઉઠાવવોય ? ખયર, એ બી તકદીર ! હવે ઉપાય તો એજ છે કે જે બને તે બને, પણ એક વાર ગુલને મારી મોહબતની આજવેરની છુપાવેલી છાની વાતથી માહીતગાર

બનાવવી, ને તે સુંદરીનો જે તે જવાબ મેલવી લખ, તે ઉપર મારી હવે પછીની હૈયાતીની પાર બાંધવી. (જવા કરે છે.) પણ ઓહો ! સાંભેથી ગુલ પોતેજ આવેચ,

(જેહાંગીર બાળુ થાય છે; ગુલ ખુશ મિઝજે ગાતી દાખલ થાય છે.)

ગાયન.

ગુલાં—હું તો ગામરેની ગોરી રે, કે હું તો ગામરેની ગોરી,
નાજ અદા અંદાજ ભરી છઉં ગામરયન ભોરી ।—કે હું તો.
મેં ટેંકરઈ હેંકરઈ આજ લગલુ નહીં જાણી,
હું એસકઈ મેસકઈ કાજ નથી રે દીવાની,
અહીં સાદમમાં રહી રાજ કરું જેમ રાણી,
નહીં સુખીયારી થોરી રે કે હું નહીં સુખીયારી થોરી,—નાજ
કંઈ છાસ, દહી, દુધ, ઘી, ખીચરી ને ભાજ,
વળી વાલ, વટેણા, તરતરકારી તાજ,
અમે દાલ, રોટલી ખાધયે ખુશી થઈ ઝાઝી,
સહ પતરાજ છોરીરે, અમે સહ પતરાજ છોરી.—નાજ
કંઈ સુકકું પાકકું સાદું સુતરું ખાતાં;
અહીં તાજ હવા ને ગામનું પાણી પીવાતાં;
બાવા ભાખરા સમ થઈ ફરીએ રાતાં માતાં;
છેઉં દુખોથી કોરી રે, કે હું છેઉં દુખોથી કોરી,—નાજ
જેહાંગીર—(ગાયન પુર થતાં જાહેર થઈ) ગુલ ?

ગુલાં—(ચોકીને) કાણ ? (જેહાંગીરને જોઈને) જેહાંગીર !
મમઈ મરેરે તારી, હું બીહીધી કે મારી પછવારે એમ એકાએક
ધુખરાયલાં છાંણાં જેવા સાહાદે “ગુઝિગલ” કરીને કાણે કીધું ; પણ
તું તો ખેતરમાં ઉતોની, જેહાંગીર ?

જેહાંગીર—હા ગુલ ! પણ તહાં મારી તખીએત એકાએક
નાદરસ્ત થઈ આવવાથી હું ઘેર ચાલી આવ્યો,

ગુલાં—વારં, પણ એ તારા હાથમાં સું ?

જેહાંગીર—એક ગુલાબ, એક ગુલ, કે જે ગુલ તેનાં તેજ કે
બાહરમાં મારી સાંભે ઉભેલી આએ રોશન ગુલ આગલ ઝાંખું પડી
એસકથી નીચું જુએચ.

ગુલાં—(હસીને) અરે વાહ રે વાહ ! વાહ કવીરાજ ! હું તુને
રોજ કેહતી આવીચ કેની, જેહાંગીર, કે તું કોઈ બી દહારે કોઈ મહાન
કવીના પેટપર લાત મુકવાનો ?

જેહાંગીર—તારે જોઈએ તે બોલ ને જોઈએ તેમ બોલ, પણ ગુલ, જે ખરું છે તે કહતાં હું કદી. શરમાવાનો નથી.

ગુલાં—(અનકાથી) પછી ? પછી કવીરાજ ? કંઈ નવો ટોલ્સો લગાવી દેવોની ? કંઈ એવુંજ નવું બોલોની ? ખરું કેહુંચ, જેહાંગીર, કે વખત બે વખત એમ તું રરતા બરતા ચણાવારા જેવું મોંનું કરી નાટક કરતો હોય તેમ દોરાબોરા ચહરાવીને વાતચીત કરેચ કેની, તારે બરચું મને તો બાણુંજ હસું આવેચ ! (હસે છે.)

જેહાંગીર—ગુલ, આજે તું કંઈ અસાધારણ દફાના રંગમાં છે, ને તેમ છે તારે હું જે ગંભીર ગુફતેગો પર તારું ધ્યાન એક બે પલ રોકવા માંગુચ તે નહીં કરી શકસ.

ગુલાં—(મશકરીથી) હા ! હા ! હા ! હા ! મરેરે, આય તો વરી પેહલ્લાં નંબરની શીલસુરી ! સું ? સું ? (ખીચ પાડીને)—“ગંભીર ગુફતેગો. ” મરેરે, ગંભીર ગુફતેગો લાગેચ ખી કેવું મજાનું ! ગોખી રાખવા જોગ બોલ છે. (પાછી ખીચ પાડીને) “ગંભીર ગુફતેગો !” એને વીસે કાલેજ હું મારાં લેસનમાં સીખી કે અંગ્રેજીમાં એને ‘એલીટરેશન’ કેહેચ.

જેહાંગીર—(ગમગીનીથી) બાઈ સાહેબ, તારે તો હું રૂખ-સદ લેઉંચ. (જવા કરે છે.)

ગુલાં—નહીં, નહીં, કવીજ થોબો, થોબો ! કંઈ વરી નવું “ગંભીર ગુફતેગો” જેવું તમારાં ભેજનાં લંડારમાંથી સમજાવોની ?

જેહાંગીર—(નાઉમેદીથી) હાલ તુરત તો મને માફ કર, ગુલ, ને જવા દે. (જવા કરે છે.)

ગુલાં—નહીં થોબ, થોબ, મારા સમ જો જેહાંગીર, જરા થોબ. ના બા ! હવે તો વરી જરા જરામાં તું બુચાંઓની કાંની રસાઈ જતાં સીખ્યોચ ! હું હસું બોલું તેથી જો તું એમ ગુસ્સો કરતો હોસે તો તો હવેથી હું તારી “ ગંભીર ગુફતેગો ” નેખી નહીં હસસ. (હસે છે.) પણ મરેરે, બરચું મારાથી તો હસ્યા વગર રહેવાતુંજ નથી ! પણ વાઈ ચાલ, હું ખી ગંભીર થાઉં. બોલ, તું સું માંગેચ ?

જેહાંગીર—મોહબત, મીઠી ગુલ, તારી મોહબત ! આપરે બચ-ગીથીજ સાથે ઉધરેલાં છઠ્ઠે, સાથે વસેલાં છઠ્ઠે, ને સાથે રમેલાં છઠ્ઠે. તે દીવસો હું ચાહુંચ કે સદા લંબાયા હોતે, પણ હવે તે પુરા થયાચ, ને તું ને હું ઉમ્મરે આવતાં આપરે અદબના ઉબરમાં દાખલ થવાથી તે પવિત્ર એખલાસમાં જાજતા અંદાજ ને અંતરે જગ્યા લીધીચ, તો—

ગુલાં—જા બા જેહાંગીર, જેજે હું ! વરી હું હસસ, તારે તું તો કેહેસે જે મારી ગંભીર ગુફતેગોને હસી કાહરી ! ખોદાયને વાસ્તે તું એ તારા અદબના અંદાજને અંતરના ઓટલા પરથી હાંકી કાહર, ને આપરી સદાની સાદી સેહેલ સરલ—જે, હું ખી કેવું મઝાતું ખોલુંય ?—(હસેછે)—સેહેલ સરલ એખારતમાં વાત કર; પણ એ બેજાનો ખીમો માંડી વારી તાજે કલમના એક બે ખોલમાં એમજ કેની, જેહાંગીર, કે તું મને ચાહેય !

જેહાંગીર—હા ગુલ. (ગુઠણપર પડીને) મીઠી ગુલ, આએ દુન્યામાં હું રદખાતલ નમાયો છેઉં, માએખાપ વનાનો, વાહલાંઓ વનાનો કમનસીબ છેઉં, તેને તું તારી એ સઉથી એમુલ—એકીમતી નવાજીશથી હસતો કર, ને તારા હાથની મારી માનીતી—તાજગીબખ્શ મંજુરયાતથી આએ આજેદ દીલને પાછું એક વાર અસલ પેરે હરી-યાલીથી હસતું બનાવ.

ગુલાં—(ઘણીજ હસીને) મરેરે, આય સું ફારસ ? ઉઠ જેહાંગીર, ઉઠ. બાવાજ કે પેલા અરદેશરજ આવી જસે ને જોસે તો કેહેસે જે મરી ગીયાં મુવાં નરાં જાણે નાટકના ફારસ કરેય, ને તેથી ખરયું નક્કાર લાગસે. (ગંભીરપણે) જેહાંગીર, મેં તારી બધી વાત હસ્તાં હસ્તાં તોખી ધ્યાનથી સાંભરીય. તું જેમ ધારેય તેમ હું તુંને તારી ગરીબઘ કે એકલવાયાપણાં વાસ્તે હીણતી કે ધીક્કારતી નથી. તેથી ઉલટું તેજ તારી હાલત માં જીગર દયાથી ભરી નાંખેય, પણ મારો જવાબ—(ચોંકીને—અંદર જોઇ) અરે પણ આય કોણ ! કોણ, મારો પીતરઘ, મારા મરનાર એદલ કાકાનો કાઉસ !

કાઉસ—(દાખલ થતાં) હા ગુલ, તારા હકમાં સદા દુવાનો માંગનાર કાઉસ પોતેજ છે. પણ આય કેટલો ફેરફાર ! ગુલ, હું તુંને બણે વરસે મલુંય, ને તેથી તારામાં ને તારી ખુશસુરતીમાં ફેરફાર થયલો જોવાની વકી સાથે હું અતરે આયો, પણ તે ફેરફાર મારી વકીથી એટલો ઉપરાંત નજરે આવસે, એવી મને સપને ખી વકી નહીં ઉતી.

ગુલાં—ચાલ, તેં ખી આવતાંને વાર એજ ગાઈ ગખરાવ્યું કે ? વરી તું ખી કંઈ “ગંભીર ગુફતેગો” ને અદબના ઊંખર કે ઓટલાની વાત લાયોય કે સું ? (હસે છે.) પણ ખરેખર, કાઉસ, હું તારામાં ખી કંઈ થોરો ફેરફાર નથી જોતી, હં ! ને વરી એસકી કેટલો છે, વાહ ! પણ તારું કેમ આવવું થયું ?

કાઉસ—બણાં વરસોથી કાકાજીને ખી મલાયુંતું નહીં, ને તુંને ખી મલવા જીવ સીકે ટીંગલ રહ્યોતો, તેથી લગરીક અહીં ઉતરી પરવાનું

મન થયું. (બાબુએ) ખરી વાત તો એ છે કે કરકાયાલુસ બની ગીયા, ને થોરા દાહરામાં વગર ભારાના ઘેરમાં જવા જેવો હીંગામ નજરે આયો, તેથી કાકા થતાને વાહી પટાવીને જે ચીરાય તે ચીરવા આયોય ! (ગુલને) પણ ગુલ, કાકાજી કાંઠાં છે ? ચાલની મલ્યે ! તું મને જોઈને ખુશી તો છેની ડીયર ?

ગુલાં—(હસીને) સખુર, તેઆરે હું પેહલ્લાં તારા કીયા સવાલનો જવાબ આપું તે કેહે ?

કાકિસ—પેહલ્લાં મારા છેલ્લા સવાલનો, કેમકે તે સઉથી અગતનો છે. બોલ, તું મને જોઈને ખુશી તો છેની ?

ગુલાં—દીલેજનનથી; ઉલટાં હું ને બાવાજી તો તારું મલવાનું કે આવવાનું તો બાબુ રહ્યું, પણ તું અમારાં કાગલ પતરોના જવાબો બી નહીં મોકલતોતો તેથી ધણાંજ દલગીર થતાંતાં.

કાકિસ—અરે યાર તેથી કંઈ એમ થયું કે હું કાકાજીને યાદ કરતો નથી કે તું ને ચાહતો નથી ? છટ છટ, જરા બી નહીં ! ખાતાં, પીતાં, સુતાં, ઉઠતાં હું તો તમુનેજ યાદ કરું—કે મારા કાકાજી શું કરતા હોસે ? એ ખોદા, મારી ગુલ સું કરતી હોસે ! જરા જીભ કરડાય તો સમજું કે મને કાકાજીએ કે ગુલાંએ યાદ કીધો હોસે. જરા આંખ ફરકે, યા હાથની હથેલી વવરે, કે પગનાં તરીયાંમાં કીર લાગે તો એમજ સમજું કે રખેને કાકાજીની કે નહીં તો મારી ગુલની તખીયત બગરી હોએ, ને તેથી ફકરે ફકરે ને અલતે ધસકે અરધો અરધો થઈ જાઉં, ને અન પાણી હરાંમ થાએ ? (બાબુ) સંકરે સોએ સો ટકા બાદ !

ગુલાં—અરે જા રે, લુચ્છા, એવી પુરતાજ કોણને સમજાવેય ? (અનકાથી) એ તો બા અમે ગામરયાં ; જી ભરાયા તમે શેહેરી; અમે બા ગરીબ, તમે અખખાઈ રહેયા પદસાવારા, તેથી એમ ભુલી જવાય; પણ વારં ચાલ, આજે પાંચ સાત વરસે બી ચાહીને આયો, એજ ગનીમત છે.

કાકિસ—આયો, ને વરી વગર બોલાવવે આયો, તેજ બતાવસે કેની કે કોણનો પ્યાર વધારે છે તે ? પણ હવે મારો પેલો બીજો સવાલ ! કાકાજી કેમ છે ને કાંઠાં છે ?

ગુલાં—ધણાજ સારી પેઠે છે, ને ખેતરે સધાવેલા છે.

મેહરજી—(અંદરથી) ગુલાં, એ દીકરી ગુલાં ?

ગુલાં—ઓ લેઓ, આવરદાના ધણા લાંબા છે. નામ દેતાંને

વાર આયા !

કાઉસ—ખરેખર આવરદાના લાંબા છે. (બાજુ) નખખોદ ગીયો ઢપવાનો નથી સું ?

ગુલાં—ચાલ ચાલ, કાઉસ, તું પાસેના ઓરડામાં ભરઈ જા, ને હું એવનને કેહવસ કે કોઈ આયુંય તે કોણ છે તે પારખો. ચાલ, જરા મઝા પરસે.

(ગુલાં તથા કાઉસ જાય છે.)

જેહાંગીર—(એકલો—ઘણીજ નાસીપાસીથી) થઈ ચુકું ! જવાબ લગલગ મલી ચુકો. ગુલે મને સમજાવ્યું કે તે મારી આફતોમાં મારી શરીક છે, મારાં દુઃખોથી તે દુઃખી છે, પણ તેનો જવાબ જે દેખીતી રીતે મારી મોહિતતા અનાદરમાં ઉતરવો જોઈએ, તે કમનસીબ જવાબ તે કેહે તે આગમ્ય આયે મુંબઈગરા જવાનતું આવવું થયું, ને તેની એસકી ઝલે ને લતરાજખોર ખોલીની લેહજત આગલ હું ઝાંખો થવાથી ગુલનાં ધ્યાનમાંથી તમામ વીસરઈ ખી ગીયો. (હાથ મારીને) ઓ ગરીબઈ ! ગરીબઈ ! તારાં સંકટો ને હારમારીઓની હદ કાંહાં છે ?

(જેહાંગીર જાય છે, —અરદેશર બાહર આવે છે.)

અરદેશર—એ ખી હીકજ થયું. જે જોયું તેમાં જેઓની તપાસ થવી જોઈએ તેમની ચાલચલણ વીસે વધતું ને વધતું અજવાલું પરતું ગીયું. વરી લુચ્છા કાઉસે ખી અત્રે આવીને મારી છુપી મકસદોને બે ધરી સહેલ બનાવી આપીય. હવે આગલ સું થાયય તે માંજતું ધીરજથી તપાસવાતું છે, કેમકે કાઉસ એક બદમાશ ને ઠગારો છે, એ તો તેની લતરાજખોર વાતચીતથીજ હું તુરત પામી જઈ શકયોય. (જાય છે.)

પ્રવેશ ૨ જો.

(ખરશેદજી ખાનદાનીનાં ઘેરનો એક ઓરડો. બેહરાંમ ધરાંની બલરાત કરતો હાથમાં લાકડી લઈ દાખલ થાય છે.)

બેહરાંમ—અરરર ! ભોંગી ગેઇ ? બેહા ભોંગી ગેઇ ! બેહા સથીયાનોસ થેઇ ગેઇ ! (કીકલો આવે છે.)

કીકલો—અરે પણ એ જંઘલી ધરાંણુ, છું ભાગી ગેઇ, ને છું છતીયાનાજ થઇ ગેઇ ? એવર ઘોંધીયાઈ છાતું મસાવતો સે ?

બેહરામ—અરે સેનાં ગુન્દીઆરાં ! મોથ્થી ઘેલ્યુર ભોંગી થુધી ગેઘ !

કીકલો—જાતું ધડયું ? તાડીતું કે જરકાતું !

બેહરામ—અરે ઘેરયાં ને મોથલાં સેના ખેરેચ ! થું ઘેણા જેંગલી છે. ઘેલ્યુર, ઘેલ્યુર ! (ઘડીયાલ વાગે છે.) એ જો જો વાગેચ, થું સંમજેચ ?

કીકલો—(ટકોરા ગણે છે) એક, બે, તયણ, સાર, પાંસ, સ, જાત, આંઠ, નવ, દહ, અગ્યાર, બાર, તેર, સઉદ, પન્નર, છોલ, જનર, અરાર, ઓગનીજ, વીજ, (ગભરાઈને) ઓતારો બાપ મરે તારો ! આ તો વાગીઆસ કરતું સે. (હસે છે.)

બેહરામ—(ખીધેલો) મેં ખીદા. એ મેં ખીદા ! જો ખીખલા, ઉં થું ને બેદા ખેરખેરા ખેએચ. ઓજો સીથ ખોઈને ખોહર ગેઘ, ખોઈ સુઈ ગીયો, ને ઉં જોઈને સીથના સીંગારાના ઓદ્દામાં સુથી. થેમાં ફેલી સીથની મોથ્થી ઘેલ્યુર ખેથ ખેથ ખેથ ખેથ ખેરી મારા મોંથા ભેળાં ખોઈ ગેઘ. મેં થેને ખેએચ જરા થું એમના મુંગી રેએચ, મેં સુઈ ઉથેચ ફેછી થું ખેથ ખેથ ખેરેચ. થે નેઈ સંમજેચ. મેં સુ વખથ થેને ભોલી, ફેગે લોગી, ખોલાવાલા ખેરી, ફન થે નેઈ સેમજી ! ફેછી મારા મોંથા એંઈથી ફેરી એંહી ઓવી, થારે ઉં ધેમખાવી, થોભી થે નેઈ સંમજી, થેરે મેને ગુસ્સા આવી, થે મેં ઉંથાને લોખરીના એક ફેથખા એમ જોરથી મોરી, [કીકલાને મારે છે—તે જુમ પાડે છે.]

કીકલો—અરે તારા બાપનો દીકરો મરે તારો, રાંડના અપ્પટ મને મારી લાખ્ખે ? પણ વાઈ, પસી છું થીયું પસી ?

બેહરામ—ફેછી સું થેયા થે મેં નેંઈ જાણેચ. ભેદા આખખા ઘેલ્યુર ભોંગીને લુખા થેઈ, ને લોખરી વાગા થે થોરા ભોલથાથા થે હવે ઘેણા ભોલેચ.

કીકલો—અરે પણ ગાંડા, ધડયાલ તે ઈમ તારાં કયેથી સાલતું બંધ થાતું ઓછે, જે બંધ નીં થીયું તેથી લાકરી લગાવી કહારી ?

બેહરામ—થારે ખીજા સું ખેરેચ ? થે ખેથ ખેથ ખેરેચ, મને ઉંધ નેંઈ ઓવેચ, ને ઉંધ નેંઈ ઓવેચ થારે મેં સુવેચ ખેમ ?

કીકલો—વાઈ, પણ કીયું ઘડીયાલ ભાંયળું ?

બેહરામ—(ચીરડાઈને) ઘેણા જેંગલી છે, જેંગલી. ખોનને જોરે ફેરેચ ? મેં ખોં ભોંજ્યા ? ઉં સું ખરવા ભોગેચ ? થે ફેથે ફેથાની હાથે ભોંગી ગેઘ.

કીકલો—(બાળુ) જીયાનાજ ગીયો બધું જાતરે જાત કરી

આવેલો સે ને વરી ના કેહતો સે । (ખેહરાંમને) પણ એ જંગલી ધરાંણ, મને હમનવતો ખરો કે કીયું ઘડીયાલ લાયયું ?

ખેહરાંમ—થું જોધને જોધ ઓવીય, મેં એઈ ઉભાય, જા.

કીકલો—કીક તાણે, ઉભો રેહ, ઉં જોધ આવતો સું (કીકલો જાયછે.)

ખેહરાંમ—એના સેથીઆનોસ જાય, ખેહા ઓખખાં મેંમભઈ જંગલી છે. એઈ ઉં જે ખેરેય તે ખેહા ખેરાનાં ખોથ્યા થાએય. હું મેજેગોમમાં લાપુજી મેંગાલુધને થોં નોકરી રેધ. એક ધારે મારી સીથ સુધ ગેધ. થે મને ખેએય “ખીહરંમ !” મેં ખેએય “ઓવીજી,” થે મેંને ખેએય. “ઉં સુધ જાએય, થું મારી ફોસે ખેસેય ને ઓસ્થે ઓસ્થે મારા મોનાં ફરથી મોંખ ઉધારેય.” મેં ખેએય. “વોઓરંજી.” ઉં ભેથી, સીથ સુથી. થોરા વાર થેધ ઓંથ, ચોર ઓર મોંખ મેરાથા મેરાથા આયા ને મારા સીથનાં નોંખ ફર ભેથા. મેં થેને ઉધારયા. થે ફોજા આયા । વેરી ઉધારીયા વેરી ફોજા આયા ! મેં થેને સેમનવેય—હવે ઓવેય માર ખેએય. થે ઉજ્જઠ ખેરેય, ફોજા આવેછ. ખેસ, ફેછી મારા ભેજાં ફેરી ગીયા થે મેં લોખરી લેધને ભેથી, ને જેવા મોંખ આયા કે ફેથ દેઈ લોખરીના ફેથકા જોરથી મારયા, ફેન નેખખોદ ગીયા મોંખ ઉધી ગીયા, ને મારા સીથનાં નેસખોરાં ભોંગી ગીયા ! સીથ ઘેણા જંગલી ઉથા—થે મેને ઘેકકા મેરી ખેરી મુખી ! (હસે છે.)

કીકલો—(દાખલ થતાં) ઓત તારા ખાપનો ખાપ મરે રે, ખેહરાંમ ! તેં છું નખખોદ વાએરં ! અરે છતા પેલું પા પા કલાકે વાગતું સે ને મોટું નકળીનું જોલછતું ઘડીયાલ સે, તીનો ખુરદો કરી લાયખો ! છંત મારતા કે તારો દમ લેઈ લાખખે !

ખેહરાંમ—થારે હવે સું ખેરેય ? ફેન એઈ ખીખલા, થું જોધ ઓવી થે હવે એના ફેલા ફારંમ ચાલેય ખે ઉખાય ?

કીકલો—અરે પણ તેનાં આંટરડાં ઓઝરાં કાહડી લાયખાં, તે વરી પાંકુરાંગ તે કેમ કરી સાલતું સે ?

ખરશેદજી—(અંદરથી) કીકલા ? ખેહરાંમ ? (ખંધે ધભરાયછે.)

ખેહરાંમ—ભોપરે, સીથ થો ફોજી ઓવી ? ખીખલા, હવે ખેમ ખેરેછ ? (ખરશેદજી દાખલ થાય છે.)

ખરશેદજી—કેમરે બદમાશી, તમે બેઉ અહીં બરબને સું કરેચ રે, હે. ?

બેહરાંમ—નેંધ સીથ, ચારા ખીખા છુંધી આપવા હું ખીખ લાને ખેહેચ.

ખરશેદજી—(સુગધને) તારા બાપંદાદાનો ખીખો છુંદની, અભાગ્યા દુહવાર ! (કીકલાને) ને તું સું કરેચ રે ?

કીકલો—નીહ જાખ, હું તો આએ બેહરાંમ જાતે અમજથકી બે વાતો કરતો સું.

ખરશેદજી—(બેહરામને) ને લે રે આએ જત્રી મુકીને લાકરી લાવ.

બેહરાંમ—લોઓવી સોખ (બેહરાંમ જવાની આનાકાની કરેછે.)

ખરશેદજી—કેમ, લાવની ?

બેહરાંમ—લોઓવી સોખ. (કીકલાને) લેચ્યા ખીખલા, થું એંધજ ઉલા રેએચ, હં ! એને બેદ્યુરવારી ઓદામાં જવા નેધ વેએજ. (નએજ.)

ખરશેદજી—(કીકલાને) તારાં બાઈ કાંહાં છે ?

કીકલો—જાખ તેવણુ તો પોહરેલાં સે, ને કીધેલું સે જે માઈ માથું દુખતું સે તીને કરીને મને જગારતાં રખે. (કીકલો નય છે—બેહરાંમ કાકરી લાવે છે.)

બેહરાંમ—લે સીથ, ખોખરી લોવી.

ખરશેદજી—(કાકરી નેધ—ચીરડધને) કેમ રે હરાંમખોર. એ સું લાયો ?

બેહરાંમ—વેરી મું લોવેચ ? થું ખેએચ ખોખરી લોવેચ, મેં ખોખરી લોવી ! બોલ, સું ખેરેચ, એના ખેચુખર ખેરેચ કે રાઈતા ખેરેચ ?

ખરશેદજી—અરે પણ બેહરા, મેં તો તુંને લાકરી લાવવા કહ્યું. ને કાકરી સાનો લાવી મુવો ?

બેહરાંમ—અરરર, સીથ મોંફ મોંગિય ! મોંફ મોંગિયા મેં સેંમજેચ થું ખોખરી મોંગિય, હું રોન્નીમાં ગેઈ ને ખોખરી લોવી ! (પાછો નય છે.)

ખરશેદજી—સલાનાસ ગીયો જ મહિના થયા રહયોચ, પણ જંગલમાંનાં જનાવર જેવું જનાવરજ રહી ગીયુંચ. માંગીયેચ એક ને લાવેચ ખીજું. (બેહરાંમ લાકરી લાવે છે.)

બેહરાંમ—લે સીથ હવે તો ખેઈખેરા ચારા લોખરી લોવી.

ખરશેદજી—નેજે રે, મને એક ફેન્ડ હમણા મલવા આવવાનો છે

બેહરાંમ—ખોન ઓવવાની છે ?

ખરશેદજી—ફેન્ડ, જંગલી ફેન્ડ.

બેહરાંમ—થારા જંગલી ફેન સું ઓવેચ થે હું નેઈ સેમજેચ.

ખરશેદજી—અરે હેમક, ફેન્ડ એટલે દોસ્ત.

બેહરાંમ—વોઝોરજી.

ખરશેદજી—તેને કેહેજે કે હું મારા સોલીસીટરને બંગલે તેને મલવા ગીયેલો છેઉં.

બેહરાંમ—વોઝોરજી.

ખરશેદજી—તાંહાંથી બરાબર પાંચ વાગે પાછો ફરસ.

બેહરાંમ—વોઝોરજી.

ખરશેદજી—સું સાંબરયું કે ?

બેહરાંમ—નેઈ, નેથી સેંબરયા.

ખરશેદજી—(ચીરડાધને) તારું સતીયાનાસ થાય તારું, જરે સાંબરયું નહીં તારે તાહારનો વારજી વારજી સાનો કરતોતો ?

બેહરાંમ—થું ભોલ્યા થે ઓઝે ખોને સેંબરયા, ફેન ઓઝે ખોને નેથી સેંબરયા. (ખીજો કાન બતાવે છે.)

ખરશેદજી—(કાન ચીમટી) અરે ગધ્ધા, કોઈ મને પુછવા આવે તો તેને કેહેજે કે હું મારા સોલીસીટરને બંગલે ગીઓચ. ખોલ સું કેહશે ?

બેહરાંમ—(તેનો કાન ચીમટી) હા ઉં ખેએચ—અરે ગધ્ધા ?

ખરશેદજી—(ધમકાવી) હેં નાપાખ, મનેજ બધ્ધો કેહેચ ?

બેહરાંમ—હા, હું ખેહેચ કે થું સોલી સીધ્ધીને બેંગલે ગેધચ.

ખરશેદજી—(મનસે) હું સોલીસીટર કેહુંચ ત્યારે એ સોલી સીધ્ધી બકી મરેચ ! (બેહરાંમને) એ ઉજખખ, બસ એટલુંજ કેહેજે કે શેઠ બાહાર ગીયાચ તે બરાબર પાંચ વાગે આવસે; હવે સમઝયો ?

બેહરાંમ—હા હવે સેંમજી. હું ખેએચ સેઠ ફોંચ વાગે ગેધ તે એમના ઓવેચ.

ખરશેદજી—(ગુસ્સાથી) મુવો તું, નીકલ અહીંથી; નહીં તો આદાંની સુંક કરી કંઈ ધાન બગારસે. હું પેલા કીકલાનેજ સમજાવી જવસ. (ખરશેદજી ચીરડાધને ચાલી જાય છે.)

બેહરાંમ—(ધુમ હસીને) મેં હાથે ખેરીને એમ ખીદા ખે એ જલદીથી ચીધ્ધને ખોહર જેથી રેએય; ફન હવે ફેલાં ઘેલયુરનું સું ખેરેય ? (હસે છે. પોસ્ટનો સીપાઈ આવે છે.)

પોસ્ટવાલો—(પોકારીને) ખરશેદજી ખાનદાની ? (ખાજુ) નામ તરી ફાર ચાંગલા હાય હો. (બેહરાંમને) એઈ ધરાની, ખરશેદજી ખાનદાની ધકરે રાહતે કાય ?

બેહરાંમ—(ખાજુ) ફેલા સીથના જેંગલી ફેન મેલવા આવવાની બથી, થે હોસે !

પોસ્ટવાલો—ગેરે એઈ ! હે કાગદ દે, આની ચાર ડીરકયા આન !

બેહરાંમ—ખોન ! યું કુસવારા છે ખે ? અરે થોરી, ઉં સેમજેય સીથના જેંગલી ફેન છે. (હસે છે)

પોસ્ટવાલો—એઈ, ઉગીય ટીકટીક કાય લામલી ? કાગદ દેઉન ચાર ડીરકયા આન ?

બેહરાંમ—સેનાં ચાર ધીરકી ? ઉં ખેઈ નેલ્લા ભેમ્યા ભેમ્યા છે ખે આથલા નોલ્લો ખાગુજ ચાર ધોરીએ વેચાથા લેએય ? ઉં એખ ધોરયા આપેય, આધમજીના દુકાન ફેરથી મોથ્યા મોથ્યા છે ખાગુજ લાવેય ચાઆલ, હું ખાગુજ નેઈ લેએય.

પોસ્ટવાલો—અરે ભલે માનસા, ખામલા એ નાટપીટ કાગદ દેઉન ચાર ડીરકી આન ?

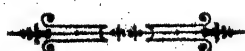
બેહરાંમ—(કાગલ લઈને) વોઓર લાવેય, ફેન એઈ કુસવારા, (કાનમાં) થારા પાસ ફારરમ હાય ?

પોસ્ટવાલો—હોઈ, માનજ નાઉં પાંદુરંગ હાય.

બેહરાંમ—અરે થારાં નામને સું ઓગ લેગારેય ? ઘેલ્યુરનાં ફારરમ ? ફેલા ખેથ ખેથ ખેથ ખેથ ચાલેય થે,

પોસ્ટવાલો—ચલ ચલ એડા, મી જતો, ડીરકયા ગેઉન થેવ. (પોસ્ટવાલો જાય છે.)

બેહરાંમ—મેમલેઈમાં ભેદદાં જેંગલી લોક એ. મારા ધરનમાં ખોઈ જેંગલી નેથી, ફન એવે ફેલી ઘેલ્યુરના સું ખેરેય ? (વિચાર કરીને) અરે હોં હોં, ઉરમુજી ઘેલુરીને લોવેય, થે ફારરમ લાવેય ને સીથ આવેય થેનાં ફેલાં ઓખ્યા ખેરેય. (જાય છે.)

પ્રવેશ ૩ જો.

{ મેહરજીભાઈનાં ધરના પાછલા ભાગનો આગ; ગુલાં એકલી ગાતી દાખલ થાય છે.

ગાયન.

સંસાર સાગરમાં તરીએ.
સાહેલી કેમ ઉતરીએ ભવ દરીએ !—અરે સંસાર.
જગતના કપટ લોભ માયા ને છોડી,
રામ નામ મુખ ધરીએ—મેહેની રામ—સાહેલી.
સજ્જન તેં કફોડી હોડી મજધાર છોડી.
ભવ સીંધુ પાર ઉતરીએ !—મેહેની ભવ—સાહેલી.

ગુલાં—એ અરદેશરજી ખોદા જાણે છે કાણ ! એવણુ અમારે આધારે પડેલા છે તોખી કંઈ નાગા ભુખા નથી. તારે, મરેરે, એવન હોસે કાણ ? (વિચાર કરે છે,) બાવાજી ખી એ વીસે ઘણા ગુંચવાયા કરેચ. (અંદર જોઈને) ઓ, પણ પેલી ગમ કાઠિસ બાવાજી સાથ વાત કરતો ઉભેલો છે. આહા ! એ છોકરો કેવો મજાનો છે ? ગામરયાં તે ગામરયાં, ને શેહેરી તે શેહેરી ! જેહાંગીર ખી ઘણું મજાનું બોલેચ. પણ તે બરચું બધું ચોપરીમાંનું જોખેલું બોલતો હોય ની તેમ બોલેચ કે જ્યારે આએ કાઠિસ તો એવું મીઠું ને એવું મજાનું મજાનું બોલેચ કે જાણે સાંભરયાજ કરચે ! બાવાજી મને જેહાંગીરની ભલામણ કરેચ, પણ મને તો બા જેહાંગીર કરતાં કાઠિસ વધારે લાયક ભરથાર લાગેચ.
[ગુલાં જાય છે; જેહાંગીર ગાતો દાખલ થાય છે.]

જેહાંગીર—

ગાયન.

યાદ તહારી કરું ગુલનાર તલબગાર હું.
તું વગર હું વસું, દિલદાર, બેકરાર ! હું.
ચાહું ભુલી જાઉં હું—ગુલ બદન, તુજને મગર,
બુલ બુલે ગુલે ગુલીસ્તાં એ ગુલોનાર !—હું.
દિલ ન મુજ ધીર ધરે ગુલોનાર તાહરા વગર,
શમય પરવાના સમ બનું છું હું બેજાર—હું !

જેહાંગીર—(મનસે) આએ અરદેશર મને કાંઈ ખરેખરો ભેદ બરેલો આસામી નજર આવેચ. આજે સહવારે એક બાપનેજ છાજતી મમતા ને મમતથી એણે મને પોતાના ઓરડામાં બોલાવી, ગુલને લગતી મારી દરેક હીલચાલો વીશે પોતાની પુખ્ત માહીતગારી બંતલાવી, ને વરી બજીદ થઈ સલાહ આપી કે એ મોહબતની અગનથી માહેને

બેઠે બરયા કરવા કરતાં મારે એકદમ ગુલ પાસે ખુલાસેવાર તેમજ છેલ્લી વાર એક છેલ્લો જવાબ મેલવી લેવો ! (ગુલને જોઈને) પણ આહો ! જે સુંદરીને માટે ખ્યાલોથી ચક્રચુર હું હાં ઉભો રહી દરેયાકત કહ્યું, તે મારી નજરોપાર હાંજ આવતી જણાયેય. (ગુલ દાખલ થાય છે—જેહાંગીર આગલ જઈને) ગુલ બદન ગુલ, ફરી એક વાર ને આજે હવે છેલ્લી વાર તું મને એક પલ સાંભરસે. !

ગુલાં—(અન્યખીથી) જેહાંગીર, તારી આજની વાત કરવાની વખતમાં તું મારા સાથે કંઈ જુદા જવું રાખતો હોય તેમ જણાયેય ?

જેહાંગીર—તે તેમજ છે, મને સું જવાબ મલસે તે મનમાં નક્કી સમજી લેવા છતાં, મરી માનીતી ઉમેદવારી માટે આજે હું તારી પાસેથી એકજ છેલ્લો ને ખુલ્લો જવાબ મેલવા તલબગાર છેઉં.

ગુલાં—જેહાંગીર, જેઠ વખતે આપરે જ્યારે એ વિશે વાતચીત કાઢીતી, તારે મારા હસમુખા સલાવથી તારા એ ગંબીર સવાલને મેં બોલાં દીલથી ઘણો હસી કાઢ્યોતો, પણ આજે હું તેમ કરવાની નથી. જેહાંગીર, હું તારા બધા ગુણો વખાણુંય, ને તું ને એક બેરાદર તરીકે ખરાં દીલથી ચાહુંય, પણ—

જેહાંગીર—બસ, બાનું. બસ ! તારો જવાબ મને મલી ચુકો, (ગંબીરધથી) ને હું હવે રૂખસદ ચાહુંય. ગુલાં, તેં મારો હાથ ઠરાવથી ના પાર્યોય, તો હું તે દાદગરથી એટલીજ દુવા ચાહુંય કે તું તારા શેહરી સગાના એ નવા પ્યારમાં હજી બી હોય નહીં. તમે બાપ બેટીએ મુજ કમતરીન પર કરેલાં હજારો હજાર અહેસાનના અવેજમાં તું ને તારા લાયકીવાલા બાપ પર તે કરીમોકારસાજના લખોલાખ આશીરવાદ બિતરો ને તમે સદા સુખી રહો, એજ મારી સદાની દુવા છે ને રેહેશે. (જાએ છે.)

ગુલાં—(ગજરાઈને) થોબ, અરે જેહાંગીર, જરા થોબ ! (નાઉ-મેદીથી) ખીયો ! કમાનમાંથી છુટેલા તીરની ઝરપથી જતો રહ્યો, પણ સખર ! રખે એ હરવાયો મારી મોહબતની નાસીપાસીથી નારાજ થઈ કંઈ કોઈ રીતની નાદાની કરે ! જરા જઈને જોઉં તો ખરી કે એટલી ઉતાવરમાં એ કાંહાં જતો રહ્યો.

(જાય છે,—બીજી બાજુથી મેહેરજી ને કાઉસ વાત કરતા દાખલ થાય છે.)

કાવસ—પણ કાકાજી, એ તમારાં ઘેરમાં પેલો સકકર ગંડેરી-વારા જેવો આજે મરે તો કાલે બે દાહારા થાય તેવો ડોસો છે તે કાણ ?

(અરદેશર છુપ્યો આવી સાંભળે છે.)

અરદેશર—(બાળુ) અરે નીપારે નીરે, નહીં તો તાળાં પનીર વેચવાવારો બી કેહની ? ભત્રીજાનો જીવ આપુને જોઈને સુગાયો ખરો ! આપરે તો સફર ગંડેરીવારા ને વરી આજે મરીયે તો કાલે બે દાહારા થાય તેવા લાગા !

મેહરજી—(ઠપકાથી) ચુપ રે ચુપ દીકરા કાઠિસ, એ સું નાદાની કરેય ? તેવળુ સાંભરસે તો મને નકાઈ લાગસે ?

કાવસ—અરે સું કાકાજી તમે બી મારા સાહેબ, એવા રસ્તે પરયા ખરયા કાતરયાનાં ધસેલા અગરગચ્ચાચાને લાવીને અચાર અચાર ભરવાના છેઓ કે સું ? “છટ નોનસનસ, આઘ ડોન્ટ રેલીશ છટ ધન ધી લીસ્ટ !” હું જેવો હોઉં ને મારાં ઘેરમાં કોઈ એવો ધામે નાખવાની વાત કરે તો હું તો મારું લાત ને કાહરું બાહર !

અરદેશર—(બાળુ) છે, છોકરો લાયકીવારો છે !

મેહરજી—દીકરા કાઠિસ, તારી ઘણી ભુલ છે. એ આદમી કોઈ અમીર છે.

કાઠિસ—(હસીને) અમીર ? નહીં, નહીં, કાકાજી તમે ભુલોચ. કદાચ કોઈ શહેનશાહ હોસે શહેનશાહ ! સ્ટફ આવ નોનસનસ. બધું વાહીયાત. અરે એ તમારા અમીરનાં કોઠાં પર કાગરા બેસે રે ! નખખોદ ગીયો છ મહીનાને છેરે બી નાહી નહી મરતો હોસે ! (ઘણો હસેછે) ખરું કેહુંય કાકાજી પરમ દાહરે એની ટોપીની કોર પરથી મેં એક જી બી ચાલતાં જોઈતી.

અરદેશર—(બાળુ) હેં સું કહેછ ! બસ એકજ ?

મેહરજી—દીકરા કાઠિસ, તારી એ વાત મને ગમતી નથી. આવ, અહીં હવામાં બે ધરી બેસીયે, ને કંઈ બીજી વધારે લાયક વાત પર વખત ગુમાવ્યે. (હાંક મારે છે) બીખા.

ભીખો—(અંદરથી) આયો હાથ. (ભીખો દાખલ થાય છે.)

મેહરજી—બે ત્રણ ખુરસી લાવ.

ભીખો—લાયો હાથ. (ભીખો જાય છે.)

કાઠિસ—કાકાજી, આપરે તો બે જણાં છેએ ને તીજી કોણુને વાસ્તે ?

મેહરજી—કદાચ અરદેશરજી બી આપુને બાહાર બેઠેલા જોઈને અંહી આવસે.

કાઉસ—અરે તમારા અરદેસરજી મરેરે પાછલી રાતે ! ખડું કેહુંય કાકાજી, તમેને તો ગુસ્સો આવસે પણ મને તો એ ડોસાને જોતાંજ પેટમાં કંઈ આરાં ને ઉભલાં થઈને તાપ ચહરી આવેય !

અરદેશર—(બાળુ) ઉભો રહે બચ્ચા, તુને કાહેદાંનનાં પરીકાં નહીં તો જમાલ ગોટાનો જોલાખજ આપુંય. (બીખો ત્રણ ખુરસી લાવે છે.)

કાઉસ—જેવ જેવ કાકાજી. હું કેહું તેમ કરસો ?

મેહુરજી—શું દીકરા ? (ખેસે છે.)

કાઉસ—જેવો, આએ તમારાં ખેતરોમાં કાગરા ચલ્લીઓને ખીધરાવીને દુર રાખવા તમે લોકો સફેદ રંગ લગારેલાં હાલ્લાં જે લાકરીઓ પર ઉભાં કરી મુકાય, તેને બદલે જે ખેતરની વચમાં વાવટા કાઢીની કાંતી એ કાકાટઉવા જેવા ડોસાને ઉભો કરી મુકસો કેની, તો હું ધાંડ્ય જે એને જોઈને ચરંદાં પરંદાં તો સું પણ તમામ ધનસાન ખી ખીડીને નાહસી જશે. (હસેછે.)

અરદેશર—(બાળુ) પોરયો શીલસુક ખી દેખું હો ! પણ હવે મારે જાહેર થઈને એની ટેટે કરતી લુલીને અટકાવવી જોઈએ, નહીં તો સાંભરતાં સાંભરતાં મારી ધીરજ ખાઈ દેઈ હું મારી ગોઠવનો બાંધી મારી દેવસ. (જતો રહે છે.)

મેહુરજી—જા બા કાઉસ, તું તો એ ગોજી વાત પરથી હાથ ઉઠાવતોજ નથી ત્યારે તો હું ઉડી જવસ. (અંદર જાયછે) હું પણ સંભાલ, જે સાંમેથી અરદેશરજી આવેય, હવે અખારા કરજે.

અરદેશર—(દાખલ થતાં) કેમ શેઠયાઓ, એ ધરી હવામાં બેઠાય કે ? અંદર મારો ખી જીવ ગભરાઈ આવ્યો, તે મકુંજે ચાલ રેજીવ જરા બાહર જઈને ખેસતે. (ખેસે છે,) પણ કંઈ ખાનગી વાતચીત તો નથી ચાલતી ની ?

કાઉસ—જી હા, કંઈ તેવુંજ છે.

મેહુરજી—(ઉતાવળે) નહી રે નહીજી, તેવું કંઈ નથી. એ તો બેટી બાપ ચેરો છોકરો છે. (કાઉસને) કાઉસ. કાઉસ તું મને ઘણું નરસ લગારશે જો.

કાઉસ—(મેહુરજીને) તમે તમારે મુગા ખેસો ની ?

અરદેશર—એ તો હોય, એવણુ જરા (પલાંઠી વારતાં-ટકારથી) મુંબધજરા છે ની, ને વરી સુધારાવારા છે તેથી એ તો મને જોઈને એવણુનો જીવ કમકમતો હોસે; કેમ કાવસજીબા, એમજ કેની ?

કાઉસ—નહીં રે જી, જીવ સું કામ કમકમે ? (ખાજી) ખરેખર નખખોદ ગીયા અવવરનું સહવારે મોનું જોયું હોય તો રાજીજી નહીં મલે. (અરદેશરને) પણ અરદેશરજી તમે સાહેબ એવા છેકજ સકર—સકર—

અરદેશર—(ધીરજ આપીને) અરે બોલો, બોલો એમ મહારાયા સું કામ કરોય ? સું હું છેકજ સકર ગડેરીવારા જેવો લાગુય ?

મેહરજી—નહીં રે અરદેશરજી, એ તો જરા બોલીદરાજ છે. તમે તમારાં મનમાં એમ જરા બી ઓછું ના લાવતા. એ બોલા ને દીલનો સાફ છે.

અરદેશર—(ખાજી) તદન સાફ ! ચોખ્ખો બીલોર જેવો ! પાધરી લે તો ધાભો બી પાછો નહીં આપે. (કાઉસને) પણ કાવજીયા (તપકીર સુગેછે), હું એમ પુછું કે આપ સાહેબ ધંધો સું કરોય ?

કાઉસ—(ખાજી) કમબખ્તી. બેંકમાં આખખાંતો ખુરદો કરંય.

મેહરજી—નહીં રે અરદેશર શેઠ, એવણુ જરા ઓસકાએય, કેમકે એવણુ હમના બીચારા બેઠા બેકાર છે, પણ એ તો હોય : દુન્યા છે, ચાલ્યુંજ જાય, આજે એમ ને કાલે તેમ.

અરદેશર—તો, તો, તો, ચાલ્યું જાય, આજે એમ ને કાલે તેમ ! કાવસજીયા, તમે કંઈ એનો બરાપો ના કરતા જો.

કાઉસ—બરાપો ? છટ નોનસનસ.

અરદેશર—ને કાવજીયા, તારે હું એમ પુછું કે આપ સાહેબ સીખેલા કેટલુંક છેઓ ?

કાઉસ—(ખાજી) ડાખે હાથે અરખખી ને જમને પખે ફારસી લખુય !

અરદેશર—કેમ બપાવા કંઈ બોલતા નથી ?

મેહરજી—નહીં અરદેશરજી, અંગ્રેજીનું એ લખને કંઈ ઝાઝું ગીનીઆન નથી.

કાઉસ—અરે હું તો ઘણું બી સીખતે—

અરદેશર—(ખાજી) હા પણ સું કરે, લલ્લુ મેહેતો મરી ગીયો ને કાનો મેહેતો બટબે ગીયો, તેથી એ બચારો મકધખુકા જેવો રહી ગીયો !

મેહરજી—પણ એના બાપનું બલું થાય તે લારથી છગાવીને સીખવાજ નહીં દીધો, ને નકામું આજે બચ્યાંને હેરાંન કીધું.

કાઉસ—સું હું હેરાંન છેઉં ? નોનસનસ, નોટ આ બીટ.

અરદેશર—પણ જોવની, એવણ શેઠ વચ્ચે આપ નાનસેન ને કંઈ નાટા ખીટ ફાટા ખીટ કર્યા કરેય કેની તે હું જાણું જે કદાચ એવણ ઇંગ્રેજના ખાં હોશે ! (ભીખો આવે છે.)

ભીખો—હાથ, ચાએ તયાર છે.

મેહુરજી—ચાએ ! વખત થયો સું !

ભીખો—હા હાથ, કેવારનો થીયેલો.

મેહુરજી—હા તારે તો કાહર, પણ જો (અરદેશર તથા કાઉસને) સેઠયાઓ, ચાએ અંહીજ મંગાઉં ?

અરદેશર—અરે મંગાવોજી, વરી અંદર કેાણુ જાએ ?

મેહુરજી—તારે ભીખા એમ કર. પેલી આપરી ટીપાઈ છે ની પછવારેના ઓરડામાં, તે અહીં લાવ ને ચાએ ખી અંહીજ લાવ. (ભીખો જવા કરે છે.)

કાઉસ—ભીખા, ગુલબાનું કાંહ છે ?

અરદેશર—(અનકાથી) સાહેબ, ચાએ ઘેરમાંનાં ખીજાં બધાં કરતાં કંઈ ગુલબાનું તરફ ઘણીજ મેહુરખાની રાખતા દેખાઓય ?

કાઉસ—(મીઝજથી ભીખાને) બોલી મરની તું તારે ?

ભીખો—એ ઇફા પાહેના ઓરડામાં લહન કરતાં છે હાથ.

કાઉસ—સું ? લહન કરતાં સું ખરયુંય ?

અરદેશર—અરે હા, પાસેના ઓરડામાં લસન છુંદતાં હોસે.

ભીખો—અરે ના રે હાથ, અંગ્રેજી લહન કરતાં છે ને ?

અરદેશર—હા રે હા, અંગ્રેજી લસન છુંદતાં હોસે !

કાઉસ—જા બા જા, એવન તો પેસુ પારખુના બાઈ સાલુ સમજી મુવાય.

મેહુરજી—હું તારે તો તેવણુને ખી અંહીજ મોકલ, ને તેવણુ ને વાસ્તે એક ખુરસી મોકલીને તેવણુની ચાએ ખી અંહીજ લાવ. (ભીખો જાયછે.) સું વાત કેહું દોસ્તો, આપ મારી દીકરી, ને પેલો જેહાંગીર કે જેને હું મારા પેટના દીકરા સમાનજ ચાહુંય તે—

કાઉસ—(જીજણીને) અરે છટ, કાકાજી એવું તે સું બોલવાનું ? આઈ ડાંટ લાઈક છટ એટ ઓલ. (ભીખો એક ખુરસી મુકી જાય છે.)

અરદેશર—આપા, તમે ગુજરાતીમાંજ બોલોની કે જરા હું ખી સમજું. એ ગોટ પીટ સોટ પીટની તાપ અમે જુદાં માણસો કેમ સમ-

જયે ? પણ એ હમણાં મદદનો જીવ કેમ ઉકરી આવેો વાઈ ?

કાઉસ—અરે એ તે કંઈ રીત છે ? આએ પેલો એક નાવારેસ રખરતો રસ્તેથી મલેલો પોરયો જેહાંગીર, તેને એવન દીકરો કેહ તે મને ઝેર નહીં લાગે ?

અરદેશર—લાગે બા લાગે; હજાર વખત લાગે ! મેહરજીભાઈ, તમે એવણનેજ કાંય નહીં દીકરો કેહતા ને કરતા ? એવા ઘેર સોભત દીકરા કંઈ બધાને પેટે હોતા નથી જો, મેહરજીભાઈ બા ! (બાજુ) એ તો જેને કાલ ચંદર ખેઠો હોય તેનેજ એવા સપુત મલે.

મેહરજી—એ બી હજાર વખત મારો દીકરો, પણ—(ગુલાં આવે છે.)

ગુલાં—બાવાજી, તમે મને તેરાવી ?

મેહરજી—હા દીકરા.

ગુલાં—કંઈ હોકમ છે ?

કાઉસ—અરે સું ગુલબાનું, તમારું લેસન તો રોજનું છે, જરા અમારી આગલ તો ખેસો.

અરદેશર—(મળકથી) હા દીકરી, જરા એવણની આગલ ખેસીને દુન્યાદારી ને અક્કલની ખે વાતો સીખો કે પાછલે દાહરે કામ આવે.

ગુલાં—જેવી તમારી મરજી.

(ગુલાં ખેસે છે—બીખો એક ત્રેમાં ચા લાવે છે. ગુલ ઉઠીને પોતાને હાથે બધાંઓને ચાનાં કપ આપે છે.)

કાઉસ—(બાજુ) ગુલનાં દેખતાં એ કાતરીયાંનો ધસેલો મારી અંગ્રેજ કે કમઘની વાત કાહરી મને શરમાવશે, તો પુલસુધનું જવા ઉપરાંત એ છોકરીને જીતી જવાની જે જાલ મેં પાંથરીય તેમાં બી થાપ ખાઈ જવાસે.

મેહરજી—દીકરા કાવસ, ચાહે લેની ! ઠંડી પરચ.

કાઉસ—લેઉચ કાકાજી, મને ચાએ ઠંડી પારીનેજ પીવાનો ડોકટરનો હોકમ છે.

અરદેશર—સાઈ, બાવા, તે તો ધણું સાઈ. તમે જરા જરામાં સુગઘને છીકધ પરોચ કેની, તેવા ઉકરેલા જીવને ઠંડી ચાએ ધણીજ સારી. કોણ જાણે, ગરમ ચાએથી મદદને પટ દધને માંથે લોહી ચહરે, ને ચટ દેધને કંઈ નવું જીવું થઈ જાય તો !

કાઉસ—(બાળુ) તું મારા સપાટામાં આવની બચ્ચા, કે તુને બરાબર ચોરયાસીનો ફેરોજ દેખારી દેઉં.

મેહુરજી—પણ વાઈ કાઉસ, મુંબઈમાં તારા કુવાઓ ને કુધની છોકરીઓની સું ખબર છે ? તુંને મલ્લતાં ભેટતાં તો છેની ?

કાઉસ—અરે મુવાં રે, નામ બારો કમળખતોનું ! તે લોકના મીનસો કેટલા છે ? જાણે બાપ લાખ ચાલીસનાં ! નખખોદ ગીયાં પાસે ખાવાની ખાખ નહીં મલે તે નાખ પર જાને માખ નહીં બેસવા દેતાં. ને જ્યારે બી ડીચકું જેવો તારે એમજ. (ડીચકાંતી ખીચ પાડે છે.)

અરદેશર—પણ કાવજીબા, તે લોક તમારી સાથેજ એમ ચાલેચ કે બધાં સાથ ?

કાઉસ—(ગુસ્સાથી) એટલે ? વોટ કુ યુ મીન બાધ ઘેટ ?

અરદેશર—અરે નહીં રે બાવા, હું તો સહેજ પુછુંચ. (હસે છે.)

મેહુરજી—હા દીકરા કાઉસ. જોકે હું તે લોકના તુમાખી તોરની વાત ના પારતો નથી, તોખી તાતે ઘાએ મારે કેહવું જેધયે કે તારી બી ઘણી ફરીયાદો મારે કાને આવીચ.

અરદેશર—કોણની ? કાવજીબાની ? અરે ખોદા ખોદા કરો સાહેબ ! કેહનારાં કોઈ એવનના દુશમન હોસે દુશમન ! છેક માંથાથી પગવેર એવન તો ફરેશતાને શરમાવે એવા છે. એ તો કોઈને એવનને વરે વેહેમ હોસે વેહેમ, બાકી એવનની ફરીયાદ સું ખરીચ ?

કાઉસ—કાકાજી, પીડ પાદશાહની છે. કુવાને મોંહને ઢાંકનું છે, કંઈ જગને મોંહને તાઈ છે ? જેને ગમે તે બોલે.

ગુલાં—તારે વારતે અમે અવાર નવાર ઘણું સાંભરયેચ, કાઉસ, પણ હું તો બાવાજીને હમેશ એમજ કેહુંચ કે કાઉસના જેવો સમજું ને સલુકવાલો મેં તો નથી જોયો,

કાઉસ—હીયર હીયર !

અરદેશર—ખઈ બોલી, ગુલાંમાય. અરે એવણની સમજદારી ને સલુકધની વાત તો જેમ જેમ આગલ અનુભવ મલશે તેમ તેમ જણાસે.

કાઉસ—પણ વાઈ એવું તે સું સાંભરયું તે તો કોઈ કેહવો ?

મેહુરજી—અરે લેની, હું કેહું. કેહેજે તું તો કોઈ નસકારી નસાકારી પોરી સાથ પડ્યો ને વરી તેં તેને તજી બી દીધી !

કાઊસ—(બાળ) નખખોદ ! એ મોહકાનના સમાચાર એ લોક કેમ જાણ્યા ? (હસીને) બસ એજ કે કંઈ બીજું ? (હાથ મારીને) હા, દુન્યા ! દુન્યા !

અરદેશર—(હાથ મારીને) હા, દુન્યા ! દુન્યા ! દોરંગી દુન્યા !
(બધાં હસે છે—બીજો હાથ ધોવાડવા આવે છે.)

કાઊસ—હેં વરી એ શું ફારસ ? ચાએ પીને હાથ ધોવાની તે વરી શું અફારજીક ? છટ નાનસન્સ, અમારાં મુબ્બમાં તો હવે સુધારાવાલાં લોકોએ એ જાતનાં ખેન કોટકનું હંબગ કાહારીજ નાખ્યું.

અરદેશર—હેં બપાવા, સું કહ્યું ? ચાએ પીને એઠા અજઠા હાથ નહીં ધોએ તે તમારો સુધારો કે ? હોએ, બપાવા હોએ, પણ એ જાતનો સુધારો અમો ગામરયાંએને માફક નહીં આવે. એ સુધારો તો તમારા જેવા કેટલાક સરેલા, અરે ચરેલાં ભેજાંના સુધારાવાલાંએનેજ મુબારક.

કાઊસ—એટલે મોટા બાવા. વરી તમે સું એ શીલસુશીનો ભમરડો ધુમાવોય ? ચું ચાએ પીને હાથ નહીં ધોએ તો પાપ લાગે ને મેહતાન ટપલો મારેકે ? હંબગ.

મેહરજી—દીકરા કાઊસ, એમાં તારી મોટી બુદ્ધ છે. એમાં પાપ કે સવાબનો સવાલ છેજ નહીં, પણ અજઠવટાર નહીં ચલાવવું ને ચાએ પીને હાથ માનું ધોવું, એ તો ફક્ત તનની સફાઈને પાકી-જગી સાચવવાનો કાનુન છે.

ગુલાં—હું બી બાવાજીનાં એ મતને મલતી છેઉં, કાઊસ. મરેરે, એવા મેલા ને પસરતા હાથ ધોયા વગર રેહવા દે, તેમાં તે મુવો સુધારો સું આવી ગીયો ?

કાઊસ—ચાલોઆ એમ તો એમ; આપરે હારયા, વાણ્યા મુજ નીચી તો નીચી. લાવ બા બીબા, તારે તો મારા બી હાથ ધોવાર.

અરદેશર—હા બા બીબા, એવળુનો બી હાથ ધોવારીજ નાંખ.
(હાથ ધોવારે છે.)

કાઊસ—(ઘલરાઈને) ચાએ ડોસો વરી કંઈ ભમરડો ધુમાવસે. હવે એ વાત બી વીસરાવવી જોઈએ. (મેહરજીને) પણ કાકાજી, એ ચાએ સુરતના માતખર મેહેલ વીસે સું અફવા છે ?

મેહર—એ ખરી અફવા છે દીકરા. કેહેજે વકીલોની મારફતે છુપાછુપ સાટું કરીને એ કોઈ પારસીએ ખરીદ્યોય, પણ એના લેવાવાલાનું નામ જાહેરમાં આયું નથી.

ગુલાં—કીયો મેહેલ, બાવાજી ?

મેહરજી—પેલો નવાબવાલો મેહેલ; નદીના મુખરા પર છે તે.

ગુલાં—પેલો આપરે પાસ કરાવીને આગલ જોવા ગીયાતાં તે ?
મરે, કેવો સરસ મેહેલ છે !

અરદેશર—ઐટલે બધો સરસ ?

ગુલાં—ધણોજ સરસ, કાકાજી; તેનું નામ બી નવાબના વખતથી માતબર મેહેલ છે.

કાઉસ—એ મેહેલ જો મુંબઈમાં હોય કેની, ગુલ, તો નાંખી દેતાં એની ખરીદી પર પચીસ તીસ લાખ રૂપીઆ લાગે, આય હમના થોડુંકની વાત પર હમારા મુંબાઈમાં વિક્ટોરયા ટરમીનસની સાંખે પીપલ્સ પેલેસ બંધાવોય કેની—

અરદેશર—સું બંધાયોય બા ?

કાઉસ—પીપલ્સ પેલેસ ઐટલે પ્રજા માહાત્મ્ય. મુંબાઈની ધુંધી મ્યુનીસીપાલીટીએ પ્રજાના પૈસાનો એ એક મહાભારત મેહેલ બાંધ્યોય.

ગુલાં—મરે, તારે તેની પર કેટલા લાખ રૂપીઆ લાગા હોસે ?

કાઉસ—સીતેર એંસી લાખ થવાજી જોઈએ.

અરદેશર—(ટકોરથી) હેં ? સાહેબને તો તારે ધમારતો વીસે બી કંઈ સમજીજેવું જણાયય ખરું. (બધાં ધણોજ હસેછે—કાઉસ ફજેત દેખાયછે)

ગુલાં—(હસીને) કાકાજી, તમુને તો અમારા કાઉસ સાથે દોરે દીડું બનતું નથી !

કાઉસ—કાકાજી, હવે એ બધાં જુદાં ટાહેલાં જવા દેવો, ને ગુલાંને કંઈ ગાવા કેહવો ખરું કેહુય ગુલ, તુને ગાતી સાંબરવી એ અંહી આવ્યા પછીની મારી પેહેલાં નંબરની મોજ થઈ પરીય.

ગુલાં—(હસેછે) હા, હા, કાવસજી, મસ્કેરી કરો—મસ્કેરી કરો તમે નહીં મસ્કેરી કરશો તો તમારાં છોકરાં થોરી મારી મસ્કેરી કરવાનાં છે !

કાઉસ—નહીં ગુલ, હું કસમ પર કેહુય કે હું ખરાં દીલથી બોલુંય પુછ કાકાજીને ? કાંય કાકાજી ? કેમ બોલતા નથી, અરદેશરજી ?

અરદેશર—હા દીકરા ગુલ, તારા સગાની ખાએસજી છે તો એક ગીત ગા ? જરા હું બી સમજસ.

ગુલાં—હીક છે, જેવો તમારો હુકમ.

(ગાય છે.)

ગાયન.

ન ખોલો મારું, મારું ન તારું, ન મારું—

જો જમનું નગારું થશે તો અકારું છે તારું ને મારું !—ન ખોલો.

સુંદર રૂપ એજ તારું, ચંદર સુ^૧ તેજ સારું

અંતે થશે અંધારું, સઠ્ઠારું અવારું, તો તારું ને મારું !—ન ખોલો.

કોઇ દુન્યામે ન જોહાક સમ જલીમ થયો

તે ખી આખર ન રહ્યો, તજી આ આલમ ગયો !

દુન્યાથી ચાલતાં થાવું છે એક દીન,

મારું ને તારું તજી જવું છે એક દીન ! મારું—ન ખોલો.

(ગાયન પુરું થતાં બીખો એક ચીકી લાવે છે.)

બીખો—હાથ, આય કંઈ ચીકી આવેલી.

મેહરજી—ચીકી ? (ચશ્મો પેહડી વાંચેછે) અજબ જેવું, ઘણુંજ અજબ જેવું !

ગુલાં—સું છે એવું તે સું છે ?

મેહરજી—જે માતખર મેહેલ વીશે આપરે વાત કરયેય, તેજ મેહેલમાં આપુને બધાંને ઇજન છે.

કાઉસ—ઇજન ? સાતું ઇજન ?

મેહરજી—જુવો, હું વાયું. એ કોઇ સોલીસીટરને નામે છે, પણ હું તો તેને ઝારખતો ખી નથી. (વાંચે છે)

“સદા સુખી શેઠજી મેહરજીભઈ બહમનજી મેહતાની ખીદમતમાં સલામ સાથે લખવા મકસદ એ છે જે તમારી તરફનો નવાબવાલો મેહેલ અમારે હસ્તક એક પારસી ગ્રંથસ્થે વેચાતો લીધોછે, ને તે હવે રાયર-ચીલાંથી તખ્તિયાર થઈ રેહવાના સખખે તેનું ધામધુમથી વાસમુરત થવાનું છે, વાસ્તે માલેક તરફથી નમનતાઈ સાથ તમોને ચાંપીને ઇજન કરવાને સેવકને ફરમાસ થઈય કે એ ઇમારતમાં સહ પરીવાર જરૂર તસદી લેઈ ચાલુ માસની તારીખ ૧૯ મીને વાર સનેહને દીને પધારવું, ને ઘેરમાં જે ખી પહોરણાં હોય તે લોકને ખી સલામ સાથે ઇજન આપી જરૂર લેતા આવવું.

લાં તમારો તાબેદાર

પેસતનશાહ દીનશાહ સોલીસીટર.”

અરદેશર—કેટલું અજળ જેવું ! એ ચીટ્ટીમાં એ મેહેલ કોણે લીધાય તે લખવાના તો અખારાજ કીધાય, ને તેડું બી પરાયાંજ નામે કીધુંય.

કાઉસ—હા, કેઈ તમારા જેવોજ ઉઠાઉગીર હોસે.

અરદેશર—હેં બપાવા, સું કહ્યું, કંઈ મહને કહ્યું ?

કાઉસ—નહીજ નહીં; અમથી દુન્યાદારીની એ વાત.

અરદેશર—હા દુન્યાદારીની એ વાત કરો, બાવા દુન્યાદારીની વાત બેલાશક કરો,

મેહુરજી—(વીચાર કરીને) હા, પણ જવું તો જોઈએ. મોટાં માણસનાં ધજનને માન તો આપવુંજ પરસે. કાઉસ દીકરા, તું બી આવજો, તમે ચાલસો કેની અરદેશર સેઠ ? જરૂર આવવું પરસે જો ?

કાઉસ—અરે વરી એવણને કાંહ સાથે—

અરદેશર—ફર નહીં કાવસજીબા, તમે આગલ આગલ ચાલજો, સેવક તમારા જીતલેલ દાખલ તમારી પાછલ પાછલ રેહસે કે તમુને એજ નહીં લાગે, કેમ ?

મેહુરજી—અરે નહીં રે અરદેશર સેઠ, એની બોલવાની મતલબ એમ નહીં, પણ તમારી નાદરસ્ત તખીયતને લીધે એ તો એમ બોલ્યો; પણ તમે જરૂર આવજો હો કે સાહેબ.

અરદેશર—જેવો હોકમ, આપુને કાંહ ના છે ? ફકીરા મસીદ જહાં પરયા તાંહ નચીંત ! (ભીખો ચીટી લાવે છે.)

ભીખો—હાબ, આએ વરી બીજી ચીટ્ટી આવેલી.

મેહુરજી—બીજી ચીટ્ટી ? એ ચીટ્ટીનાં કેમ વહાંન ફાટાં ? (જોઈને) એ આય તો જેહાંગીરના દસ્કત છે !

ગુલાં—(ધભરાઈને) જેહાંગીરના ?

મેહુરજી—હા બેટા. (વાચેછે)

“મેહુરખાન મુરખીજી,

“આએ ઘેર સદા સુધીનું છોરી જતાં મને બારે દુખ ઉપજે છે. (ચમકે છે.) જે ઘરમાં હું બચગીથી ઉધરયોય તેને એમ છેલ્લી સલામ કરતાં હું અફસોસનાં આંસુઓ વરસાઉંય, પણ હું માંગી લેઉંય કે તેમ કરવા ખાતર મને નીમકહુરામ ગણતા ના. ધણા સખબો મને એ દુખભરી ફરજ પારેય વાસ્તે મને માફ કરજો, ને બેહન ગુલને મારી

નમનતાઠભિરી દુવા બંદગી કેહી, તમે મારા દાદખાહ મુરખીજી બી કબુલ રાખજો.

લાં જેહાંગીર.”

(ધભરાતથી) અરે આએ સું આફત ! એનો સખખ સું ?

કાઉસ—અરે જવા દેવોજી, વાતમાં જીવ નહીં મલે ને આફત ને સખખ સાનો ખરયો ? (બાબુ) એ પોરયો આપો આપ ખરયો તે આપુને તો ખોદાયજી પયા.

મેહરજી—નહીં, નહીં એ કંઈ જેવો તેવો દીકરો નથી કે એને હું એમ કહું કલેજે જતો મુકું. અરે એને વાસ્તે તો મેં હજારો ઉમેદો બાંધેલી છે. એના વગર મારું કામ કેમ આગલ ચાલસે ? ખસો, મને ખોલ કરવા જવા દેઓ ?

ગુલાં—(બાબુ) આ ખુદા ! તારે અંતે જેહાંગીર એમ જતો રહ્યો ? મને બાવાજી માફ કેમ કરસે ? જે બને તે ખરી, પણ હું તો હમણાંજ જઈને બાવાજીને બધી ખરી વાત કહી દેઉં

કાઉસ—(બાબુ) વરી આએ દીવાડાન્ડી હાથ હું કાંહ એખલો પરયો ? (અરદેશરને) ચાલો, ચાલો, અરદેશરજી, અંદર આવો. મેહરજી કાકાનો જીવ કીકરી આયોચ, ને તમે તો ઠંડા પાણીનાં માંટલાંની કાની ઘીના ડબરા જેવા અહીંજ બેસી રહયાચ.

અરદેશર—મારું કામ હું ખરાખર સમજુંચ, કાવજીબા. (કાઉસ જાયછે—અરદેશર એકલો.) બધું ખરાખર પાર ઉતર્યું. જેહાંગીર ગીયો તે મારીજ સમજવતથી ગીયો. તે જતે નહીં તાંહાં વેર ગુલ તેની કદર જીજતે નહીં. વરી મેહરજી જેહાંગીરને પાછો ખોલાવા ઉલટમંદ થઈને ગીયોચ, પણ મેં મારું કામ એટલું તો પાકકું કરેલું છે કે જેહાંગીર હવે હાથ આવનારજ નથી. (જાય છે.)

પ્રવેશ ૪ થો.

(મેહરજીલઈનાં ઘેરનો એક આરડો; ગુલાં તથા અરદેશર વાત કરતાં આવે છે.)

અરદેશર—કંઈ કીકર નહીં, દીકરી, (પોતે બેસે છે.) મારી વાત તારાં દીલમાં જે વાત છે તેનેજ લગતી છે. તું જેહાંગીર વીસે તારો વાંક બધો તારા બાપ આગલ કબુલ કરી દેવા બિલટમંદ છે ની?

ગુલાં—હા કાકાજી, પણ તમે એ બધાનાં દીલની છુપી વાતો એમ તરત કેમ પારખી શકાજ ? (એસે છે,) મને કેહો અરદેશરજ કે તમે કેાલુ છોએ ?

અરદેશર—(હસીને) માણસ, મારી દીકરી, હું પણ તમો સમાન એક ઇનસાનજ છેજી.

ગુલાં—પણ મરે ઇનસાન તો બધાં છે ને હુખી છેજી, પણ હું તો મુઠ્ઠિએમ કાઢની છુપી-વાતો નથી પારખી શકતી, ને તમે તો જાણે અરધા ખોદાયજી હોવો તેમ બધાનાં દીલની જરાકે જરાક વાત કેહી દેઓય.

અરદેશર—તે બધી વાત આપરે પુરી ધીરજથી ને પુરી કુરસદથી હવે પછી કરસું. દીકરી ગુલ, હાલ તો તું મારા સવાલોનો જવાબ આપ. બોલ તારે, હું કેહુંય તે બધું ખરું છેની કે તેં જેહાંગીરનો હાથ નેકામાં ના પારયો તેથીજ જખમી થઇને તે આએ મકાન સદા સુધીનું છોરી ગીયો?

ગુલાં—(કગલીને) હા કાકાજી, તમે કેહોય તે ખરું, પણ મને ખબર નહીં ઉતી કે મારાં ના કેહવાથી જેહાંગીર એટલો બધો નાદાન થસે.

અરદેશર—ફકર નહીં, દીકરી, ફકર નહીં. વાઝં પણ એ જેહાંગીરનો હાથ ના કબુલ કરવાનું તારું કારણ તારો પીતરઈ કાઢિસ છે, નહીં ? તુંને જેહાંગીર કરતાં કાઢિસ વધારે ગમેય એમજ કેની ?

ગુલાં—આ ખુદા ! હવે કેમ કશું ? કાકા તો બધીજ મારી વાતો જાણેય. કાકાજી, કાઢિસ નહીં ઉતો તાંહાંવેર મને જેહાંગીર ધણો ગમતો તો, પણ કાઢિસનાં આવવા પછીથી મને જેહાંગીર કરતાં કાઢિસ વધારે ગમ્યો, ને તેથી મેં અધીરી પરી જેહાંગીરનો હાથ ખોલ્લો નાકબુલ કરી દીધો ! એ મારો વાંક આવાજી મને કેમ માફ કરસે ?

અરદેશર—મારી બોલી દીકરી. તું તે તારા વાંકને માટે પસ્તાયય એજ પુરતું છે. વરી જેહાંગીરને ના પારવામાં તેં સરયામ વાંક કીધોય એવું બી કંઈ નથી જાંહાં તારું દીલ નહીં તાહાં તારા બાપને માત્ર રાજી રાખવા તું હા પારી તારો હાથ નેકામાં આપે, એ તારો જાંસાર જાંણી જોઇને ધુલ મેલવવા સમાન થતે, ને એ અવીચારી પગલું તેં નથી લીધું તે જોઇ હું ખુશી છેજી. હવે બની તે નહી બની થવાની નથી. દીકરી, તુંને ખોટી ને આરે રસ્તે ઉતારનારી સલાહ આપવા પેહલાં હું મારી જીલ કાપી નાંખસ, માટે હું તુંને છુપી પણ સાચ્ચીજ સલાહ આપુંય કે તું એ જેહાંગીર સંબંધી વાત તારા બાપ આગલ કરી તે દુખીને વધુ દુખી કરતીજ ના.

ગુલાં—આ અરદેશરજ, તમે કેવા બલા છેઓ !

અરદેશર—અરે, પણ જો સાંભેથી તારા બાવા આવેય. દીકરી ગુલ, હવે એ વાતજ ખાઈ જા.

મેહરજી—(દાખલ થતાં) અફસોસ સદા હજાર અફસોસ ! (બેસેછે) કે જેહાંગીરનો હું કેથે પતો મેલવી શકતો નથી. અરદેશર સેઠ, એ છોકરાને મેં પેટના દીકરા તરીકેજ પાલ્યોય, ને દીકરા તરીકેજ આજની ધરીવેર ચાહ્યોય, તેથી મારો જણોતો દીકરો મરી ગીયો હોય તેમ તેનાં એ રીતે ગુમ થવાથી મારી છાતી ફાટી જાયેય ! (રડે છે.) એ દીકરો એમ મને બુઢાપામાં તરછેરીને ચાલી જાય એવો ઉતોજ નહીં, ને તેથી એને કંઈ બી જોરાવર સખબો મલ્યા નહીં હોય તાંહાંવેર એ જાય નહીં. રખે કાઊસે એને કંઈ અપમાન કીધું હોય, ને તેથી એ રીસધને જતો રહ્યો હોય ?

અરદેશર—નહીં હોય. મેહરજી સેઠ, તમે દાનાવ થઇને એમ નાદાન શું થાવોય ? જેહાંગીર સદા સુધીનો જતો રહ્યો એ બાનાવ ધણા બુરો બન્યોય, પણ તે જીવતો છે તેજ આપરે વાસ્તે આજને કાલ તો બસ છે. ચાલો આવો, હવે ગમ મોકુફ કરો ને હાથ મોહનું ધોવો.

મેહરજી—(જતાં જતાં—રડતો) હવે આજે ઘેર મારી પનોતી દીકરી છતાં મને ખાલી ને સુનું લાગસે. મારાં ખેતરો જેહાંગીર વગર મને વેરાન ને ઉજ્જર જણાસે. હવે કામ કરવાની ને માણસો પાસે કામ લેવાની મારામાં તાકાત રહેસે નહી. ઓ જેહાંગીર ! જેહાંગીર ! જીવતો છતાં મારી બાબુ ગેઈ, મારી કમ્મર ટુટી ગેઈ, ને બધી માહરી ઉમેદોપર ધુલ વરી. (મેહરજી તથા ગુલ રડતાં જાયછે.)

અરદેશર—(એકલો) મારા ધારવા ને કરવા મુજબનું પાકકું કામ થયું, પણ સખર ! મારાં બીજાં માંડેલાં છટકાંમાં બીલ્લુ બરાબર સપરાયોય કે નહીં ? જરા છુપાઈને તમાસો જોતે.

(અરદેશર છુપાય છે.—કાઊસ ધભરાતમાં આવેછે.)

કાઊસ—કેટલું અજબ જેવું ! જે અરદેશરને હું એક નાવારેસ રખરેલ બીખારી સમાન સમજતોતો તે એક લખખોપતી શેઠ્યો છે, એ વાત સું માનવા જોગછે ?

અરદેશર—(બાબુ) નહીં રે, વેહમ છે વેહમ ! ચાલો, સકર ગંડેરીવારાપરથી લખખોપતી શેઠ્યા તો થયા.

કાઊસ—એ ડોસાના ઓરડા આગલથી પસાર થતાં હમણાં મેં એતેદાક એની નોંધપોથી ઊંધારી પરેલી જોઈ, ને તે માંહેલી યાદીઓ વાંચી લેવાની લાલચ હું દુર કરી શક્યો નહીં, તેથી મેં વાંચ્યું, પણ આ યજ્ઞદાન ! મેં સું વાંચ્યું ? મેં જે વાંચ્યું તે મારી અક્કલ નહીં

કબુલ કરી શકવાથી ફરીથી વાંચ્યું, ને તારેજ મેં જાણ્યું કે આજે પારસી કોઇ ધનવાન સંકલે છે, ને એની બધી દોલત મુંબઈવાલા જાણીતા સોલીસીટર પેસતનશાહ મેહતાની મારફતે એકમાં જમા છે !

અરદેશર—(બાળુ) તારે મુરખી જેમ નોંધ પોથીની બખર લીધી તેમ જોઈએ તો એકની બી બખર લેઇ વરો, ને પછી જાઓ થરતીન ઇયર રીગરસ ઇમપ્રીજનમેન.

કાઉસ—ગરીબ છ માટે એને અવલથી હીલુવા ખાતર એની નજરમાં હું જે હલકો પરચો તે મારી હેમાકાત માટે બેહદ અફસોસ થાયય, તોપણ જો હવે બાજીનો રંગ અદલાયોય તો મારી બધી વર્તણુક ફેરવી નાંખી જેમ અને એમ એનું સાઈ મત ઝીતી લેવા મારે એનો પરતો બોલ ઉંચકી લેવો જોઈએ. (થોભે છે)

અરદેશર—(બાળુ) ફીક છે, ફીક છે, બચ્યા, મેં બી તારા કરતાં પચ્ચીસ દીવારી વધારે જોઈય. આવજે, ખારાં પાણીએ મોંહનું ધોઈને આવજે.

કાઉસ—જેહાંગીર ગીયો એ મારે સાઈ ઘણા ભાયગસાવી જોગ થયોય, પણ તે સું કામ ગીયો તે કંઈ સમજ પરતું નથી; પણ હવે મારે ઢીલ કરવાની નથી. એકેક દીવસ હવે સુનાના મુલનો છે; હાલ તો ફરતાજથી મારે ગુલાને મારી સાઈડમાં પીગલાવી લેવાની છે, ને એક વાર તે જો મારાસે નેકા કરવા કબુલ થઈ ગેઇ, તો પછી કાકાજને પટાવીને ચાર ચોખા પરાવી લેતાં વાર વાગવાનોજ નથી.

અરદેશર—હમણાં તો મનમાંજ અદરા ને મનમાંજ પન, બાકી આયંદે ચાર ચોખાની વીતી ચાર જોરા તો જરૂર પરવાના છે.

કાઉસ—એક વખત એમ થયું કે પછી કાકાને પૈસે મુંબઈમાં મારે નામનો ડાંકો વાગીને લાલ વાવટો ઉડવાનો છેજ.

અરદેશર—ડાંકો તો નહીં વાગસે, બચ્યા, પણ તારો ડબ્બો તો ઉડવાનો છેજ.

કાઉસ—વરી પેલી રાન દીનીને પૈસાને જોરે તેની પસંદગીનું એક તલાકનામું આપીને દુર કરસ, ને પછી માઇ ગ્રેસ્યસ ! મન ભાવતી મોજ માટે મને કોણ પુછનાર છે ? અરે મને પુછે તેને જમ પુછે !

અરદેશર—(બાળુ) પણ બચ્યા તારીથી તો જમ બી નાહસેની ?

કાઉસ—હા પૈસા ! પૈસા ! ચાર, ખુદાએ મારી પર ખુબસુરતી, અક્કલ, હોશિયારી, ફરતાજ વગેરે છત્યાદી છત્યાદી દરેક નવાજેસો કી-ધીય, તેની સાથે પૈસાની બખશેસ બી કાંય નહીં કીધી હોસે ?

અરદેશર—(બાળુ) કાંય કે ખોદાયજીએ ઉઠેને શીંગરાં જોઈ-
નેજ નથી આખાં, મારા બાપ ! (કાઉસ ખુશીથી ફરે છે, ને ગાય છે.)

કાઉસ—

ગાયન.

સહિ પધસાનો બાહાર, પધસાનો કરોબાર !
પધસાનો ખ્યાર, પધસાથી યાર. પધસે સહિ તાબેદાર !
ગમાર હો યા ચમાર, બુબખ બી બેશુમાર,
પણુ પધસા ચાર, જો ગાંઠે યાર, તો કેહશે ધજ્જતદાર !

કોરસ { પધસા પર સૌનો ચાહ, ફકીર હો યા શાહ,
પધસા ! પધસા ! પધસાની વાહવાહ !

હોય ખાનદાની અગર, મગર તે જર વગર,
છે સરખસર તે બેકસર નફરથી નબેહેતર !
હોય ઘોભી કે હજ્જમ, પણ પાસે હોય જો દામ,
તે બેલગામને ખાસોઆમ સો સો કરે સલામ !

કોરસ.

ભીખો—(ગાયન પુરું થતાં દાખલ થઈને) હાબ, કોઈ બૈરી
થતી તમુને પુછે.

કાઉસ—(બલરાઈને) કોણ, બૈરી ? કેવી છે ? જુવાન છે કે બુઢી.

ભીખો—હાબ, છે તો જુવાન.

કાઉસ—(બાળુ) જુવાન, કંમબખતી ! તારે તો ખચ્ચીત
દીનીજ હોસે !

અરદેશર—(બાળુ) એ વરી બધરી કોણ હોસે ?

ભીખો—પણુ હાબ; તે બધરી કોઈ રખરતી રઝરતી જેવી તો
દેહું ! વરી તે તો ચાલી ચલાવીને છેક આગલા ખજુવેર આવેલી, ને મેં
બાહર ઉભી રેહવા કીએજું તીવારે વાઉની કાની મારાહે વંહરી પરેલી !

કાઉસ—(હાથપર હાથ અફાલી) નખખોદ પર નખખોદ ! (ભી-
ખાને) તેને કોઈએ જોઈય કે ?

ભીખો—તીંહ હાબ, હજી તો નથી દીઠી. (બાળુ) કાકા
બલરાય તે કંઈ પાંણી મરી ગયેલાં છે હું ?

કાઉસ—ભીખા, તારી હુસ્યારીની મેં ઘણી દુરવેર તારીફ
સાંભલીય હો.

અરદેશર—(બાળુ) ચહરી જ બચ્ચા મુલી પર.

કાઉસ—એ, આય તારી મેહેનતના બદલામાં એક રૂપીઆ છે. ને જોની બીખા (તેના કાંનમાં) તે બધરીને કેની તે કાષ જોય નહીં તેમ અહીં મોકલી દે.

હીખો—હાઈ હાથ. (જતાં જતાં) મનખ તો ચોખ્ખું હીવાની જોત જેવું લાગે.

અરદેશર—(બાબુ) તો નહીં કાંએ ? કાચમાં કચરો પણ શેઠમાં નહીં ! પટ દધને મુરાની કાતરી જેવો રૂપ્યો ઝટ્યો એટલે સારું નહીં તો નઠારું કેન કેહે ?

કાઉસ—દીની જો અહીં આવી તો બધો ધાંન બગારવાની. (અંદર જોઈને) અરરર ! સતીઆનાસની પાંજી ! એ તો રાંન તેજ દદા અહીં ધસરઈ આવી દેખું ?

દીની—(દાખલ થતાં) કેમ કાઉસા, તમેાંને તો કેહી એાંનીજ ખીશરી ધની સવાધ લાગી દેખોં ?

કાઉસ—પણ રાંન ધનચક્રર, તું અહીં સું ધુર મુકવા આવી ?

દીની—ઓ લેરે ? તો શોં નહીં આઉંકે ? કાંન મોંવાંનાં જણ્યોંની મને ચોરી છે ? કાંન મોંવો મને અટકવાનોં છે ? હું મારા પન્યોં ધણીની ધન્યોંની તેને કાંન મોંવો રોકવાનોં છે ? હું તેનો ટોટો ધરીને ભચરાશ.

કાઉસ—અરે ચુપ, ચુપ ! કાષ સાંભરસે. આસ્તે બોલ, આસ્તે બોલ !

દીની—આશતે બોલ ? શાને વાસ્તે આશતે બોલાશ ? હું મારોં જીવ પટકીને વાવલો કાહરી નાંખાશ. તારોં મુવેલાં બાપદાદાને જગારાશ, ને ગામ ઘેરમોં તુને રાંશવા કરાશ.

કાઉસ—અરે વાઈ બા, પણ જરા હમના તો મુગી રેહ ! તારે પગે લાગું—ટોપી ઉતારું. [ટોપી ઉતારે છે.]

અરદેશર—(કમકમીને) સ્થાનત છે ! સ્થાનત છે તારાં જીવતર પરાં

દીની—અરે જરે મોંવા, એ ઢાંગ કાંનની આગલ લાયોશ. હું કંઈ શમઝવાની નથી.

કાઉસ—પણ તું માંગેચ સું તે બોસી મરની ?

દીની—શોં વરી, પછિશા ! તોં મને એમ મોંકી દીએ, તેરે હું ખાજોં કડડોં કાંનને, મોંવા તારા હાથ પગને ? મોંવાએ મારો નખખોંદ વારી મુક્યોં, ને હજોં તો પુછેશ કે શોં મોંગેશ ! નોશારીથી મને કુતી

છેતરીને મમભઈ પત્ની ગીયોં તેરે શોં તારોં આઝેજ માનોં ઉતોં કે,
મોંવા શોર. [સપાટ કાઢીને મારે છે.]

કાઉસ—(કાલાવાલાથી) બાપુ બસ કર, થોડું બોલ, ખોદાને
ખાતર આસ્તે બોલ ! અરરર આય કાંહુ આપદા ! પણ તું તારી
રાજી ખુશીથી મારીથી છુટી પરી કે ની ?

દીની—હા, પણ તું તો કેહજે હું તુંને હપતા પોંહ્યારયા
કરાસ તે કાંહુ છે ?

કાઉસ—અરે પણ રાંન બનારસની વાંદરી—

દીની—જો મુઝો અનદાખાદી રીંછ બોલ્યો તે !

કાઉસ—મારી પાસ ખાવાની ખાખ નથી, તો તારે વાસ્તે હપતા
કીયા ચુલામાં લાઉં ?

દીની—ટાહરે મરી ગીઝોંનાં જન્યોં મોંવા બીખારી બીખ મોંગ ?
અધરીને ખવારવાનોં નહીં ઉંટોં તારે મોંવો અદુખરાં જેવોં પન્યોં શોં કોમ ?

કાઉસ—હા, એ મારો વાંક થયો.

દીની—ને હવે ?

કાઉસ—હવે તો એમ કે તું હમણું ગરબર મચાવા વગર ગુપ-
ચુપ આવી તેમ પાછી જા, (આગલ તેડીને) જો, આઝે મારા કાકાનું
ઘેર છે, ને એ કાકો ઘણો જાંડાવારો છે. હવે એ કાકાની એક છોક-
રીને મેં સીસામાં ઉતારવાનું છટકું માંડેલું છે.

દીની—જો મુવોં બેહેશનોં તોશો હોંશલ કરેશ તે ?

કાઉસ—તેમાં જો હું ફાવ્યો, તો તારું ને મારું દલદર શીટયું
સમજ, કેમકે હું તુંને એ કાકાના પછસાથી એવો સારો પગાર આપસ
કે તારો જીવ રાજી થઈ જશે. સમજ્યું કે ની દીકરા ?

દીની—શાલ મોંવા, દીકરા ને દીકરી શાનું બકેશ ? કીક શે તારે તો
હું પાંશ પંદર દારા થોલાશ, ને તોખી જો તું નથી આયો, તો હું ઝોં
આવી તારી લેવરી દોંનાદોંન કરી નાંખાશ. શાલ ખશ, મને જાવા દે.

કાઉસ—હવે કેવી દાહી લાગેય ? ચાલ આવ, કોઈ જોય નહીં
તેમ હું તુંને પાછલે બાન્ને બાહાર મુકી આઉં.

દીની—નહી, હું તોં ઝાંહીઝાં જાવાની.

કાઉસ—અરે નહી નહી, તું આવ, મારી પછવારે આવ.

(બેઉ જાય છે.)

અરદેશર—(બહાર આવીને) થઈ ચુકું ! આએ હરતો બદ-
માશ તેના ખરા આકારમાં જાહેર થઈ ચુકો. હવે એ ઝેરી સાંપને
આએ ઘેરમાંથી એકદમ દુર કરવો જોઈએ. હમણા તો હું એને ગોરે
મારસ. એને મેં ખસુસ મારી નોંધ પોથી વાંચવા દીધીય, ને તેથી
હવે એ પછસાનો ગોલામ મારો પરતો બોલ ઉચકવાને આતુર થઈ
રેહસે, જેથી કામને બાંહણે હું એને પેસતનશા સોલીસીટર પર ચીકી
આપી અંહીથી પાછો મુંબઈ હડસેલી આપું, ને તાંહથી બાહરો બાહાર
એની એવી કાસર કાહરું કે એ મારી ગાય જેવી ગુલાંનો રસ્તોજ ભુલી
જાયે. ખુદા તેનું કામ આસાન કરયો જાયેય. બદમાશો ગમે એવા કાવ-
દાવા ને દગા ફટકાની જાલ પાંથરેય, પણ ખરાંને રાખનાર ને સાચવ-
નાર તે પરવરદેગાર છે ! (જાયછે.)

અંક ૧ લો સમાપ્ત.

અંક ૨ જો—પ્રવેશ ૧ લો.

(સ્થલ સુરત. માતખર મેહેલનું આરાસ્તે દીવાનખાનું. સોભાયમાન
રાયરચીલું. એક બાળુએ કનચનીઓ ગાય છે, હીજો કારભારી
અને બીજા નોકર નફરો વાત કરતા જણાય છે મેહરજી ને ગુલાં
હીજા સાથ વાત કરતાં આવેછે, અરદેશર પછવાડે હાથ રાખીને,
ઘણીજ ગરીબખના દેખાવથી પાછળ ચાલેછે. બધા નોકરો
મેહરજીને નમીને સલામ કરેછે, અને અરદેશર તરફ નફટા-
ઈથી જોએછે.)

મેહરજી—પણ તારે મને તેજ થયું તેમાં કંઈ તારી ભુલ હોસે,
હીજુબા. એ કંઈ માનવા જોગ છે કે આખખાં સુરત શહેરમાંથી તમારા
નવા સેહનો ઓરખીતો હુંજ નીકરી આવો ? વરી તુંજ કેહેય કેની કે
છજન બી ફક્ત અરધી દજન કીધાંય, ને તે લોકમાંનું બી કોઈ હજુ આવું
નથી ? તારે તો તું માઈ માન, ને હજી બી મને પાછોજ જવા દે.

હીજો—નારે હાબ, પાછા તે કેમ કરી જવાએ ? આવો હાબ,
અંહી બેહો. બાધ આવોજ. (અરદેશરને) ને તમે પછવારે બખરચીખાંના
ભણી આવો ભાધ ?

મેહરજી—(ગુસ્સાથી) ના રે ના રે હીજ, ખબરદાર જો! એવણુ તો મારા જીવે જનના દોસ્ત થાય. આવો અરદેશર શેઠ મારી આગલ બેસો.

અરદેશર—કંઈ નહીં મેહરજી સેઠ, તમે તમારે બેસો, હું તો જરા આંખે મેહેલની રોનક જોઉં.

ધનજી—(હીજને) હીજો, એ ખોટો કાણુ ?

હીજો—કોઈ તારીવારા કે પીઠાંવારા જેવો તો લાગે.

ધનજી—અરે પણ તીવારે એવાઓને લાયા વગર તે કંઈ જીવ અહીં તો કે ? આંખે તો બેઅદબીની બી હદ થઈ ! એવા પરોના નહીં લાવતે તો આપરા નવા હેટ રીહધ જતે હું ? કોઈ દેખીતો બીખારી કે બખરચી જેવો તો લાગે !

ભીખો—અરે, હંભાલ, હંભાલ, એલો આપુનેજ ભોંપે ! નખખોદ ગીયાંએ તો બધું હંભલયડું !

(બધા ફજેત થઈ ચાલીજાયછે—કનચનીઓ ગાયછે.)

ગુલાં—(ગાયણુ પુર થતાં) આહા, બાવાજી, સું સરસ મેહેલ છે ! એ મેહેલમાં રહેવાવાલાંઓનું જાણે જીવયું જીવતર પ્રમાણુ છે હં.

અરદેશર—ને એજ મેહેલ જે તુંને કોઈ આપી દીએ તો તુંને ગમે કે, દીકરી ગુલ ?

ગુલ—કાકાજી, મારી મસકેરી કાંય કરોય ? મેં કંઈ આપમત-લબથી કે અદેબધથી એ મેહેલની વખાન નથી કીધી. કાકાજી, અમારા ગરીબ સંસારને વરે હું જરા બી અસતોશી નથી.

મેહરજી—ખરું બોલી દીકરી. આપુને ખોદાએ આપરા ગરીબ સંસારની જે નવાજેશ ફરમાવીય તે બી કંઈ કમ નથી. તવંગરની હવેલી જેઠ ગરીબોએ પોતાની ઝુંપરી તોરી પારવી એના જેવું હેમા-કાતલરેલું બીજું કંઈ નથી.

(બલદની દમણી આવવાનો સાદ સાંભળી અરદેશર સટી જાયછે.)

ગુલાં—(અજાણેબીથી) અરે બાવાજી, બાવાજી, આવો તો! આંખે તો આપરાં કુછજીની નાજાં ને શીરીન છે,

મેહરજી—(જોધને) કુછજીની નાજાં ને શીરીન ? તારે તો તારા કુવાઓ બી હોસે ?

ગુલાં—હા, આએ સું તે લોક બી છે.

(અરદેશર છુપો આવી ઉભો રહેછે.)

અરદેશર—હવે એ બાકી રહેલાં મારાં સગાંઓ આએ મારા વહાલા બધાં ને વહાલી દીકરી સાથ કેમ વરતેય તેની તપાસ લેવી જોઈએ !

મેહુરજી—ચાલો, સારું જ થયું; એ મસે ઘણી લાંબી મુદતે એ લોકને મલવાનું થયું.

ગુલાં—હા, પણ એ લોક તો આપુને ગામરયાં સમજીને હીનસે ને મીનસ કરસે ?

મેહુરજી—ફકર નહીં દીકરી, આપરે હંમેશ દીલ મોટું રાખવું જોઈએ. ગામરયાં તો ગામરયાં. ગામરયાં કેહવાયાથી કંઈ હલકાં માએ બાપનાં નથી થવાનાં. (મંચેરશા મીઠા ને નાજાં, તથા તેહમુરસ તુ-માખી ને શીરીન, હીજ સાથ દાખલ થાયછે.)

હીજો—આવો બાઈ, આવો હાથ ! મારા હેટ જે વખત જાએ ઇમાં આવવા જોઈએ.

મેહુરજી—(આગલ જઈને) સાહેબ મેહુરખાન, મંચેરશા સેઠ.

મનચેરશા—કાણ ? મેહુરજી ! કેમ ગામરયા બોલ્ય, તમુને બી સું ઇજન છે કે ?

મેહુરજી—હા બાઈ, ગરીબ મનખને નોતરું છે તો ખરું; પણ કેમ છેઓ ? તંદોસ્ત તો ખરા ? (મેહુરજી શેકહેન્ડ આપવા જાએછે.)

મનચેરશા—અરે મરી રેહાની, વરી તમે ગામરયા ગમાર સલામ સેકીનના તાજીમ તવાજ સાના કરી મરોય ! (તુચ્છકારથી હસેછે.)

અરદેશર-(બાણુ) શાખાશ ! શરૂઆત તો વખાણવા લાયકનીજ છે હો !

મેહુરજી—કેમ નાજાં માએ, તમે કેમ છેઓ ?

નાજાં—(ટણકારથી) હવે તમે બી અમથા કાંગલા ના થાઓ મામા. વરી જોવાય કે સારી પખી છેજાં તોખી ચીખા થઈને પુછોય સાનું કે કેમ છેઓ ? તમે ગામરયાં તે ગામરયાંજ રહી ગીયાં ?

મેહુરજી—(હસીને) ચાલો બા એમ તો એમ ! તેહમુરસજી તમારી સું ખબર છે ?

તેહમુરસ—કાલ કરતાં તો આજે લગાર ઠીક છેજાં ! (હસેછે.)

મેહુરજી—આવની દીકરી શીરીન, મને બેટની ? કેમ છે માય ?

શીરીન—છેલ્લું જી, હાલ તરત તો પેટ ભરીને ભુખ લાગેય ને મનલાવતી ઊંઘ આવેય.

અરદેશર—(બાળુ) પોરીઓને બી પાઠ તો ઠીક ગોખાવમાય. કેથાં બધાં લાયકી ને અસરાશીના કાથરાજ નીકરી પરચાંચ; પણ જાહરે એ લોક સાથે એમ વરત્યાંચ તાહરે હવે આપરો કાસીસંગ કેમ જવાનો છે! (જતોરહેછે.)

મેહરજી—દીકરી ગુલ, આવની, પુછજીની નાજાં શીરીનને ભેટની ?

ગુલાં—(ઉલટથી જાહેને) તમેને જોધને અમે તો ઘણાંજ ખુશી થયાં. બાવાજી તો કેહેજે ચાલ એ મસે ઘણુંએ મલવાનું થયું.

નાંજાં—(અજકાયાં) અં: એસે! તમારા બાવાજી એમ બી બોલ્યાકે ? મરે રે!

શીરીન—ચાલો, -ઘણુંએ મલ્યાથી અમે બી જરા રતી મધન થયાં ?

મનચેરશા—કેમ મેહરજી, હવે આએ પોરીને ઠેકાણું કાહરે પારાય.

મેહરજી—થસે ભઇ, એનાં નસીબ જાગસે તારે તે બી થશે. હમના સું ઉતાવર છે ?

તેહમુરસ—અરે વરી ઉતાવર નહીં ! આજે છોકરાજ કાંહ મલેય ? કાઇ ખોરચો ખાપરચો સોધી કાહરીને ઠેકાણે પારી દેઓની, મારા ભઇ તમે બી ?

ગુલાં—જી હા તે તો ખરું, પણ જરા સલુકધથી તો બોલો. સલુકધથી બોલવાના તે કંઈ પધસા પરચ કે ? અમે ગરીબ ને ગામ-રયાં ગમાર તો ખરાં પણ તેથી કંઈ શેહરી સુધારાવારાઓને બારને હાથ ઓરવા તો નથી જતાં ? (મેહરજીને) બાવાજી, જોયાં કે ! એ લોક કેટલાં મીજાસી છે ! તમે બી અમથાં એ લોકને વતારયાં.

મેહરજી—ચીંતા નહીં દીકરી, એ તો હોએ. પાંચ આગલાં કંઈ સરખાં નથી. છાલકો ઘરો છલકાય ઘણો. પણ જે સાંખેથી અરદેશરજી આવેય; હવે એવણને જોધને તો એ લોકનાં નસકોરાં પર નસકોરાં ચહરી જવાનાં !

ગુલાં—તોબી બાવાજી ઓરખાંન તો કરાવવીજ પરસે ?

મેહરજી—તો, તો, તો ! ઓરખાંણુ કરાવ્યા વગર કંઈ ચાલે ? (અરદેશર આવે છે.) આવો અરદેશરજી, આએ ખેડ સાહેબો મારા બધેવી થાએ. મારાં જે ખેડસતન ખેડનો વીસે આગલ મેં તમારી સાથે વાત કીધીતી તે ખેડનોના એ ખેડ સાહેબો ખાવીદ થાએ, ને આએ ખેડ તે ખેડનોની ખેડીઓ છે. મંચેરશા સેઠ, તેહમુરસજી, એવણ મારા જીવે જાન મીતર નામે અરદેશર સેઠ છે. એઓ ઘણાજ—

મંચેરશા—અરે હા, ઘણા ને થોરા, પણ તેથી તમે કેહવા સું માંગોય ? એવા ભુખરીખારસ સાથે હમુને સું કામ છે જે લાંબાં લાંબાં બાસાન કરીને ચોરખાવોય ?

નાનું—ખરેખર ! મરેરે, મુવો એ સું પટાપટરો ! સું જે બાવાજી, તમે ખી દેહકાનીઓ સાથે નકામાં ટાહેલાં કરયા કરોય.

તેહમુરસ—મેરજીભઈ, અમે ચોરખ્યા તમારા ધન ધન ધોરી જેવા દોસ્તારને. એવણુ સુરતમાં સું ધંધો કરેય ? પનીર બનીર વેચેય વાઈ ?

મંચેરશા—(ધુમ હસીને) અરે નહીં, નહીં, રાતને છેરે ગોલાખી ગંડેરી કે નહીં તો સાકરયા તરબુચની ચીરો વેચતા હોસે, યાતો પરવારતા રોટલા ખાધને ચોટલા લાંજતા હોસે. મેહરજી, જે એવણુ ખેઠા ખેકારજી હોય તો એચદખી માફ છે, પણ હાલમાં અમારા મુંબઈમાં પખાલચી ને કચરાપટીઓએ હરતાલ પારવાથી રસ્તા પર ધુલાઈ ઘણું થાયય, વાસ્તે જે મરજી હોય તો હું બલામનની ચીઠ્ઠી આપું કે—

મેહરજી—(ગુસ્સાથી) સાહેબો, તમે છેક ફાસ જાઓય. મારી મરનાર બેહોને ખાતર મેં આટલો વાર તમારી શરમ કીધીય, પણ હું જેહંચ કે તેમ કરવામાં મેં ને મારી આંખે ગાંધે જેવી દીકરીએ મોટી ભુલ કીધીછ. તમે મુંબઈગરા છેઓ, ને તેથી અમુને જંગલી ને ગામરયાં તરીકે હસી કહારી તમે સુધારાવારામાં ખપવા માંગેય, પણ આવી હીનપસ્તીભરી એચદખી ને શરમભરેલી ધેરસલુકાઈમાંજ જે તમારો સુધારો સમાયલો હોએ તો હું કેહુંય કે એવા તમારા તકલીદી સુધારાપર આગ પરજો. સુધારો તો સાહલેસઈ ને સલુકાઈનો જોઈએ, સુધારો નીતી ને લાયકીનો જોઈએ, પણ આંખે તમારા લેલાગુ અકરાટ ને ઇટરાટના સુધારાને તો અમારી તરફનો એક ગમારમાંગમાર દેહકાની ખી શરમાવશે; તમે પનીરવારા ને ગંડેરીવારા કેહીને આંખે સેઠને હીણાય, પણ હું હીમ્મતથી કેહુંય કે તમારાં કરતાં સંહેકરો દરજજે બેહતર લાયકીવારા એ મારા મીતર મીં અરદેશરજી—

અરદેશર—(ગંભીર ગુસ્સાથી) નહીં, નહીં, મારું નામ અરદેશર અરદેશર છેજ નહીં, તેમજ એ લોક ધારેછ તેમ હું કેઈ પનીર, ગંડેરી, કે તરબુચ વેચવાવારો ખી નથી, પણ હું તો મને પખાલચી કે કચરાપટીની નોકરી અપાવવા નીકરેલા આંખે હેમકો જેવા હજારોને માથાંથી પગવેર વેચાતા લેહિં એવો આંખે આખખા માતખર મેહેલનો એકલો પોતે માલેક છેહ.

ગુલાં—(ઘણીજ અચરતીથી) ઓ ખુદા, કેટલું અજબ જેવું !

મેહરજી—ઓ ખુદા, એ સું માનવા જોગ છે ? અરે પણ તારે મારેથી તમારું નામ ને કામ છુપાવવાનું સું કારણ, મારા દોસ્ત ?

અરદેશર—ભલા મેહરજી, વહાલી ગુલ, મારું નામ અરદેશર નથી, હું તમારો દોસ્તજ નથી, પણ એક તમારો અંગત અતલગનો ખેસી છેઉં.

મેહરજી—ને તે કાણ ?

અરદેશર—તારો ભઈ !

મેહરજી—મારો ભઈ ?

ગુલાં—કાણ મારા કાકા ? (ખાનુએ ખુરસીપર ફસડાઈ પડેછે.)

અરદેશર—(ગગલતે સાહદે) હા મેહરજી, હું તારો માએ જણ્યો ભઈ જલેજર છેઉં.

મેહરજી—ઓ જલેજર ! મારા બાપ સમાન ભઈ ! અરે આએ નહીં વડી રાખેલો હરખ મારી છાતીમાં માયો સમાયો જતો નથી. ભઈ, એક વાર ફરી મને ભેટ.

જલેજર—એક નહીં પણ એક હજાર વાર ભેટસ, (પાછા ભેટેછે.)

મેહરજી—પણ ભઈ, તમારી આંખમાં આંસુ છે ! તમે તો રરોચ.

જલેજર—હા ખેરાદર, એ હરખનાં આંસુ છે, સખખ હું ચાલીસ વરસે તુંને ગોદમાં ચાંપુચ.

મંચેરશા—(ખાનુએ) તારું નખખોદ જાએ રે, દુકતી ! આએ ઘેરમાં વાખા ચાલેચ તેવા વખતમાં તેં સું ધાન બગાર્યો ? રાંત એ ડોસાને પેલો મેહરજી ઓરખાવતોતો તારે મુંગી કાંચ નહીં મરી રેહી ?

નજાં—ઓ વાએ ! તેને પનીરવારો ને ગંડેરીવારો બનાવી પખાલચીની ને કચરાપટ્ટીની ચાકરી તો તમે રખાવા નીકરયાતા, ને મને સું ગરે પરોચ ? હું તો થોડું બોલી. હું સું જાણું કે મુવું એમ થસે ? પણ તમે બોલવા પર આયા તારે તો જાણે ધરયા ધરાયાજ નહીં ?

મંચેરશા—તેમાં મારો સું વાંક ? હું તો કંઈજ બોલવાનો નહીં ઉતો, પણ આએ તેહમુરસની સુઝે હું તો બોલ્યો,

તેહમુરસ—એ એ કાકા, કાણને ગરે પરેચ ? લાંબાની સુઝે દુકા જાએ, મરે નહીં ને માંદો થાએ, તેમ તારી સુઝે જરા તોર અતલાવવા જતાં સાંમબો હું મરવા પડ્યો !

જલેજર—કેમ મંચેરશા શેઠ, સું વમાસનમાં છેઓ ? બા પેલા મુંબઈમાં પખાલચીની જગા પરની તમારી લલામનની ચીઠી આપીને સેવકને—

મંચેરશા—અરે તો-તો-તો-તોખરા-તોખા-સા સાહેબ-એવું—
સું સું ખોલવાનું ! હું દ-દ-દગલી-દગલી—અરે દલગીર છેઉં, હું ક-ક-ક
કાબુલ-કાબુલ-ચાઉંય કે તમુ—ન ન ન નહીં-પી પી પીછારી—અરે—
પીછાની-ગેર-કાયદે- છુટ લીધી-ખરી—

જલજર—એ દગલી ને પીછારી લેઈ કાબુલ કંદહાર જવાની કંઈ
જર નથી બા, તમે તમારી હાલત સમજી ગીયાય એજ બસ છે.

તેહમુરસ—ને તેમજ જલેજર સેઠ, મારે વાસ્તે ખી કંઈ દીલમાં
થુરં લાવસો ના હો સાહેબ ? તમારા ગોલામ જેવા તાબેદાર છેએ. અમે
તો ખીલકુલ રમુજમાં ખોલ્યા. નાજાં. શીરીન, આવો મામાજીને ભેટો.

જલેજર—(બાબુ) લુચ્છાંઓ, ચલાવો તમારા ઢાંગ. તમારી
ચંડાલ ચોકરીને હું સારી રીતે ઓરખી ચુકાય. (મંચેરશાહ તથા
તેરમુરસને) હં ! એમ છે કે ? (હસે છે,) ચાલો તારે તો હું ખી તે
મનમાંથી કાઢારી નાખુંચ, આવો, બધાં મને ભેટો. (બધાં ભેટેછે.)

નાજાં—(જલેજરને ઓવારણા લેતાં) ઓ મરં રે મારા મામાજી
પરથી ! બધી એમની એમ ઓવરધ પોવરધને મરી જાઉં. અમે તો રાત
ને દાહરો બાવાજી સાથે તમારીજ વાત કરતાં તાં, ને તમે દુશમેનને મુલેલા
જાનીને રોજ આંખ પાની ભરતાં તાં. કાંય બાવાજી હું રોજ રરતી કેતી ?
(ભેટેછે.)

મંચેરશા—(બાબુએ) અરે હા રે, રોજના એક ડગન દુવાલ
બીજાજી જતાતા.

શીરીન—મરેરે, મને તો એજ અગમચેતી થયા કરતીતી કે
અખખધ રહ્યા મામાજી જી નરધ ભરેલા કંથેખી હસ્તા રમતા હોસે, ને
આખરે તેમજ થયું.

જલેજર—પણ સખર, જ્યારે બધાં મને એમ હરખ સમેત
ભેટેય તારે મારી દીકરી ગુલ કાંહ છે !

ગુલાં—(સાદાધથી) અહીં છેઉં, કાકાજી. (આવેછે.) જારે મેં જાન્યું
કે જેવનને હું કાકાજી કેતીતી તેવણ મારા સગા કાકાજી નીકરયા તારે
જાને હું હરખથી બેફાંમ બની ગેઈ. કાકાજી, મને તમારા આશીશ આપો.

જલેજર—જીવતી રેહે મારી દીકરી, જીવતી રેહે. આવો, હવે
સરવે બેસો મારાં વાહલાંઓ, ને ગાયનના ખુશનુદ સરાદે વચ્ચે બાજના
આએ ખુશીભરયા હીંગામને પુરેપુરો ભાયગસાલી બનાવો ; દીકરીઓ
નાજાં શીરીન, તમે કંઈ ગાઓ મારી ગાએ. જેવી દીકરી ગુલાંને તો
મેં અવાર નવાર ગાતી જાળજા, સાંભરીચ, એટલે હવે એનાં ગાયનની

મને કસી નવાઈ નથી. પણ તમે મુંબઈગરાંઓ કેવું ગાઓય તે સાંભરવાની મને હોંસ થાએય.

મંચેરશા—હા, ગાઓ ગાઓ છોકરીઓ, મામાજીનો જીવ જીવતાં જીવત બેહેશતમાં જાએ એવું કંઈ સંભલાવો.

નાજાં—વારં જી, ગાઈએયજી, પણ બાવાજી, માસાજી, તમે બી હમારી સાથે ગાવા લાગશો કેની ?

મંચેરશા—તો, તો.

શીરીન—ગુલબાઈ, હમારાં શહેરી ગાયન તમુંને તો નહીં આવરસે, પણ જો ખબર હોય તો તમે બી સાથે લલકારજો.

ગુલાં—વારં બેહેન, જો મને આવરસે તો હું મોટી ખુશીથી ગાવસ

નાજાં
શીરીન }
ગુલાં } ગાયન.

તું ચાહે રખતે બંદા ગર, તો ઘર નેકીનું દીલમાં કર;
ને નેકીનો દમ હરદમ ભર, ના ગાફિલ બન તું બેખબર !
ના નેકી કર તું દમ ભર કમ, છે નેકીમાં તે રખતો દમ;
ના કામ આવે કોઈ હમદમ, ગા નેકીના ગુણ દમ બ દમ !
કોરશ.

જન નન જન ધૂમ જનૂમ, જન નન જન ધૂમ જનૂમ,
જન નન જન ધૂમ જનૂમ, જન નન જન ધૂમ જનૂમ,
જન નન જન ધૂમ જનૂમ, જન નન જન ધૂમ જનૂમ,
જન નન જન ધૂમ જનૂમ, જન નન જન ધૂમ જનૂમ.
છે નેકી અંતે તુજ રાહબર, ના કામ આવે માલો જર,
તે માટે ના તું જર પર મર, ગા નેકીના ગુણ અય બશર;
જન જર ધર પર ના મર તું ઠમ, એ ત્રણનો ના બસ કર તું ગમ;
છે રૌશન નેકીથી આ દમ, ગા નેકીના ગુણ દમ બ દમ !—જન.
કોરસ.

જલેજર—(ગાયણ પુરં થવા પછી) ચાલો મારાં વાહાલાંઓ, ચાલીસ વરસે તમેને મલવાની તેમજ તમારી સાથ જમવાની મોજ બી મને ભોગવવા દેઓ, તેટલાં આએ ગાયણકારો બી કંઈ મેવો મીઠા ખાઈ વીસામો લેસે. (બધાં જાયછે. હીજો, ધનજી ને માંકો દાખલ થાયછે.)

હીજો—તમારં હત્યાનાહ થાએ તે તમે લોકે મને ફહાવી મારેલો. હું જાણું કે ઝીની એમ લેવરી કીધેલી તેજ પાહા જેવો પછાવારો આપરો નવો હેટ નીહરી આવવાનો ? માંકો, બચ્યા તેં બધાને ગરદન માયરાતો ?

માંકો—યે, પણ તીનું મને હું કેહતો આહે ? તીને અહેલા

તીવારે તો તમે, ને હવે ફહી પરેલા તીવારે નાનજી ભટનાચી મને ગરે પરવા આવેલા કે ?

ધનજી—હા, પણ હીજ, તેને ખોટો ને તાડી છેજનાર હઉ તો તું બોયલોતો કે અમે ? તેં અમુને અહાયવા તીવારે અમે તો અહેલા કેની ? થનાર થીયું. હવે તો હંધા હાથે મલી હલામ કરવા ચાલો.

ધનજી—જુઓ રે પોરાઓ, ઉં કેહું તેમ કરહો ?

માંકો—હું કેહની, જોઇએ ?

ધનજી—આપરે એ ડોહા આગર આજે એક ખતપત્તર લઇ જાઇએ, ખતપત્તર.

હીજે—હું ? ખતપત્તર ! અરે નીહ, ધુર પથ્થર ! એનું હયાનાહ જાએ તે ખતપત્તર હાનું લઇ જવા નીહરેલો ? કંઈ એનો આજે મેહેલ મેહેલ વેચાતો લેતો છે હું ? (બધા હસેછે.)

ધનજી—અરે યાર તમે હમજતા નથી જો. આપરે આજે મમ-લઇ તરફનાં પેપરોમાં વાંચતા નથી છે કે જેવારે હરકાર કોઇ મોટા મનીખને આંધરો બલ બનાવે—

માંકો—હું બનાવે ? આંધરો બલ કે કાણો ગોધો, ? અચ્ચર ગીયો આનરેબલ નહીં કહી મરે ને આંધરો બલ હાનો બકી મરે !

ધનજી—તે હંધુ એકજ. તે આંધરો બલ બનાવે તીવારે તેને તીના મલતા વીહેકા હાથે મલી જે ખત પત્તર આપતા છે તે.

માંકો—અરે અરબંગ, તીવારે માન પત્તર બોલની ! ખત પત્તર ખત પત્તર કરી હું બેજુ ખાતો છે ?

ધનજી—તું નીહ હમજે યાર, તે બધું એકજ. તારે જો એમ કેહું કે આપરે તે માન પત્તર લઇ જાઇએ ?

માંકો—અરે પણ તે માન પત્તર કરતાં કાણને આવરહે ? માનની પોરી કરતાં તો હંધાને આવરે, પણ એ માનનું પતર કેવુંક થાતું ઓહે તે તો બહારત જાણે !

હીજે—અરે પણ હમાલજે રે ? ઓલોજ હાંમખેથી આવે. ખહી જાઓ પોરાઓ, હવે કોરા નખે કાહરતા !

માંકો—મારા બાપના, બાપ, કેવો હાદો માંદો છે ! લાગે તારે તો બબરચી, ને છે તીવારે કરોરપતી ! એ બી હું દુન્યાના ઢંગ દેહું ! (જલેજર દાખલ થાએછે. નોકરો નમી નમીને સલામ કરેછે.)

હીજે—મુ-મુ-મુ-મુરબી હાબને ગો-ગોલામો પગે લાગતા છે.

જલેજર—ખુદાને પગે લાગો, હું તો તેનો એક પેદા કીધેલો બદો, ને વરી તારી છેજનાર ખોટા છેજ.

માંકો—(બાળુ) હાએ ! હાએ ! માયરા તો ઠાર !

ધનજી—(પગે પરીને) હાએબ હમારો એટલો ગુનાહ માફ કરો

જલેજર—ગુનાહનો માફ કરનાર તો કીરતાર છે, પણ આજ કાલ આપરા લોકમાં એજ ઘણું વધી ગીયું કે પગ તરે બરે ને લંકા હોલવવા જાએ, તેમ પોતાની હાલત ગમે એવી કંગાલ છતે ખોટી રીસ્યારી ને ખાલી અભીમાનથી પારકાંની નીંદા કરવા જરાક બી ચુકતાં નથી. પણ હવે તમોને ચેતાજિંય કે ફરીથી કાંઈ ગરીબને હીની તેની હસી કરવા આગમચ તમો પોતાની હાલતનો વીસ વાર વિચાર કરજો. ચાલ્યા જાઓ તમારાં કામપર—[નોકરો નમી સલામ કરીને જાયછે.—ગુલાં આવે છે.] કાંય દીકરી, પાછલાં દીવાંનખાનાંમાં ગાયનની ખુશ મઝા મુકી અહીં કાંય આવી ?

ગુલાં—કાકાજી, મુઠ મારા જીવને ચટપટ થયા કરેચ કે તમે બધાંને નોતરયાં, ને કાઠિસને કાંય નહીં તેરયો ? તેને તો તમારે વરે ખબર બી નહીં હોસે ?

જલેજર—દીકરી ગુલ, કાઠિસનો ખ્યાલ તારાં દીલથી દુર કર. તું એ ઝેરી સાંપથી કમકમીને હવે દુરજ રહેજો.

ગુલાં—કાંય, કાંય, કાકાજી, એમ કાંય !

જલેજર—દીકરી ગુલાં, એ બદમાશ કાઠિસ પરજોલો છે, ને તેની પત્ની બધરી થતી કોઈ નસકારી નોસાકારી દુકતીને મેં નજરે નજર જોએલી છે.

ગુલાં—(ગભરાઈને) ઓ કાકાજી, એ સું કેહોચ ?

જલેજર—હા ખેટા. મેં મારી આંખે જોઈ તારેજ મારી ખાતરી થઈ, ને તેથીજ મેં તે નાપાકને કામનું જુકું આહાણું કાહરી તારીથી સદાનો દુર કીધોચ. હવે તે તુંને પાછો મલનાર કે તારે રસ્તે આવનાર નથી, વાસ્તે ફરી કેહું છ દીકરી, કે તું એ કારા નાગથી દુરજ રહેજો.

ગુલાં—ઓ કાકાજી ! હું તમારો સું ગુલુ ગાવસ ?

જલેજર—દીકરી, તે ગુલુ તે વ્યાજ સીકે આગમચથીજ વાલ્યોચકડે હવે દીકરી, મારી તુંને સલાહ છે કે એવા એક જુકા દગલબાજના ખ્યારની નાસીપાસી માટે જરા બી ગમ કરવો સજવાર નથી.

ગુલાં—ખરું છે કાકાજી; એવા એક બદમાસની મોહબતની નાસીપાસી માટે જરા બી ગમ કરવો એ બી એક મોટામાંમોટું પાપ છે.

જાલેજર—ખરાખર છે મારી દીકરી. પણ હવે એ વાત જવા દે, જો સાંમએથી તારા બાવા ને પુવાઓ આવેય.

(મેહરજી, મંચેરશા, તેહમુરસ તથા નાનાં, શીરીન દાખલ થાય છે.)

મંચેરશા—મુરખી, હવે તાબેદારોને રજા છે ?

જાલેજર—નહીં દોસ્તો, તમો તથા બાઇ તેહમુરસજીએ તો પોતાની બેટીઓ સાથે જરૂર મારાં ગરીબ મુકમાપર વધુ નહીં તો એક અદવારીયું ખી રહીને મને ખુશી કરવોજ પરસે.

તેહમુરસ—જેમ મુરખીની મરજી, જેવો સાહેબનો હોકમ, તાબેદાર છધ્યે.

મંચેરશા—સાહેબ જેવા અમોને આહોય તેવોજ તે પાક પેદાનો કરનાર પરવરદેગાર તમોને પોતાના જર ખજનાથી આહે સાહેબ.

મેહરજી—ભઈ, તારે મને રજા છે ?

જાલેજર—હા, બેરાદર, હું તુંને રાખવાની બોહોસ કરતો નથી. તમારું મકાન એટલું પાસે છે કે હું તમુંને ને તમો મને આહસો તારે મલી શકસું, માટે પધારો, રજા સાહેબની.

ગુલાં—ચાલો કાકાજી હું જઈંચ. પુવાજી હું જઈંચ હું. નાનાં-માએ શીરીનબધ, રેહવો માએ. (મેહરજી ને ગુલાં જાય છે.)

જાલેજર—સેહ્યાઓ, ઘેર તમારુંજ છે, જરા ખી બુદાઇ જાણતા ના. નાનાંમાએ, શીરીન, જાઓ દીકરા, એ ધરી મેહેલમાં ફરી હરી જીવ ખુશી કરો.

નાનાં—કંઈ નહીં જી, જઈંચેયજી.

(મંચેરશાહ તેહમુરસ, તથા નાનાં શીરીન જાય છે.)

જાલેજર—(એકલો.) ખુદાનું કામ ખુદા કરેય ! હવે મારા આએ એ બંધેવીઓ ને બાણેજેની જલદી વધુ તપાસ લેઇ લેવીય, કે જેથી સહિ સહિને તેમની લાયક કીમતમાં નવાજવાને બની આવે. આદમી કરતાં વખત વધારે બળવાન છે. જીંદગીનો પલનો ભરોસો નથી, ને તેથી જો એ મારી ફરજો હું જલદી અદા કરી રેહવસ તો પછી આએ દમ ખુશી સાથે તે કીરતારની દરવાહમાં રવાના થશે. (જાય છે.)

પ્રવેશ ૨ જો.

(માતબર મેહલનો એક બાગ. મંચેરશા ને તેહમુરસ વાત કરતા દાખલ થાય છે.)

તેહમુરસ—પણ ડીયર મંચી, તુંને નહીં અજબ લાગતું કે એ પોંહચેલા પાહવને ચાહી ચીતીને આપુનેજ એક અઠવાડયું અહીં રાખ્યા, ને પોતાના માએ જણ્યા લખ ને પેલી દુકતીને એક બોલે રજા આપી ઘેર જવા દીધાં ? (જાલેજર આવીને છુપાએ છે.)

મંચેરશા—પણ તેમ તે લોકો ધકેલા ખાતાં રોજ આવી મરશે કેની ? વરી નથી કાંહ આવવાનાં જે તેની વાત ?

જાલેજર—(બાબુ) પણ તેનાં તમારી આંખમાં કેમ મરચાં વટાયાં ?

તેહમુરસ—હું તો ધારૂંચ, યાર, કે એ ડોસો મેહરજી કરતાં આપુને હવે વધુ ચાહેચ.

જાલેજર—(બાબુ) તારે, તારે, તમારા વગર તો ગરે છુક ખી ખુટ્ટેચ.

મંચેરશા—હા રે યાર એમજ, કેમકે તુંને ખબર કેની ? જમી ઉઠવા પછી મોહબત ને મમતાથી એ ઢાંખરાએ તો આજે વરી મારી નાણાં સંબંધી હાલત ખી પુછી !

તેહમુરસ—અરે બાપુ તેમ તો મને ખી પુછી, ને તેથી હવે મને તો લાગેચ કે એ પોતાની સઘલી દોલતના સરખા બે લાગ કરી તુંને ને મનેજ આપી જસે, ને ખીજાં બધાંએને વાપર વખાતાંજ રાખસે.

જાલેજર—(બાબુ) એ કાંહ મરેચ ? બચ્યા ભરોસે ભુખો રેહસે ભુખો ! આંવાં ઇજ્દનાં પાણીએ મોંતુ ઘોઘને આલુનાં પાતરાંની કોથરી લાવજે, કે તેમાં વાલકેસરના નહીં તો માણેકજી શેઠના હુંગર પરના ભરી આપસ.

મંચેરશા—એ આપુને બધું આપે એમ તો છેક અંધર નહીં થાએ. થોડું થોડું અભેટાં તભેટાંઓના કપારમાં ખી ડાહમ તો દેસેજ, પણ અંગ્રેજીમા જેને લાયન્સ શેર કેહેચ તેમ મોટો લાગ તારો—

બંધે જણુ—ને મારો થસે. (તાલી લેછે અને હસે છે.)

જાલેજર—(બાબુ) મારો તો નહીં થસે પણ બચ્યાજીઓ મરો તો થસેજ.

મંચેરશા—પણ વાઈં ટોમ, એ ધરડા ધુવરે તુંને તારી નાણાં સંબંધી હાલત પુછી તારે તેં સું કહ્યું ?

જાલેજર—(ખાબુ) સું જખામાં શીરી છે ! “ ધરડો ધુવર ? ” ખાધેલું નીમખ હલાલ કરેય ખરો.

તેહમુરસ—લે વરી સું કહયું ! જાણે માથે બાપ તરતનાંજ એક સાથે મરી ગીયાં હોયે તેમ હું તો ખાસ્સો એક પાણીનો હાંડો ભરાય એટલું ડુસકે ડુસકે ને ડચકે ડચકે રરયો ને રદન કીધું. મકુન્જે તમારી બેહન થતી નથી મરી ગેઇ પણ સાથે મને મારી ગેઇ, ને મારે માથે કરજના ટોપલા મુંકી ગેઇ.

જાલેજર—(ખાબુ) મરેનાર તરફની ફરજ તો ફીક અદા કરેય !

મંચેરશા—વાહ, આબાદ, રામખાંન જાણે માઈંજ કેહવું ! આપરે તો પોરીના ચાર ચોખા પારી આપવાનુંખી પુટયું નથી કરીને ઘાઇ પરચાય. એ મસે જે બસો પાનસો ઝટે તે ખરા.

જાલેજર—(ખાબુ) કાટલી લઇ ગલી ગલી બીખ કાંય નહીં માંગતા ! નહીં તો ઉઘરાતું કાંય નહીં કરતા ?

તેહમુરસ—પણ મંચી, એ ડોકરો મરસે કાહરે ?

મંચેરશા—કાલે પાછલી રાતે.

જાલેજર—(ખાબુ) માઈં આવસે તારે હું તો જવસ, પણ તું છવીને કાંદાની ન્યાત જમારજેની !

તેહમુરસ—એ નખખોદ ગીયો નહીં મરસે કે નહીં માંચરો ખાલી કરસે, ને બધાંને દોરા તણાવયા કરસે.

જાલેજર—(ખાબુએ) તાઈં જે ચાલતું હોયે તો પાંજરાપોરમાં મુકી આવ.

તેહમુરસ—જે મંચી (કાનમાં) માઈં માંને તો આજે એને કંઈ પાછને પોહરાવી દેઇએ, કે નહીં તો આજે છે ખી નવઈં, ડોકરો રાતે ઘોંટાય તારે—
(ગઈં દાખવાના ચાલા કરેછે.)

મંચેરશા—શું ટોટો બોટો ભચરવાનો વીચાર છે કે ! પણ તેમ કરવાનું કંઈ કામ નથી. મને તો શક છે કે એ ડોસાએ જેટલાં વરસ કાહરયાંય તેટલા હવે દાહરા કાહરે.

જાલેજર—(ખાબુ) કેથા કદરના કોથરાજ છે ! ખલીરની કાંની ડોકાં તાંની મારો તાકો ધરી થવાનીજ વાત જેએય !

તેહમુરસ—કાંય, કાંય તે કેમ ?

મંચેરશા—તુને ખબર કે ની ? હું તો આજે બપોરનો માજતું જેહય કે એને તો કેથો ખહીનો મરજ દેખું ! ખોં ખોં કરયાજ કરતોતો.

તેહમુરસ—કાલે મરતો હોય ને જો આજે મરે તો હું તો ઉદવારે માંચી ચહરાઉં.

મંચેરશા—ને હું તો આંવા યજ્ઞ નારયણ ને કુલ સાકર ચહરાઉં.

જાલેજર—(આજુ) છાતી કે છાતો ? જીવતાં જીવત તો લાયકી કરેય પણ મારા મુવા બાદ બી લાએકી કરસે ખરા ! પણ કંઈ નહીં, એ સુદ્ધ કુટેલાઓ મને ઠાકીઠાકીને ખહીનો મરજ આપવાજ બેઠાય, તો હું બી તેજ ચરત ચલાવી એ બદમાશોને બેહેકાવસ.

મંચેરશા—અરે પણ વાઈં એણે પોતાનું વીલ કીધું હોસે !

તેહમુરસ—નહીં કીધું હોસે તો હવે સાંજસહવાર કરસે ખરા ! કારણ એણે મને આજે એમ બી કહ્યું કે ભઈ તમે તમારે ઘેર જાઓ તે પેહલાં મને તમારી સલાહ લેવીય.

મંચેરશા—અરે ત્યારે તો મને બી એમજ કહ્યુંય !

તેહમુરસ—પણ વાઈં, તું ધારેય કે વીલમાં પેલા કાગિસને એ કંઈ ઝાંસસે ?

મંચેરશા—એક કુટી બદામ બી નહીં. તેના પર તો એને ભારી કહેર છુટેલો છે, ને તેમાં વરી સેવકે ખુબ મરી મસાલો લભરાવ્યા કીધોય.

તેહમુરસ—તેમ તો વખત મલવે હું બી કંઈ ચુક્યો નથી તો.

મંચેરશા—પણ સંભાલ, ફેરવી તોલ, પેલો કાતરયાંનો ધસેલો સાંબેથી અહીંજ આવેય. (જાલેજર ખુબ ઠાંસતો દાખલ થાય છે. બેઉ જણા નમીને સલામ કરે છે.)

જાલેજર—કેમ દોસ્તો, સું ગપ્પા ચલાવી રહ્યાય ? આવો મને તમારી સાથે કંઈ કામ છે ?

તેહમુરસ—સાહેબ, સેવકો પર ઘણી મયા રાખોય. હમણાં મંચેરશા સાથે હું તમારીજ ગેઇ ગુજરીનો બરાપો કરી આંખ પાણી ભરતોતો.

જાલેજર—અં : નહીં એમ વખત બે વખત આંખ પાણી નહીં ભરીયા કર્યેં બા.

તેહમુરસ—ખઈં કેહ્યું મુરબ્બી, જાહરે હમે યાદ કર્યેંય કે તમારાં બેહનો-ગુરૂમાન બેહસ્ત તેઓનાં પાક રહને—બીચારીઓ તમારીજ ટગર કરી ફરીને મારગે લાગી તારે અમારી છાતી ભરાઇ આવેય, (રરતાં) ને અમારીથી રરયા વગર રેહવાતું નથી, સાહેબ.

મંચેરશા—અરે યાર, વૂરી તમે એ વાત કાંય કાહરી તેહમુરસ ? વરી મારો જીવ ધભરાઇને છાતી બાતી બેસી જસે તો ?

જલેજર—સાહેબને કંઈ છાતી બેસવાની તેપ બેપ છે કે ? અરે તારે તો એ વાત રેહવાજ દેઓ. ઘેરમાં વખતે પલાસતર મારવાની રાધબાઈ નહીં હોસે તો આબદા જેવું થઈ પરસે. દોસ્તો, હવે હું તમો બેઉ સાહેબોની એક વાત પર સલ્લા પુછવા માંગું.

મંચેરશા—પુછા સાહેબ, પુછો.

જલેજર—મકું જે હું જીવી જીવીને કાંઠાં સુધી જીવસ. (ઠાંસેછે) આએ મને ખહીનો રોગ તો લાગુ પરી ચુકો !

તેહમુરસ—અરે નારે, નારે સાહેબ, એ જીવલેન દરદ તમારા દુશમેનને બી નહીં થાએ.

મંચેરશા—ખોદા તમોને અમો નાવારેસોનાં માંથાપર સો વરસ સલાંમત રાખે; પણ પેલી સું વાત સાહેબ ?

જલેજર—તમે અહીં વેર તજી લેઈ આજે મને માન આપયું, તે મારાપર ઘણી મેહરબાની થઈ, કેમકે એ દુકંદ અરસામાં બી હું તમો સેઠ્યાઓની ઘણી લાચેકીની વાત ને ચાલચલણ જોઈ તેમજ જાણી શક્યોય, ને તેથી હવે તમો સાહેબો અતરેથી પાછા સીધારો તે પેહેલાં મને મારાં વસીયત બાબે તમો બેઠા સાહેબોની સલ્લાહ જોઈએય. (મંચેરશા અને તેહમુરસ ખંખારે છે) મકું જે હું એમ પુછું કે આપરે વીલમાં કાઠિસનું કંઈ નામ પારયેં કે અખારા બેહદીન કાઠિસજ કરીએ ?

તેહમુરસ—અરે અખારાજ કરી જાઓ, મેહરબાન ! તેને પછસા આપીને સું વધારે બગારી નાંખવોય કે ?

મંચેરશા—કંઈ સાહેબ સાહેબ કરો ! તે લુચ્છાને પછસાની જરૂરજ સું છે ? અરે ઊલટો પછસા મલતાંજ તે છે તેમાં પુરો બેહકીને બગરી જસે.

જલેજર—બરાબર છે, હું બી એમજ ધારું. ચાલો તારે એનું તો પત્યું. (ઠાંસે છે) પણ હવે મેહરજી ને ગુલ વીશે સું વીચાર છે ?

તેહમુરસ—જો સાહેબ મારુંજ મત પુછો, તો હું તો કેહુંય કે જો તમારી જગે હું હોઉં તો એ બીચારાને કંઈ નહીં આપું !

જલેજર—એમ ! કાંય વાઈ ?

તેહમુરસ—જોવ સાહેબ, એ લોક બીચારાં ગામરેનાં ગામરયાં; ને ગરીબજ ને સાદામમાંજ એ લોકનો જનમ ગીએલો. હવે ગરીબ માણસો પોતાની ગરીબમમાંજ સંતોશી હોએય, તેઓને પૈસા આપી

લાલચ ને લોભમાં ગીરફતાર કરવાં એ જાણી જોઈને તેમનો સંસાર ઉંઘે મારવા સમાન છે.

મંચેરશા—તેહમુરસનું ખોલવું બરહક ને ખોલે ખોલ રાસ્ત ને દરોબસ્ત છે.

જાલેજર—મારાં બેજાંમાં ખી તમારી રાસ્ત ને દરોબસ્ત સહ્લાહ ઉતરેય ખરી; તારે હવે બાકી રેહ્યા તે તો તમેજ નેકનામો, ને તમારીજ તાલીમ ને તરખીએતથી ઊધરેલી તમારા જેવીજ લાયકીવાલી તમારી બે બેટીઓ.

તેહમુરસ—હા સાહેબ હા, બસ બે ને બે ચાર.

જાલેજર—હવે ત્યારે હું કાલ ને કાલ મારું વીલ કરસ.

મંચેરશા—હા જી, જોઈએ તો કાલે કરો, જોઈએ તો આજે કરો, બધું સરખુંજ છે.

જાલેજર—હા બપાવા, હું કાલે જરૂર વીલ કરી નાંખસ, જેમાં તમો બંધેની ખાતરીજ થઈ જાય ને તમો બેઉ સાહેબો જીવો જાગો તહાં સુધી મને યાદ કરો તેવુંજ તમારું નામ પારસ, તે વીસે તમે ખીલકુલ બેશીકર રેહજો. ચાલો આવો સાહેબો, અહીં બાહર જરા ટુંક વધારે નીકરીય, તેથી અંદર જતે ને જરા બળ્યો લેતે.

(જાલેજર આગલ ચાલે છે, મંચેરશા અને તેહમુરસ નાયતા કુદતા અને એક એકને તાલી આપતા પાછળ ચાલે છે, જે જાલેજર બારે ડોલે જુએ છે.)

પ્રવેશ ૩ જો.

(ખરશેદજી ખાન્દાનીનાં ઘેરનો એક ઓરડો, વચમાં એક ફરતાં બારણાંવાલો ઓરડો. ટેબલ, ખુરસી વિગેરે મધ્યમ ફરનીયર. બેહરામ ધરિાંની વિચાર કરતો દાખલ થાય છે.

બેહરામ—એના સંથીઆનોંસ જાય, હવે તો ખેરખેરા ખેથા આખખા મેંમલછ જેંગલી છે, જાં ઉરમુજી ઘેલુરીને થેરવા જેછ, ફન થે મારી સાથ નેંઈ ઓવી. થે મેને ખેએય, “ઉરન જેંગલી છે. થું થેરેય ઉં નેછ ઓવેય, થારા સીથ થેરેય ઓવેય. ” થારે આજે મેં ખીબલાને થાલ ખેરી મોખલીય, થે ગેથાવી શેંમનવીને લોવેય.

(હોરમજી ઘડીયાલી કીકલા સાથે દાખલ થાય છે.)

કીકલો—આવો જામ આવો. લે બેહરાંમ, હોરમજી ઘડીયાલી આવેલા.

બેહરાંમ—એ ઘેલુરી, ઉંથેરયા થું નેંઈ આવી, ને હવે ખીખલા થેરયા થું ખેમ આવી ? થું ઘેંના જંગલી છે !

કીકલો—અરે એ અરલંગ, એ છું કરતો સે ? હું છેટને જેમ તેમ મનાવી લાવેલો તીવારે એવણુ આવેલા, ને તું છેટને જંગલી જાનો કેહતો સે ? કેથો અકકલનો આથમી સે, આથમી.

હોરમજી—જેવો રે એ ઉજળખો, કામ જોઈને મારું જે ખીલનું ખીલાઈં થસે તે તમુંને આપવું પરસે હં !

બેહરાંમ—અરે થું બીલારાંને સાના રરેય ? થું મારાં ખોંમ ખેરેય, ફેછી ઉં થુંને થોપલા ભેરીને બીલારાં લોવી ઓફેય.

(હોરમજી હસે છે.)

કીકલો—કંઈ નીંહ જામ, ઇ તો બસારો જંગલી સે. ગરીબ મનીખની સાકરી જાતી રેહતી સે, તીને કરીને એટલું ઘરયાલ જમું કરી આલો, તીનો જે ખરય થાછે, તે ઉં ઇંની પાછેથી અપાવા. તમારા પછજાનો ઉં જમીન, પસી કંઈ ?

હોરમજી—ઠીક છે ! પણ બેહરાંમ, ઘડીયાલ તારે હાથે કેમ કરતાં લાયું ?

બેહરાંમ—અરે થેરી, થું ખી કેથા ગેરેફર થેર છે ! ઉં સું ખેરવા ભોગેય ? થે ફેથાની ખુસીથી ભોંગી ગેઈ.

હોરમજી—(પાઘડી કાઢીને પાસેની ટીપાઈપર મુકતાં) વારું ચાલ, બતાવ, તેતાઈં પોતાની ખુશીથી લાગેલું ઘડીયાલ કાંહ છે, જોઉં ?

બેહરાંમ—મારી ફેછવારે આવ. ઉં ઘેખારેય.

(બેહરાંમ તથા હોરમજી જાય છે.)

કીકલો—જાઈં થીયું કે છેટ ઘડીયાલ લાયગું ને લાયગું બાહાર ગામ જાતા રીયેલા. જો દીકામાં આવતે તો પંસાતીનું કામ થાતે, ને નીંહ ઉતો ઉંખી આપદામાં આવી જાતે. (બેહરાંમ આવે છે.)

બેહરાંમ—અરે ખીખલા ખીખલા, ઘેલુર ખેંઈ ઘેંના નેંથી ભોંગી જો ! ઉરમુજ ખેઈ ખે એનાં ખેમાંન થુથી ગીયા, ચેખખર પુથી ગીયા, ખાચના ખેટખા થઈ, ને ફાઈરમ ભેચરઈ ગેઈ. ભેસ ! એટલીજ ભોંગી.

કીકલો—તાણે અવે આખ્યું તે છું રીયેલું ? (હસે છે.) બધું તો જાતરે જાત કીધેલું, ને હજી તો આસું પરતું સે ! પણ જો બેહરાંમ, છુરતથી મારી કીકલી ને લાણુકી આવેલી સે.

બેહરાંમ—ખોન આવેલી છે ?

કીકલો—મારી કીકલી ને ભાંલુકી.

બેહરાંમ—થારી ખીટલીની ખોલુ ?

કીકલો—અરે કીટલી જાંની ખરીસ જો ? મારી કીકલી. જો કી-ક-લી.

બેહરાંમ—અરે હા, ફન ખી-ખ-લી થારા સું થાએય થેં ઉં નેંધ સેમજેય તે ?

કીકલો—અરે મેર રાંનના, મારી કીકલી ખી નીંહ જાંણતો સેં ? મારી કીકલી તે મારા જીજરાની પોરી ! મારી ખધરી આવેલી સે, તીને હું મલવા જતો સું, વાજતે ઘડીયાલી જાત તુંજ જટલ કરી મેલજે.

(કીકલો જાયછે, ઘડીયાલી ઘડયાલ ખગલમાં મારી દાખલછે)

હોરમજી—ખચ્યા બેહરાંમ, જેમ તારાં બાઇતું નામ ધન છે, તેમજ આએ ધરીયાલ તારા શેઠનો ઉત્તમ ખજનો ને ધન છે હું !

બેહરાંમ—ફણુ એવે થું એ ખેજનના ધેનને સું ખેરેય ? ખોં લેધ જાએય, થે ખેહતી ?

હોરમજી—હું એ લધ જાઉંય. તું કેહેય કે તારો સેઠ તો એથે દાહરે આવસે, તારે તેની આગમય પરમ દાહરે તો હું એ પોંહચારી જવસ.

ખરશેદજી—(અંદરથી) બેહરાંમ, ઓ બેહરાંમ ?

બેહરાંમ—(ઘણેજ ઘભરાઇને) અરરર ! ખોંના ખરાલીના ખુરદા ? સીથ તો ઓજેજ ફાછી આવી !

હોરમજી—લે તારે તો ઘડીઆલ રેહવાજ દે. હું તો બા જાઉંય. (ઘડીયાલી જે બાળુથી સાદ આવેછે ત્યાં જવા કરેછે.)

બેહરાંમ—(તેને અટકાવીને) અરે એ જેંગલી તોં ખોં મરેય ? અંધથી તો સીથના સોહધ આવી ! અરરર ? એવે સું ખરેય !

[બેહરાંમ હયાંથી તાંહાં દોરતો ફરેછે.]

હોરમજી—પણુ નખખોદગીયાંના જણ્યા, તારે તે નહીં જોએ તેમ મને પસાર કરી દેની, નહીંતો મને નક્કાઈ લાગસે ! અરરરર, હું કાંહ આએ આપદામાં પરયો !

બેહરાંમ—એધ ઉરમુજી ઘેલુરી, થું આએ ઓદામાં ભેરધ જાએય (ઓરડો દેખાડેછે.)

ખરશેદજી—(અંદરથી) બેહરાંમ, એ કાંહ મરી ગયો ?

હોરમજી—(ઓરડો જોઈને) પણ એ તો કોઈનો સુવાનો ઓરડો છે.

બેહરાંમ—અરે સુવાનો ને વેરીયારીના છે થેમાં થારા ભાપ દાદાના સું નેખખોદ ગીયા ! એ થો મારા બાઈના ઓઢા છે, (હોરમજી અંદર ભરાય છે.) એઈ ગેલુરી, થું અંધરથી અધગરી ધેએય, ને ઉં થુંને સાધ મારેય થારેય થું બહાર આવેય, ચાઆલ, અરે ફણ સીથ ઓવી. (ખરશેદજી દાખલ થાય છે.)

ખરશેદજી—કેમ રે હરાંમખોર, હું સાહદ મારી મારીને થાકો તે જવાબ કાંય નહીં દીધો ?

બેહરાંમ—સીથ, હું ઘેનાં ખોમમાં ઉથી.

ખરશેદજી—સું આખખાંતે ભાંજીને ભાંગેલાંનું આખખું કરી મરતોતો કે સાદ નહીં અપાયો ! [ખરશેદજી પોસ્તનાં કાગલો વાંચે છે.]

બેહરાંમ—(ખાંતુ) ભાપરે, એણે ખેંમ જન્યા કે હું ભોંગેલાંના આખખા ખેરથીથી ! (ધડીયાલી અંદરથી છીંકે છે તેથી ગભરાઈને) અરે એઈ ઘેલુરી, વેરી થુંને સેરખેમ સાના થેઈ ? એ છીંકી સાંના મરેય ? મુંગા રહેની. (અંદર જાય છે.)

ખરશેદજી—ઘણુંજ અજબ જેવું. મારી ગેરહાજરીમાં મારી ટેબલ પર એકઠાં થયલાં કાગળેમાં આએ એક નનામું કાગળ કંઈ નવુંજ અજવાલું નાંખેય. (વાંચે છે.)

“આએ ખીના લખી હું તમારો છુપો દોસ્ત તમને ખબર આપુંય, કે તમારી ઘણીયાંણીની હીલચાલો શક ભરી છે, વાસ્તે એતેલા રહેજો.”

(વિચાર કરીને) છટ, છટ, જાહાં છે તાહાં આએ કોઈ પેટના બરેલાનું કાવત્રું છે. મારી ધન જેવી પાકજીદ અબલા માટે એક ખી છુરો ને ખોટો ખ્યાલ વમાસવો, એ મરગરજન ગુનાહતું કામ છે. ખરેખર, નીચ નીંદાખોરોનો તો જેમ જીવતાં તેમજ મુવા બાદ ખી દોજખમાંજ દાર થજો. મારી ધન તો મારો ખરો ખજાનો ને માફ ધન છે.

{ એજ વખતે બેહરાંમ પાછો આવે છે, અને
ખરશેદજીના છેલ્લા બોલ સમજી ચોકે છે.

બેહરાંમ—સથીઆ નોસનાં ફાંજી ! એના ખેજનાના ધેન તો ભોંગી ગેઈ, ને એ સું ખેહી મરેય ?

ખરશેદજી—લાવ તારે તો હું જઈને ધનને આએ કાગળ બતાવીજ દેઉં. (ધડયાલી ભરાયો છે ત્યાં જાય છે.)

ખેહરામ—(ખાળુ) અરે ચે થાં ખોં નઝમચ ! થાં તો ઘેલુરી
ભરાયલીછે !

ખરશેદજી—(ખારણાંને આંચકો મારી) કોઈ દહારે નહીં ને
આળે ખારણું બંધ કેમ છે ? ખેહરામ ?

ખેહરામ—જી સોખ.

ખરશેદજી—તારાં બાઇ અંદર સું કરેચ ?

ખેહરામ—ખેપરોં ભેદલેચ, સોખ.

ખરશેદજી—કપરાં બદલેચ, કેટલો વાર થયો ? પા કલાક થયો
તો હું આયોચ.

ખેહરામ—હા સોખ, આળે સેરખસમાં જેવાની છે કેની તે
ખેખતમાં જેથલાં ખેફરોં છે થેથલાં ખેદદાં એખદમ ભેદલેચ.

ખરશેદજી—એ ચરેલો સું બકી મરેચ ? (ખારણું ઠોકીને)
ધન, ઓ ધન, સાંભરેચ કે ડીયર, હું આયોચ જો.

હોરમજી—(અંદરથી) અરે કાંચ કાંચ ખેહરામ, સું કેહેચ ?

ખેહરામ—ઘેના જેંગલા છે ! ઉરમજી ઘેલુરીને નેંધ હોંખ
મારેચ ને ઘેન ઘેન સેનાં ખરેચ ! (ખરશેદજી ખારણાંની કલ-
માંથી જોઇને ઘભરાયે છે.)

ખરશેદજી—અરે પણ અંદર તો કોઈ ભુટવારો ખીરાજીયાચ !

ખેહરામ—(ખાળુ) અંદર ભુતમામા ખીરાજીયાચ !

ખરશેદજી—ખેહરામ ? (ટીપાઇપર ઘડીયાલીની પાધરી જોઇને)
અરે પણ આંચે પાધરી કોણની ?

ખેહરામ—(ઘભરાઇને-ખાળુ) અરે થારા ભાપ ધોળખમાં નઝમે
રે ઘેલુરી ! અરે એ ઘેરના ખાધા ખેથા ફેગરી એંધ મુખી ગેષ !
(શેઠને) સેથ જાં નેંધ જેંણિચ, ખે એ ખોંથી ઓવી. જાં સેમજેચ
એ ફેગરી એંધ ખેથા ભુલા ફેરયાચ. (પાધરીને) એંધ ભોલ, થું
ખોંથી ઓવી ?

ખરશેદજી—(શકથી) તારે તો ખરેખર કંઈ વધતીનાં લખખન છે
ખરાં ! કંઈ બી કાફં ઘોફં છે, આંચે નનામું કાગળ ખરં પરવાનું
છે કે સું ? (માથાં પર હાથ ફેરવી) મારી પાધરી તો મારે માંથેજ
છે, તારે આંચે કોણની ? એ મારી પાધરી છેજ નહીં, હું એવી
પાધરી પેહરતોજ નથી ! ઓ ! જો કંઈ તેવું કસું હોસે તો હું
ઘેરનાં એકેએકનું ખુન કરસ.

ખેહરામ—(ખાળુ) અરર થોરી ! ઘેલુરને વરે ભેદદાનાં ખુન થાયચ.

ખરશેદજી—હજી બી હું ખારણાંની કલમાંથી જોઉંતો ખરો ! (જોઇને) નખખોદ પર નખખોદ ! અંદર તો કોઇ કારા ડગલાવારો ભરાયલો છે ! બસ થઇ ચુકું, આજે તેનીજ પાઘરી છે. ઓ મારો જીવ ધભરાજેય, મને ઉકરાટ થઇ અકર વકર થાએય.

બેહરાંમ—સીથ ભેસ, ભેસ, થારા જીવ ઘેબરાજેય થો મેં ફેંખા લાવેય. (જતાં યાદ આવવાથી) અરે પણ ફેંખા તો અંદર રેઇ ગેઇ ! ઉભા રહે, સુઠિરા લોવેય. (જવા કરેછે.)

ખરશેદજી—પણ હવે સું કરું ? સું ખારણું ભાંજું ?

બેહરાંમ—(બાળુ) અરે એ બાત્રાં ભોગેય થો ફેલો ગેલુરી ફેખરઇ જાએય ! (ખરશેદજીને) સીથ સીથ ઉભો રહે, હું ફેછવારેના ખારીથી અંદર જાએય, તે ફેલા થારા ખારા ધગલાવારા ભુથમામાને ફેકરી લોવેય. (બેહરામ જાએ છે, ખરશેદજી બરાપો કરે છે.)

ખરશેદજી—ઓ ધન ધન ! તારાથી મેં સપને બી જીવી આસા નહીં રાખીતી. અરે અત્યારથીજ મારી આંખમાં તો ખુન વરસી રહ્યુંય. બેહરામ કાંઇ મરી ગીયો, હજી સું કરી મરેય ?

(જેરથી ખારણાંને આંચકો મારે છે. ખારણું ગોલ ફરતું હોવાથી એક બાળુથી હોરમસજી ઘડીયાલી બગલમાં ઘડીયાલ મારી પોતાની પાઘડી લઇ નાહસી જાએ છે.—ખરશેદજી બેહરામને ગટ્ટીમાંથી પકડી જમીન પર પટકીને ખુબ મારે છે.)

ખરશેદજી—લુચ્છા, નીચ, પાજી ! (જોઇને) કાણુ બેહરાંમ ? અરે તારે પેલો કાંઇ મુવો ?

બેહરાંમ—એનધર તો ખોઇ નેથી.

ખરશેદજી—અંદર કોઇ નથી ? તારે ખારણાંને સાંકર કોણે દીધીતી ?

બેહરાંમ—(બાળુ) ભુથમામાએ દીધીથી.

ખરશેદજી—જાગિં, જઇને જોગિં, મારી નજરે ખાતરી તો કરું.

(ખરશેદજી ઓરડામાં જાય છે.)

બેહરાંમ—હી હી હી ! ઘેલુરી ફેલ થઇ ગેઇ. ફન ફેલા મારી સીથના ખેળનાની ઘેન લેઇ ગેઇય થે જોદ્દી લોવેય થો મેં જોના થાએય.

(ખરશેદજી બાહાર આવે છે.)

ખરશેદજી—અરે, આજે તો નહીં માનવામાં આવે એવો બનાવ થયો ! મેં ઓરડાનું ખુને ખુનું ખોરયું, પણ પેલા પારસીનો પતો નહીં

મલતો. (પાઘડી ગુમ થયલી જોઈ) અરે પણ નખખોદ ! પેલી પાઘરી કાંઈ ગેઈ ? તારે તો જરૂર કોઈ અહીંથી સહીસલામત નાહસવાજ પામ્યુંય. (ખેહરામ પર ધસીને) કેમ રે નીમકહરામ, તું નથી માનવાનો ? રતીએ રતી તેં કીધેલા ભાગા દુટા ખુલાસાથી હું પામી ગીયોય, વાસ્તે તરત સાચ્યેસાચ્યું માની દે, નહીં તો તું ને ઘાસલાઈટના તેલમાં ખોરીને ઉભો ને ઉભો સલગાવી મુકુંય, કે નહીં તો કરવતીથી વેહરાવીજ નાંખુંય.

ખેહરામ—(બાળુ) અરે, આએ થો જેમ ખુવાખે જેમશીદને ખેફાવી નોંખી થેમ ખારી નોંખસે ! હવે એ મારા હાથે ભોંગા થુંથા નાંણી ગેઈ થારે થો એને ખેડખેરા ખેઈ દેએય, (શેદને) સીથ, જે થું મને મોક્ષ ખેરેય થો જાં ખેદદા ખેડખેરા ખેએય.

ખરશેદજી—તારે કેહ જોઈ, કે મારી ગેરહાજરીમાં અંધ કોઈ આયુંતું ?

ખેહરામ—હા, ઉરમજી ઘેલુરી ઓવીયા.

ખરશેદજી—(ચોંકીને) કાણ ? હોરમજી ઘલોરી ?

ખેહરામ—અરે ઘેલોરી ને ખીસખોલી સાંના ? ઘેલુરી, ઘેલુરી, ફેલા ઘેલયુર સેમારેય થે ?

ખરશેદજી—કાંય તે સું કરવા આવી મુવો ?

ખેહરામ—મેં થેરાવ્યાથા.

ખરશેદજી—તેં ? કાંય ?

ખેહરામ—ફેલા થારા ખેજનનાની ઘેનને વરે.

ખરશેદજી—અરે નીચ નીમકહરામ નચુના, તારે મારું ખાધેલું નીમખ તેં એમ હલાલ કીધું કે ?

ખેહરામ—સીથ, થું મારેય-જાં નેંઈ ખેએય.

ખરશેદજી—વાડું વાડું ખોલ, તારે સું આએ ઓરડામાં જે બરાયલો ઉતો તે પેલો હોરમજી ઘરીયાલીજ ઉતો, નહીં ?

ખેહરામ—હા, થેજ ઉથી.

ખરશેદજી—તેને આય ઓરડામાં કાણે સાંત્યો ?

ખેહરામ—મેં સાંથ્યા.

ખરશેદજી—ને તેની સાથ ખીજું કાણ ઉતું ?

ખેહરામ—ફેલા થારા ખેજનનાની ઘેન ઉથા.

ખરશેદજી—(માથું મોતું કુટીને) ઓ નખખોદ ! વાંરે, પછી સું થયું ?

ખેહરાંમ—ફેણી થે થેને લેછ ગેછ.

ખરશેદજી—સું લછ ગીયો ?

ખેહરાંમ—(ભોલાધથી) થારા ખેળનાની ધેનને.

ખરશેદજી—હેં ? સું ?

ખેહરાંમ—હા! સીથ, ઘેલુરી ગેછ ખેછ કે ખેહરમ, આએ થારા સીથના ખેળના ને ધેન છે, થેને ઊં લેછ જાએચ, ને થન ધારા મારા ઘેરમાં રાખીને—

ખરશેદજી—તન દાહરા ? ચુપ, ચુપ, કંગાલ ! તન દાહરા અગાઉ તો હું તમુને તરણુડોને તન લાકરે ચહરાવસ; પણ ઉભો રહે. તે અહીંથી ગીયોજ કેમ ? તે નાહસવાજ કેમ પામ્યો ?

ખેહરાંમ—મેં નેસારયા. થું આએ ભાત્રાં ઊંગારી અંદર ગેછ, ને ફેલી બાબુથી થે થારા ખેળનાની ધેનને લછને ધોરી ગેછ.

ખરશેદજી—(અફસોસથી) ઓ કસકુનમ દદા, તેં મને દગો દીધો ! પણ તારે હવે હયાં ખોટી થવામાં સાર નથી. તરતજ તે લોકની પુઠ પકડવી જોઇએ.

ખેહરાંમ—એના સ્ત્રીયાનોંસ થાએ, એથલા ભેદદા સું થેયા ખે એ નેંગલી ચીક્ષ્ણ ગેછ ? એ ભેદદા ફેલા ફાફરમનાં મોહખુન થેછ ! (ગાયછે.)

ગાયન.

ફાફરમ ! ફાફરમ ! ચક્કર ફોરેમ, ખેમાંન થોરેમ !

ખાયના ખેથખા ખુરદા ખેરેમ, ખેટકા ખુખલા થોછ ગીયેમ !

આજ ને આજે નવા ભેનાઉં—ફાફરમ.

દર્મ દીલમ શયથુન આરમ, ફેટકા મારેમ ગેરમેગેરમ !

ખેથ ખેથ થમામ ખીધા નેરમ, ભોંગી થુથી ગેછ ફાફરમ !

આજ ને આજે નવા ભેનાઉં.—ફાફરમ. (જાય છે.)

પ્રવેશ ૪ થો.

(માતખર મેહલનો એક ઓરડો. મધરાતનો વખત. બાબુની ટેબલપર એક ધીમી બલતી બતી, દવા અને કાલો-નવાટરની સીસી, તથા દરદીની સાહરવારને લગતી ચીજો મુકેલી દેખાએછે. જાલેજર પલંગપર મરણુ કાંઠે આવી

પડેલો છે, ને તેનાં માંથા આગલ મેહરજી અને પગ આગલ ગુલાં અફસોસ કરતાં બેઠેલાં છે.)

જાલેજર—(દયાતે સાહદે) મારા વહાલાંઓ, તમે શું નાદાંની કરોય ! મારાં નજીક આવેલાં મોહત પર મોહતમ કરોય ! નહીં, એમ નહીં ઘટે, નાદાન ના થાઓ. હવે મારો વખત છે.

ગુલાં—(રડતી) કાકાજી, આંચે છેલ્લી—અરે અફસોસ આંચે છેલ્લી ધરીએ હું ને બાવાજી તમારી પાસે એક સેવટની અરજ ચાહીએય.

મેહરજી—તે કહિસ વીસે છે. ભણ, હું કાલાવાલા કરી માંગી લેજોય કે તમારાં વસીએતમાં તમે તેને છેક નીવારી ના મેલો. ઓ ભઈખરં માનજો કે મારી દીકરી પોતાનો વારસો બોવાથી જરા બી દલગીર થનાર નથી,

ગુલાં—ખચ્ચીતજ નહીં વહાલા કાકાજી; પછસા મેં જોયા નથી, મને તે વાપરતાં આવરતાજ નથી.

મેહરજી—વરી અમુને પછસાની ભુખ નથી, પછસાની હોંસ નથી; વખતે અમો પછસાથી બેહકી જઈશું, અમારી સારી લાગણીઓ નાશ પામશે, જે હજીબી મારં માનો ?

જાલેજર—અફસોસ મારાં વહાલાંઓ, તારે સું ગુલને પુખ્ત વીચારથી મારી હૃદયાતીમાં મેં જે આપ્યું તે હવે મારી મરતી ધરીએ ઘાતકીપણે હું પાછું લેઈ લેઈ ?

ગુલાં—હું હજરો ખુસીથી તે પાછું આપસ. કાકાજી, ખોદા ખાતર કહિસના વાંકને આંચે ધરી વાંકદાખલ ના ગણો. કાકાજી, તમે ઇન સાફના હીમાએતી છેઓ, વાજબી રાહે ચાલનાર છેઓ, તો અદલ ઇનસાફથી તે નાલાએક પર દયા કરો.

જાલેજર—આફરીન મારાં વહાલાંઓ, તમારી આંચે અણુઘટતી તોબી એવાં ખરાં દીલની માંગની પાછી ફેરવવાને હવે મારં દીલ ચાલતું નથી, ને તેથી હું તમારી મરજી બાહાલ રાખુંય.

મેહરજી— } કેવી મેહરબાની, કેવો ઇનસાફ ?
ગુલાં—

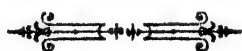
જાલેજર—મેહરજી, તારે મારાં અસલ વસીએત નામાની એક બીજી નકલ જલદી ઉતાર, જેમાં ફેરફાર ફક્ત એટલોજ કર કે જે નજીવી રકમ કહિસનાં નામ પર છે તે દીકરી ગુલને માટે લખ, ને ગુલને માટે છે તે બધું કહિસને વાસ્તે લખીને લાવ, કે પછી હું તેનીપર મારી સહી કરું.

મેહરજી—મને માફ કરજો ખેરાદર, પણ એજ પ્રમાણેની એક નકલ મારી સાખ ભરી તમારી સહીની જગા રાખી અમે ઉતારી રાખીતી, કે સમે આવતાં તમે લખને સમજવી પડાવી તમારી રાજી ખુશીથી તે પર તમારી સહી લેઈ લેવાયે. (આપેછે.)

જલેજર—આવો, હવે મને જરા ટેકવીને તરો ખેસારો, કે એ તમારી નેક મરજીનાં મારાં વસીએત પર હું મારી સહી કરું. (ગુલ તથા મેહરજી જલેજરને ખેસાડે છે) અરે ! પણ આએ આરડામાં અંધારું કેટલું? વીલ લાવ, સહી કરું. (ગુલ દીવો આસડે છે:—મેહરજી વીલ તથા ખરચો કલમ આપે છે, જલેજર મુશકેલીથી સહી કરે છે.) ઓ મારો જીવ ઝીમઈ જાએય, મારી આંખે અંધારાં આવેય. (ખેંચાતી જખાંએ) ઓ અનધારું ! અંધકાર ! ગુલ, મેહરજી, તમે મને કેમ દેખાતાં નથી ? આ-વો-પાસે-ઓ મારી જાતીમાં કંઈ થાયેય. મારી જખાં ખેં-ખેં-ખેંચઈ જા જા-એય ! (મરી જાય છે.)

મેહરજી—(માયું કુટીને) અરે અફસોસ, અંતે એજ થયું? ઓ કેટલો જલદી મારા લઈ તારો દમ ઘુંટઈ ગીયો !

[ખંધે જણાં રહેછે, પડદો આસ્તે આસ્તે પડેછે.]

પ્રવેશ ૫ મો.

[માતખર મેહલનું એક દીવાનખાનું. કાઊસ આવે છે.]

કાઊસ—(એકલો) એવો કાકો જે એકેકો રોજ આવે ને રોજ મરે, તોખી મારા જેવા ભત્રીજાઓને ભારી નહીં પરે. (હસે છે.) હું જ્યારે મેહરજી કાકાને ઘેર તેવણને વાહી પટાવીને કંઈ પુલુસ ઓકાવા ગીયો, તારે તાંહાં જાણે આસમાનથી તુટી પરયા હોએ તેમ દાખરામાંના ભુતની કાંતી બા મુદદતે પેલા જલેજર કાકા કેથા પુટી નીકરેલા ! હું પેલી ગામ: રેની ગોરીને જાહરે વાહી પટાવીને સીસામાં ઉતાર તો, તે દરમ્યાન એ ડોસા-જીએ તો ઝટ આપુને નેકનામીના નમુના તરીકે પીછાની લીધા, ને પછી કામનું બાહનું બતાવી પેલા સોલતા સોલીસીટર પર ચીટ્ટી આપી મેહરજી કાકાને તાંહાંથી ખેરવવા લીલાં નરીએર ને સુઝા ગોર સાથે ઇસ્ટા-કીન આપ્યું. ખીજા હાથ પર પેલા પોણ્યા સોલીસીટરને મલતાં તે ઉજખખે આપરો સરોપરો કીધા વગર જાહરે દમખદમ આપરા પાપના પોથા આપરી આગલ ખુલા કરવા માંડ્યા તાહરે આપરે તો તાંહ તાટજ થઈ ગીયા, ને લાચારીએ સુધરવાની કચુલાત આપી, કાકા થતાએ રૂપીઆ

પાંચ હજાર ઝટવા લખ્યું હોતે તે લેઈ સેતાન ડાબો ને તે સોલીસીટર નું મોનું કાઠું કરી તાંહાંથી વંજે માપી ગીયા. હવે તે પાંચ હજાર આપરે તો આપરા સદાના સરેસ્તા પરમાણે કુરલા ને લાંકુપની તરયા પાવ ને બે ચોક બેંકમાં હેરફેર કીધા, પણ નસીબના લીલા તે બે રેન્નું જે પરયાં કેની તે બધું સાતરે સાત થઈ ગીયું ! એમ થવાથી આપરે તો ભારી હાથ અફસોસમાં ઉતા તેવામાં ચાહવું ધનસાનનું ને બક્ષવું યજ્ઞદાનનું, તે પટ દધને કાકાએ તાકો ધરી કરી નાખ્યો, ને ચટ દધને તે વધાઈનો તાર આયો કે કાકા તો દુહ્લાં દીલથી ઉતાવલા અધીરા પરીને મરી બી ગીયા ! (હસે છે.) ખરેખર, એવા છાંડાવારા કાકા જે એમ જલદી જલદી મરે નહીં તો પછી મારા જેવા કરકા બંગાલી ભત્રીજાઓને તરાકા બી પરે નહીં; પણ કાકાએ મરતી વખતે બી જેવી જોઈએ તેવી લાયકીસીટી વાપરી નહી. મેં અહીં આવ્યા બાદ જાણ્યું કે સતીઆનાસ ગીયાએ તો કેથું વીલ કીધેલું છે ! (ચીરડાઈને) ડેવીલ ટેક ધી સ્ટુપીડ ગ્રોલ્ડ ફેલો ! વીલ કરીને સાંખો મને આપદામાં નાખી ગીયો ! જે એ વીલ નહીં કરતે તો સેવક એના વરા ભાઈના દીકરા દાખલ એખલો એની તમામ દોલત ને માલ મીલકતનો વારેસ થતે, પણ વીલ થવાથી તો હું ચમરી તુટે પણ દમરી નહી છુટે તેવા આસામીના ફાલામાંથી નાંખી દેતાં પાંચ સાત લાખ આજી થયા ! તેથી મેં તેનો રસ્તો કીધો. મેહરજી કાકા ને પેસતનશાહ સોલીસીટરની ખુબ પુઠ પકડી રાખવાથી, અંતે વીલ કેમ કીધુંચ ને તે કાંહ મુક્યુંચ તે ભરખી છુપાઈને સાંભરી લીધું, ને મધરાત અગાઉ તો બંદાએ આએ વીલ તફરાવ્યું બી પણ ખરું. (બતાવે છે.) પણ હવે એ કજીયાનાં કાલબુદને જલદીથી બારી નાખવું જોઈએ. સારા સંજોગે માલીની તાપનું કરવાની સગરી બી પાસેજ છે. તેને હવાલે એ દસ્તાવેજ કરું, કે પછી ના કોઈનો હોકો કે ના કોઈનો ઘોકો ! (સગડી લાવી વીલ બાજેછે.) હા ! હવે સેવક કુલે મીલકતનો એકલો માલેક થશે. (ખુશીથી નાચે છે.—મેહરજીને આવતો જોઈ) અરે કમબખ્તી ! મેહરજી કાકા આવી મરેચ. હવે તો કંઈ તાલ કરવી જોઈએ ! (ઢાંગથી ગુફલું મંડીએ પડીને રડે છે.) અરે ખોદા, તું ને હું નાવારેસના હાલપર જરા બી દયા નહીં આવી કે છ મહીનાના અરસામાંજ તે મારા મેહરજીના મુરખી જેવા કાકાને તારી આગલ બોલાવી લીધા ! (બાબુ) આવી મુવો કે નહીં ?

મેહરજી—જી(કાઉસને રડતો જોઈ) હા, હું સું જોઉંચ.

કાઉસ—(ખાજી) તારા બાપનું કપાર.

મેહરજી—કોન કાઉસ ખેરાદર જાલેજરને યાદ કરી એખલો રહેય !

કાઉસ—(ખાજી) હા, કેવો !

મેહરજી—તારે અંતે એની સુધ ઉંઘરી, ને એ સુધરીને નેકાની રાહ સહમજવા લાગોય ખરો.

કાઉસ—(ખાજી) હા ધની! (મોટે) કાકાજી, મારીથી જાણ કે અંજાણ તમારી તકસીર થઈ હોય ને મને માફ કરજો ! (ખાજી) સાંભરી મરેછ કે નહીં ?

મેહરજી—(આગલ જઈને) દીકરા કાઉસ, તું એ સું કરેય ?

કાઉસ—(દોંગથી) કોણ મેહરજી કાકા કે ? અરેરે તમે મને ખોલતાં સાંભર્યો કે ? જાં, જાં, જાં !

મેહરજી—હા દીકરા. પણ તું સું કરેય ? આએ આતશ સાંતો રોશન કીધોય ?

કાઉસ—નહીરે નહીં જી, એ તો અમથું તાપનું કરતોતો.

મેહરજી—નહીં નહીં દીકરા, હું આયો તારે તું કંઈ ધુનાહની તોજસ કરતો હોય તેમ લાગતુંતું.

કાઉસ—કાકાજી જારે તમે બધું સાંભર્યું તારે તો હું કેહુંચ કે જાલેજર કાકા સાથે મેં ઘણી અણુઘટ્ટી ચાલ ચલાવીય તેની તોજસ કરતોતો, ને નાહી ઘોષ કુસતી પાએદાખ કરી, આએ રોશન આતશ આગલ તેવણની નધયતે હવે સુધરીને સારે મારગે ચાલવાના સુખર લોખાંન મુકીને સોગન લેતોતો.

મેહરજી—એ તેં ઘણું નેક કામ કીધું દીકરા, પણ ચાલ હવે મરનારનાં રવાનપર એમ આંખાં પાણી નહીં ભરયા કરયે ? મેં પાછલી રાતે ખી તુને ના નહીં કહ્યુંતું કે એમ કરયા નહીં કરયે ?

કાઉસ—(વધારે રડીને) તમે તો કહ્યુંતું મેહરજી કાકા, પણ મરનાર કંઈ જેવા તેવા હિતા કે નહીં રહં ? તેવણની વીતી હુંજ કાંચ નહીં મરી ગીયો ? (ખાજી) મારી વીતી તુંજ કાંચ નહીં મરી જતો ? (મોટે) ઓ કાકા, તમારાં મોહતથી મારીપર તો જાણે અલખરજી પાહાર તુટી પરયો જો !

પેસતનશાહ—(દાખલ થતાં બિંધેને રડતા જોઈ) મેહરજી શેઠ, કાઉસસા, એ સું નાદાની કરોય ? એ તો સાંખો રવાનપર આજાખ કરોય !

મેહરજી—પેસતનશાહ શેઠ, હું ગમે એવી છાતી ધારી રાખુંચ, તોખી બાજે વખત હૈયું ભરધ આવ્યા વગર રહેતુંજ નથી.

પેસતનશાહ—ખોદા પાસ સખર માંગો, ભધ.

કાઉસ—પણ સોલીસીટર સાહેબ, હવે મારા બેહસ્તી કાકાનું વીલ વાંચવાનું કામજ ચલાવોની કે હું એ દુઃખની વાતજ વીસરી જાઉં. હવે ખોટી કાણની છે જો પણ ?

પેસતનશાહ—મારે કાંહ ના છે ? તમારાં બાકીનાં સગાં આવે તો હું તો તૈયાર છેઉં.

કાઉસ—(બાબુ) સગાં મરે પેહેલ્લી રાતે, ને તું મરે પાછલી રાતે, વેકી મરની કે દોરીયાં મલે.

મેહરજી—(હાંક મારીને) ગુલાં, ઓ દીકરા ગુલાં.

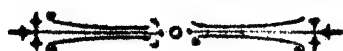
ગુલાં—(અંદરથી) જી, જી, કાંચ બાવાજી ?

મેહરજી—જોવ ની દીકરી, તમારા કુવાઓ ને નાનું શીરીન કાંહ છે ? તે લોકને લેધને તમે બી પાસેના હોલમાં આવો, દીકરી.

[મેહરજી તથા પેસતનશાહ વાત કરતા જાય છે.]

કાઉસ—એનું સત્યાનાસ જાણ્યે ચાર દહારા થયા આયોચ, પણ પેલી માંજરી બીલારી ગુલ તો બીલકુલજ ‘ડોનકર’ કરેચ ! પણ ફકર નહીં, સીદ્ધીભધ ચાંન દેખો તો આપસે નજર આવસે, તેમ થોરા વખતમાં આપરે શેઠયા થસું ને જરે સઉ પગનીખાખ ચુમતાં આવસે, તારે એ ગામરેની ગોરીની બી સુધ ઉંઘરસે. બાધ જોવ ! એક સેઠયો થવા ને ગણાવાના હરખથી મારું તનબદન આજે કપરાંમાં માયું સમાયું રેહતું નથી. જો કાઢને ઓટલે ઉડ્યાંને જવસ, તો આખી મીજલસ ઉડી ઉડીને મનેજ સલામ કરસે, ને “આગલ ચાલો મેહેબાન” કરી બાદશાહો ધામધુમ કરી મેલસે. જો સાહાજનની મીજલસમાં જવસ, તો ધમધમ કરતી એ ઘોડાની ચારક આલબલેસ બાગના દરવાજાપર પુગતાંજ મોખેદ સાહેબો દોરી આવી, “આવો સાહેબ ! આવો કાવસજી સેઠ, આવો મેહરબાન !” કરસે, ને સેવક આખી મીજલસમાંથી તાપમાં ને તાપમાં પસાર થસે.

[રોબમાં ચાલી જાય છે.]

પ્રવેશ ૬ થો.

(માતબર મેહલનું દીવાનખાનું ખુરસીઓ તથા સોફાઓ વિગેરે, બાબુએ એક ડેસ્ક છે. પેસતનશાહ તથા મેહરજી એસી વાતો કરેછે. કાઉસ દાખલ થાયછે.)

મેહરજી—(આગલ આવીને) દીકરા કાઉસ, સું વમાસનમાં છે ? એમ આવ, મારી પાસે બેસ.

કાઉસ—(રડતે સાદે) નહીં કાકા, મને અહીંજ ગગરવા દેઓ. એ તો મારું હૈયું નરમ છે કેની તે ધરીધરીમાં દીઓ ભરખ આવ્યા કરેય.

(મચેરશા, તેહમુરસ, તથા નાજાં શીરીન, ગુલાં સાથે દાખલ થાયછે. ગુલાં શોકના પોશાકમાં આવેછે, અને સરવે જણા પોત પોતાની જગ્યા લેછે.)

પેસતનશાહ—બાંનુઓ ને ગ્રહસ્થો, મરનારનાં કરમાન મુજબ આજે પાંચમે દીવસે તેમનું વસીયત વાંચવાનું છે. આએ ડેસ્કમાં વીલ છે તે શેઠ મેહરજી લાવેય, તેની આગલ ઉભા રહી જેને જોઈએ તે ખાતરી કરો.

તેહમુરસ—બરહક છે. કાવસજી, જાઓ સાથે; તમને કંઈ વહેમ હોએ તો નજરે જોઈ ખાતરી કરો.

કાઉસ—અરે નારે બા, વેહેમ સાનોને ખાતરી સું બરીય ! જાઓ કાકા, બેલાસક વીલ લાવો. (બાબુ) બરયુંય સું જે લાવી મરવાનો છે.

મેહરજી—જેવી બધા સાહેબોની મરજી. (મેહરજી ડેસ્ક ઉઘાડે.)

કાઉસ—(રડતાં) જહાનમમાં ગીયા પપ્પસા ! અરે દોલત દુન્યાને સું આગ લગારવીય ? મારા સુનના મોહર જેવા કાકા એમના એમ મરી ગીયા ! પપ્પસા તો હાથનો મેલ છે. તે કાંઈ જનમકાલ સુધી રેહવાનો છે જે ! કેમ બોલ્યા નહીં સોલીસીટર સાહેબ !

પેસતનશાહ—Oh Yes.

મચેરશા—(તેહમુરસ) ડીયર ટોમી, હવે છોકરો કે છોકરી જે હોસે તે જણાઈ જસે હં ?

તેહમુરસ—હવે એમાં જણાવાનું સું છે ? મારી તો એકસો ને એક ટકા ખાતરી છે કે બધું સરખે ભાગે તારાં ને મારાંજ નામપર કીધું હોસે. આએ બધાં નખખોદગીયાંઓ દખમાનાં ખલીરની કાંની ડોકાં તાંની રહ્યાંય, પણ હમણાં બધાંનાં મોનાં કારાં થશે.

મંચેરશા—પણ ટોમ, આએ મેહેલ તારાં નામ પર કીધો હોસે કે મારાં ?

તેહમુરસ—જે હોસે તે તરત જલુઈ જસે યાર, વાર કેટલો છે !
(મેહરજીને વીલ નહીં પાવાથી ચોરખાનાં ઉપરાંત બધા ખાનાં તપાસે છે.)

કાઉસ—(બાબુ) ધાંખરો ખાલર ખોધામાં પરચોય હો !

મેહરજી—(ધલરાઇને) અરે, આએ સું આફત !

બધાં—સું છે, મેહરજીભાઇ, સું છે ?

મેહરજી—અરે આએ ચોર વકોરામાં મારા હાથે 'મેં' વીલ મુકયુંતું ને તે નહીં મલે ! જાંહાં છે તાંહ તે ચોરાયુંય !

બધાં—હેં. ચોરાયું ?

કાઉસ—(ઠડે કલેજે-પોતાની જગા પરથીજ) અરે કાકા, ઓ કાકા ! જોવો જોવો, ડાભે હાથે કેથે એની ગમ પેલી ગમ મુકઈ ગીયું હોસે. ચોરાય સું ને ચોરે કોણ ? ને જો નહીં બી મલે તો વાતમાં જીવ સું પરચોય જે અમથો ધલરાત કરવો ? કોઇ આસે પાસે સાંભરસે તો નકાઈ લાગસે.

(મેહરજી કાઉસ પર ધસીને તેને ગલચીમાંથી પકડેછે.)

મેહરજી—નહીં, નહીં, ઓ ઠગારા લુચ્છા, હવે મને તારાં રાતનું તેમજ હમણાંનું કાવતરું ખુલ્લે ખુલ્લું સમજ પરચ. કબુલ કર, ઓ ચંડાલ ! તારાં પાપ કબુલ કર કે તેં વીલ ચોરાયુંય.

બધાં—સું કાઉસે વીલ ચોરાયું ?

કાઉસ—સું મેં વીલ ચોરાયું ?

નાનાં—ઓ તું મરેરે, ભસ્તે ગીયા !

કાઉસ—ઓ તારો બાપ મરે રે, દોજખમાં ગીયો !

શીરીન—મુવાએ સું દોજખમાં જવાનું કામ કીધું !

તેહમુરસ—પણ પેહેલે પોલીસને તો ખબર આપો.

મંચેરશાહ—અરે બારણાં બંધ કરો, બારણા બંધ કરો.

(ગડબડ વધેછે.)

પેસતનશાહ—(ઠઠરાવીને) સખર કરો. ખામોશ થાઓ ! આએ શું દેર ફજેતી ? તમે સહી વીસરી કેમ જાઓય કે આપરી આંખો

હજી મરહુમનાં મોહોતનાં આંસુથી ભીંજાયલી છે ! કસાંને ખાતર જે નહીં તો તે મરનારનાં ગમખાર મોહતની ગંભીર યાદ ખાતર સહિ શાંત થાઓ, ને જગા પર બેસો. (અધાં વગે સગે થાયછે.)

કાઉસ—અધાં શાંત થસે ને ચુપ બેસ્સે, પણ હું શાંત થનાર કે ચુપ બેસનાર નથી. કારણ, આંખે મારા બાપ તોલના પણ નરીયાંના ખીસેલા ને કાતરયાંના ધસેલા કાકાએ ભર મીજલસમાં મને ચોર કહી મારી આબરને નુકસાન પુગારયું. હું એની પર લાએબલની ફરીયાદી માંડસ, ને જાંહાવેર એ ચરેલો ખુદ્દા મારી નહીં માગસે તાંહાં વેર હું કદી—

મેહરજી—ચુપ, ચુપ, કરતુકી કુતરા, તું તારો ધુનાહ ના પારેચ, તો હું સાખીત કરી તારી ને જગની ખાતરી કરસ કે—

પેસતનશાહ—મેહરજી શેઠ, તમે ઠાકીઠાકી કાઉસ પર વીલ ચોરવાનો ધુનાહ લાગુ પારેચ, પણ તે કીયાં કારણોથી તેનો મેહર-યાંની કરી ખુલાસો કરસો ?

મેહરજી—હું તે સમજાઉં, સોલીસીટર સાહેબ. ગેઈ રાતે હું મારા ચોરડામાં સુતેલો ઉતો તારે એ સફેદ ઠગ તાંહ મોરેથી આસ્તે રહીને દાખલ થયો, ને તાંહાની બલતી બતી ખુગ્ગવી નાખી, મારાં બદીયાનમાંથી કબટની કુંચી કાહારી લેધ, એ ચોરડામાંથી નીકલી જવા ગીયો, જેવામાં એને હાથે બારણું જોરથી અફરાયું જેથી હું ચમકી ઉઠ્યો, ને મને શક પરવાથી હું તુરત ખીજી બતી લેઈ બહાર નીકલ્યો, ને આબુઆબુના ચોરડાઓ તપાસવા પરયો. એ ચરસામાં એણે જરૂર આંખે ડેસ્કમાંથી વીલ કાહારી લેવું જોધએ, કેમકે જેવાં એણે એ તરફ પગલાં આવતાં સાબરયાં કે એ ઠગારો પાપી દોંગથી બંદગી કરવા બેસી ગીયો, ને એવી મધરાતે એને ધુનાહની તોજેસ કરતો જોધ મારાં ભોલાં દીલથી હું બોલવાયો, વાસ્તે મારા સાથે હું એને પટાવીને મારા ચોરડામાં લેધ ગીયો. ત્યાં હું પાછો પલંગ પર લેટયો ને એ દુકતો ધોલ્યાની છતરી પર જે બાબુ માફં બદીયાંન ટાંગેલું ઉતું તાંહાંજ ખુરસી તાંણી મારાસે વાત કરવા બેઠો, ને લાગ જોધ કુંચી કેથી પાછી બદીયાંનનાં ગજવાંમાં સેરવી દીધી. તે વખતે મને રતી ભાર શક નહીં ઉતો, પણ જ્યારે વીલ ગુમ થયલું બપર્યું તારેજ એનું ખોટાં ચારસીની માફક મને જણાઈ આવું. બેશક પેસતનશાહ શેઠ, તમારી સાથે મને વીલને લગતી વાત કરતાં એણે ભરઈ છુપધને સાંભરવો જોધએ, ને ખીસયાર દોલત એનાં નામ પર છતાં, તેથી નહીં ધરાતાં, સધલી દોલત પોતે મેલવવા નીચ લોભ ને લાલચથી એણે વસીયત ચોરયું, ને હુમનાજ સમરીમાં બારી નાખ્યું.

કાઉસ—જુઠું, હરહરતું જુઠું, આય તકરારનો હું ધીક્કાર સાથ ધનકાર કર્ય. હું એ વાત જાણતો તેમજ માનતો બી નથી, ને જે દલદરે મને વગર વાંકે વગોવી ગાલ ગલોચથી નવાજ્યોય, તેજ કરપીનનાં મોંનાપર એજ સઘલી ગાલોનો એકટો સરોપાવ હું પાછો છુટટો માર્ય. હવે સોલીસીટર સાહેબ, તમે સું કેહોય ? વસીયત જેવું કંઈ છે કે નહીં ? જો નહીંજ હોય તો હું મરનારના વરા લાઈનો એટો હાજર ને હધ્યાત છેઉં, વાસ્તે મરનારની કુલ્લે દોલત ને અસકે-આમતનો કાયદાસર મને એખલાને લાયક હકદાર પોકારો.

મેહરજી—નહીં, નહીં, ઓ લોભના કુતરા તું એમ મલકા ના ! ચોરને પોટલે ધુરની ધુર છે. કર ને જો હયાંને હયાંજ છે. તું નીચ ઘણાંથી નહીં ધરાયો તો હવે થોડું બી તારું નથી. ચંડાલ, તારા મરનાર કાકા તુંને ધીક્કારતાતા, ને તેથી વસીએતમાં તુંને ફક્ત નામનીજ રકમ આપીતી, પણ મારી મયાલુ ખેટીએ ને મેં મરનારને મરતી ઘડીએ સમજાવી જીનું વસીએત ફેરવાવ્યું, ને જે જીનનાં વસીએતમાં ગુલનાં નામ પર ઉતું તે નવાંમાં તારાં નામ પર કરવામાં આવું, આકી બીજાં બધાંને તો નવાં તેમજ જીનાં વીલમાં સરખુંજ આપેલું ઉતું. ઓ મુજ, એ નવું વીલ તારા લાભમાં કરતાં મરનારે છેલ્લી દુવા ચાહીતી કે જો તું બદકારજ હોય, ને તારા દોંગથી હમો ડગાયાંજ હોઈએ, તો હજી બી ખુદા તુંને એ નહીં ઘટ્ટી દોલત મલતી અટકાવે, ને ખોદાએ તેઓની ખાલેસ અરજ સાંભરી અંતે ખરાંનું ખરું કરી હરદારને હક અપાવ્યોય. તેં નવાં વસીયતનો નાસ કીધોય તેની સાથ તારો બી નાસ કીધોય, કાંયકે જીનું વસીયત મોજુદ છે, કે જે બહાર પારવાની મને નાચારીએ ફરજ પરેય.

(મેહરજી વસીયત કાહડી પેસતનશાહને આપે છે, કાઉસ તે પર તરાપ મારવા જાયછે, પણ નિષ્ફલ થાયછે.)

કાઉસ—(બાજી) સું જીનું વસીયત ! ઓ આફતપર આફત ! (મોટે-ઉરકેરાયલો) આએ સઘલી શરમભરેલી ડગધ છે. હરહરતું કાવતરું છે. આએ ભેળાંથી અસકેલા ચંડાલે મારો હક કુખારવા ને પોતાની દુકતીનાં કપારમાં ડાહમ દેવા આએ બોહતાંનનો જુટટો મારી પર જોરી કાહર્યોય.

મેહરજી—(ઘણેજ ચીરડાઇ) કંગાલ, મુગો મર ! તારાં કારાં કરતુકથી બેહસ્તમાં તારા મરનાર કાકાનું રૂહ બી કમકમતું હોસે.

મંચરશા—(તેહમુરસને) બચ્યા ટોમ, હવે પુછરું કોણનું પકરયે?

તેહમુરસ—(મંચેરશાને) હમણું અખારા કર. આચ્છે તર કે પેલી તર મત આપવામાં સાર નથી; પેહેલ્લાં જીનું વસીયત જોઈએ. તેમાં જો આપરી મન પતીજનું હોસે તો કાઠિસનું પુછડું છોરી તેજ આહાલ રખાવસું, પણ જો જીનનાંથી આપરે મનમાનતા રાજી નહીં થયું, તો કાઠિસની પુઠ પકરી તેને આપરે ચહરાવી નવાં વસીઅતનો દાવો કરાવસું.

મંચેરશા—હીક છે. (અધાંને) ગ્રહસ્થો, તમે સહિ અમસ્થું રમખાન મચાવી રહ્યાય ! જીનું વીલ વાંચવા તો દેઓ ! (કાઠિસને ઇસારત કરી,) પછીની વાત પછી થઈ રહેસે.

કાઠિસ—(બાજી) આચ્છે પછસાના પુંજરી મંચીતું છેલ્લું ખોલવું ને તે વખતે તેણે કીધેલી અસારતથી મને જરા કંઈ ધીરજ આવેચ ખરી, હવે તો જે ખોદા કરે તે ખરું.

પેસતનશા—આનુઓને ગ્રહસ્થો, આચ્છે જીનું વીલ મરનારે પોતાની રાજી ખુશી ને અકકલ હોસ્યારીથી પોતાની હૈયાતીમાંજ મારી તેમજ મેહ-રજીલઈની હાજરીમાં કીધુંતું ને અમે અધેને એ વીલના ત્રસ્ટી ફેરવ્યાતા.

કાઠિસ—(ઉસકેરાઈ આવીને) તમે ખેઉ કાચીના સાહુકારો છેઓ. માચ્છે હું લલો કે મારો લઈ, તો એક દેર ને બીજો કસઈ, તેમ ઉસો ને મુસો વરી ત્રસ્ટી થઈ મુવાય !

પેસતનશા—(ગંભીર) એ તો તમારી લાચ્છી છે, પણ હવે ચુપ રેહો, નહીં તો અહીંથી બહાર જવું પરસે.

કાઠિસ—હેં તું મને બહાર કાહરનાર કોણ ?

અધાં—એસી જાઓ, એસી જાઓ. આરડર !

[ગરબર થાયછે.—કાઠિસ ગલરઈને એસી જાયછે.]

પેસતનશા—આચ્છે વીલમાં સઉથી પેહેલ્લાં સેઠ મંચેરશાનાં બેટી નાજનંમાચ્છેને યાદ કીધાંચ.

નાજનં—(ઉલટથી) વાડું મરું, જી લરું, વાચો જી.

પેસતનશાહ—(વાંચેછે) “કલમ પેહેલી:—મારાં ખેહેસતન ખેહેન જાઈજીની દીકરી નાજનં વીસે લખતાં મને દલગીરી સાથ જણાવવું પરચ કે એ છોકરી નમાની કરતાં અબીમાની વધારે છે. હું લુલી નથી ગીયો કે જ્યારે મને મારા લઈ મેહરજીએ એની સાથ આરખાવ્યોતો, તારે મને, મારાં લઈ લત્રીજીને, ગરીબ ને ગામરયાં ફેલી એ ખેવકુદ્દ દુકતીએ ઘણાં હીણયાંતાં, પણ જરે હું માતખર મેહેલના માલેક તરીકે બહાર થયો, તારે ઢોંગ ફરેચ ને ખોદી ખુશામતથી વહાલી થવા આવરના

લેઈ આંગલાંના કટકેકટકા ફેરી નાંખ્યાતા. એ છોકરી અભણ, ઉડાઉ, જોકેલ, ઉછાછલી ને ટચાક છે, ને એ બધા દુરગુણો માટે એ છોકરી પોતાના બુબખ બાપથી મલેલી તાલીમનેજ આભારી છે. એને પુટી બદામ બી આપવી સગવાર નથી, પણ મારાં બેહસ્તન બેહન ને ખાતર હું તેના નામ પર માત્ર રૂપીઆ પાંચ હજાર કરી જાગિંચ, પણ તે એવી સરતે કે એ રકમનું વ્યાજ તેને તે પરણે તાંહાં સુધી મલ્યું જાય, ને તેની શાદી થવા બાદ એ રકમ પર તેનો તેમજ તેના બાપીદનો એકસરખો હક પોંહયે, પણ એ રૂપીઆ પર તેના બાપનો કશો બી હક પોંહયે નહીં.”

મંચેરશા—(ગભરાઈને) અરે નહીં, નહીં, તમારા વાંચવામાં કંઈ ભુલ હોસે, પેસતનજીબા.

પેસતનશા—એક હરફ બી નહીં. તમારે જોઈએ તો નજરે જોઈ ખાતરી કરો.

નાજાં—અરે નહીં રે, ભુલ સાંની બરીચ જો ! એ તો તમારે હાથે મલેલી તાલીમની સેસ થઈ. મરનારનાં ખાસરાં સાંભરયાં કેની ? મરે, માણં બી નસીબ બરે !

પેસતનશા—હવે બેહેન શીરીનબાઈ વીસે લાખ્યુંચ.

શીરીન—(પેહેલેથીજ ફગલાઈને) નહીં મરે, મેં તો કંઈ મસકેરી કે હુલ્લરખ નથી કીધી.

તેહમુરસ—પણ સમજી તો મર, વચ્ચે સાંની હોમઈ મરેચ ?

પેસતનશા—(વાંચેછે) “કલ્મ બીજી—શીરીન વાસ્તે બોલતાં મારે જણાવવું જોઈએ કે મંચેરશાની નાજાં કરતાં એ વધારે નરમાસ-વાલી, લાયકીવાલી, સારી ચાલની ને ભલી છે.”

નાજાં—તો, તો, એનાં માથાંમાં તો કેથી આંગલી બી નથી ખુંચતી.

મેહરજી—સમજો નાજાંમાયે, મુગાં મુગાં સમજો.

પેસતનશા—(વાંચેછે) “શીરીન થોરી ઘણી બેખત થઈચ તે બી તેના બાપનીજ બરકતથી છે, તોબી એની સારી ચાલનો સામટો વીચાર કરી હું વસીએતમાં એનાં નામ પર રૂપીઆ દસ હજાર આપી જાગિંચ, પણ તે મંચેરશાની નાજુના બાબમાં જે સરત કીધીય તેજ પ્રમાણે સમજવી.”

શીરીન—મરે રે, હું સું જાણું કે બાવાની સુજે ચાલવાથી મને બી એવાં ખાસરાંના સરપાવ મલસે. મરે, લોકનાં કેહવાનો બી કાંઈ ઢંગ ધરો છે ! લોક તો કેહજે માયે બાપને પગલે ને માયે બાપની સીખામણ પ્રમાણે ચાલસો તો સુખી થસો, તે આયે સુખી થયાં ! જોયું કેની ?

તેહમુરસ—(ચીરડાધને) હવે મુંગી મર, મુંગી મર, નહીં તો નકામી—

પેસતનશા—હવે સેઠ મંચેરશા ને તેહમુરસનાં નામ પારયાંચ.

મંચેરશા—હા જી વાંચો. પેહલુનું મારાંજ નામ છે કેની ? ને આએ માતખર મેહેલ મારાંજ—

તેહમુરસ—(તેને રોકીને) પણ ઉભો રેહી મરની, સાથે અરધા ભાગમાં હું ખી મુંવોચ કેની ? વાંચો જી વાંચો.

પેસતનશા—(વાંચે છે) “કલમ ત્રીજી:—મારા બધેવી મંચેરશા ને તેસમુરસ મારી નજરમાં ઘણાજ નીચ ને લુચ્છા ફરી ચુકાય. તેઓનાં બદફેલ ને ફંદ ફરેખ વીશે મારી પકડી ખાતરી થઇચ. વીલ જલદી કરવા માટે તેઓએ મને આપેલી એકલપેટી સલ્લાહ મને ખેલેખેલ યાદ છે. બાગમાં નીચપણે ખહીના મરજથી નજીક આવેલાં મારાં મોહતના દહાડાની કીધેલી ગણુત્રી, તેમજ મારી પાછલ કીધેલી મસ્કેરી તથા નજીસ ચાલા ચસકાઓથી ખી હું અંનણો નથી. એ લોક છાકટા, ઉડાઉ ને હીવાલ્યા છે. તેઓએ પોતા સમાનજ પોતાની બેટીઓને કેલવીચ. એવા નાલાયકોને મારા બનેવી થયલા જેઇ હું અફસોસ કરૂંચ. એવા હરામખોરો આજે જરે મારી દોલતે લખખોપતી થવાની ઉમેદમાં છે, તારે તેમને મારી દોલતમાંથી એક ખોટી અરધી ખી આપવાનો હું બારે તીરસ્કાર ને મોટા ધીકકાર સાથે સાફ ના પારૂંચ.”

મંચેરશા—(ઘણાજ ચીરડાધને) અરે એ ડોસો મેંટ ઉતો મેંટ !

તેહમુરસ—અરે પણ એ બધો સીધો પાસો બધો કેમ ફેરવઇ ગીયો! એ ડોસો આગલ જ્યારે આપરી સાથે વાત કરતોતો, તે વાત તો ઘણી મીઠી મીઠી ને છાતીએ હાથ રાખવા જેવી હતી, ને એમ કેમ થયું ?

મંચેરશા—(ખીજવાયલો) તે તેને જઇને પુછી આવ ની!

તેહમુરસ—(ખીજવાટથી) તે તુંને જતાં ખીહીક લાગેચ કે ?

નાજાં—મરે, તમારી ચાલ પર ઢાંકણું વરે ! મુવું લાજનું મારયું નાંખ ખી કપઇ ગીયું. જીવતાં જીવત જાંણે મોહત થઇ જાએચ !

શીરીન—મને તો એવું થાએચ કે જે ધરતી ફાટીને મારગ આપે તો હમણાં તેમાં સમઇ જઇ. બાવાજીના ખી સકાર અરે રે !

તેહમુરસ—ફુકતી તું મુંગી મરેચ કે નહીં ? નહીં તો હમણાં મારી બારી બેસસ.

પેસતનશા—હવે મરનારે કાવસસાને વરે લખ્યુંચ.

કાઉસ—ધુત, હોરીડ ફોલ્સ. એ બધો દોળ પલે કીધોય. હું એ વસીયતની સાંખે પ્રોટેસ્ટ કરસ.

મંચેરશા—પણ તોખી સાંભરો તો ખરા, જોઈએ સું છે ?

પેસતનશા—(વાંચેછે) “કલમ-ચોથી:-કાઉસને મેં ઘણો તપાસ્યોય.”

કાઉસ—(ઉસકેરધને) કપ્પાર તારું ને તારા આપ બપાવાનું.

પેસતનશા—સેઠ ધીરા પરો, અકરાઓ ના (વાંચેછે.) “કાઉસને મેં ઘણો તપાસ્યોય. એ ભત્રીજો પોતાના આપદાદાને નરસ લગારનાર અઠઠંગ ઉઠાઉગીર મારી નજરમાં ઠરી ચુકોય. એમ છતાં હાલ તે સુધરતો સમજાય, તો તેનાં નામ પર હું રૂપીઆ દશ હજાર મુકી જાઉંય, ને દુવા ચાહુંય કે જે નાધલી રકમ હું તેને આપી જાઉંય, તેનો રૂરો ઉપયોગ કરી તે સુખી થાએ.”

કાઉસ—(તુચ્છકારથી) સું દશ હજાર રૂપરડી ? કંઈ ભીખારીને ભીખ ભીખ આપેય કે સું ? અરે એવા રૂપીઆ તો સેવક એક અઠવા-ડ્યાંમાં વોટસન હોટલ કે એપોલો બંદર પર કાંહના કાંહ દારવાતલો કરી નાંખતો હોસે !
(મંચેરશા તથા તેહમુરસ મસલત કરે છે.)

મંચેરશા—ટોમ, હવે કોણનું પુછશું પકરયે ?

તેહમુરસ—કાઉસ તો ભેંસનું પુછશું છે યાર, અરધે દરયે કુખારી મારસે. હવે તો આએ ગામરયા ગમાર ને પેલી ગામરેની ગોરીની ખુશામત કરી જે નીચવાએ તે નીચવસું. તું કાઉસનાં નામ પર તો પુરોજ મુક.

પેસતનશા—હવે સાહેબો, મેહરજ સેઠ વીશે સાંભલો. (વાંચેછે.) “કલમ પાંચમી:-મારો ભાઈ મેહરજ એક ભલો, હાતમ દીલ ને રગેરગ લાયકીવાલો ઉમરાવ છે. એણે મારી મદારત વગર પીછાણવે ને વગર કંટાલવે કીધીય, તેના બદલામાં હું તેને રૂપીઆ પાંચ લાખની રકમ હજારો હેસાન ને પ્યારની લખોલખ લાગણીઓ સાથે આપી જાઉંય.”

મનચેરશા—(ઉઠીને)મેહરજ શેઠ ! સેવક મુખારકબાદી આપેય.

(ઘણોજ વાંકો વલી સલામ કરે છે.)

તેહમુરસ—મુરખીની લાયકાત તરફ નીગાહ પુગારતાં જે થયુંય તે ઘણુંજ ખરહક ને વાજખી થયુંય.
(નમે છે.)

પેસતનશા—હવે છેલ્લી કલમ ગુલખાનું વીશે છે. (વાંચેછે) “કલમ છઠી ને છેલ્લી:-મારી દીકરી ગુલની ભલાઈ સાદાઈ ને ગરીબની પીછા-લુમાં આએ આખખા માતખર મેહેલ ઉપરાંત મારી બાકીની રોકડ રકમના

રૂપીઆ દસ લાખ હું એનાં નામ પર અતી ઘણી ખુશી સાથ કરું. જે તેણીએ એક મરનાર કાકાના પ્યારની ઇલાશી દાખલ માન સાથ કબુલવું.”

(વાંચી રહીને) Miss Meherjeebhoy, allow me to congratulate you most heartily and wish you joy. May God spare you long to enjoy the sweets and fruits of this richly-deserved fortune.

ગુલાં—I thank you, Mr. Pestonshah, thank you most sincerely for your good wishes. You are indeed very kind. If ever I deserve this fortune, the entire credit is due to my beloved and excellent father.
(અધાં મુખ્યારકબાદી આપેછે,)

કાઉસ—(ખીજવાઇને) હા, હમણાં તો તમે તાબરાપર તાબરા ફેરો, અને અંગ્રેજી ને ફારસીમાં મુખ્યારકબાદીની પેહરામણીઓ પેહરાવો, પણ એ તમારું કાવતરું કંઈ ટકી શકવાનું નથી. સરકાર દરબારના દરવાજા કંઈ બંધ નથી થયા. મારા હક છીનવી લેનારને પુછનારો હું બાર હાત તે બત્રીસ દાંતનો બેડેલો છેઉં. (પેસતનશાને) તુને સોલીસીટર બનાવ્યો કેને ? તું કેમ કોલેજમાં પસાર થયો, ને તારી પરીક્ષા કીયા કાંના મેહતાએ લીધીતી ? હવે આજે ઘરનું મારે અનપાની હરામ છે. આજ પછી કદી હું એ સીરીએ ચહરનાર નથી. (જાએ છે.)

પેસતનશા—જવા દેઓ, એવા નાલાયક બદમાશનું અહીં કામજ નથી. જે થયુંય તે ખોદા વાજખીજ થયુંય.

ગુલાં—બાવાજી, કાઉસને જવા દેઓય કે ? તારે સું નવાં વીલનો હક મારેજ લેઇ લેવો એવી તમારી મરજી છે ?

મેહરજી—જરા બી શક વગર, મારી બેટી. એ બેમરવત દુકતાનું મારે નામ નથી લેવું. આજથી મારે મનસે એ જીવતો મુવેલો છે.

ગુલાં—પણ બાવાજી, કાકાજીનાં મોહતની છેલ્લી ધરીએ મારા લાલનું જે વીલ બદલાવ્યું, તે એટલાજ વાસ્તે કે વાજખીની રાહે જોતાં એ દોલતપર મારા કરતાં કાઉસનો હક વધારે પોંહયેય. કાઉસ એ હકને નાલાયાક નીવરયોય ખરો, પણ તેને લીધે આપરે સું કામ તેનો હક લુટી તેને સજ્જ કરયે ? આપરે તેને ખોદાની સજ્જ પર છોરસું.

મેહરજી—(શકમંદ) છોકરી, મને સાચ્યો જવાબ આપ; બોલ અરં કે સું તું હજી એ બદમાશને ચાહેય ?

ગુલાં—(દુઃખથી) બાવાજી, તમારા સવાલથી હું દુઃખી છેઉ. જે બદમાશે અરધા કલાક અગાઉ તમારી મેહરબાનીના બદલામાં તમેને ગાલ ગલોચથી અપમાન કીધું, તેવા એક મુજને માટે મને પ્યાર તો સું પણ જરા બી માનતો વીચાર હોય, તો તમે જેવા એક નેકબખ્ત બાપની બેટી કેહવાવાને હું બીલકુલ નાલાયક છેઉ.

મેહરજી—આફરીન, મારા બચ્ચાં; તારે હું જોઉંચ કે તું હજી કાજિસની તરફદારી ફક્ત દયા ખાતરજ કરેચ, પણ નહી દીકરી, બદકારો પર દયા કરવી એ નેકબદોનું ખુન કરવા બરોબર છે. હવે દીકરી ગુલ, તું મારીબી મુબારકબાદી બાહલ રાખ. ખોદાએ તારી સાદાઇ ને સાહલેસઇની કદર પીછાણી નહીં ધારેલી નયામતોથી તુને નવાજચ, તે જોઈ માઈ જગર હરખથી ડિલઇ જાએચ.

ગુલાં—બાવાજી, મને મલેલી દોલત ને મેહલ, તે બધું માઈ નહી પણ તમારજ છે.

મેહરજી—સુખી રેહ, મારા બચ્ચાં, તું સદા સુખી રહે.

નાજાં—(આગલ આવીને) બેહન ગુલબાઇ, તમે કંઈ બી અમારે વરે દીલમાં ખુર ના લાવતાં જો, ખોદા પરથી મઈ બધી, તે તેણે જેવું જેને ઘટે તેવુંજ કીધુંચ.

શીરીન—બેહન ગુલાં, તમુને તમારી ધીરજનું ધન મલ્યું તેથી હું ખરાં દીલથી ખુશી છેઉ.

મંચેરશા—ચાલો ગુલબાનું, સુખી રેહો, એ તો તમારી લાયકીનો લાયક બદલો તમેને મલ્યોચ.

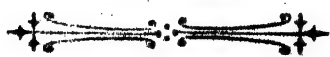
તેહમુરસ—તો, તો ! તેમાં શક સું ? બાઇ, સેવક નમેચ, પણ ગરીબોને બુલતાં ના હો.

ગુલાં—હું તમે બધાંની મુબારકબાદીનો દીલોજનથી ઉપકાર માનુંચ

મેહરજી—સંઠ્યાઓ, જોકે મારા મરનાર બેરાદરનાં કમોહતની હજી અહીં ઘણી ગમખારી છે, તોબી તમે મેહરબાનો બે ચાર દીવસ અતરે પહોંચાં રહી અમેને હેસાનમંદ કરશો એવી મારી અરજ છે.

(બધાંઓ પોતાની મરજી બતાવેછે—પરડો પડેછે.)

અંક ૩ જો—પ્રવેશ ૧ લો.

{ માતબર મેહેલનો એક રમણ આગ. વચ્ચે સોભીતો ઝૂંવારો જેમાંથી પાણીનો છંટકાવ જારી છે. આસપાસ ફુલફલાદી ને ઝાડપાંન વચ્ચે ગુલાં હાથમાં એક ફુલની ટોપલી લેઈ ગાતી દાખલ થાયછે.

ગાયન.

તમો સાંભલોની સંત સુખણુ, કલજુગ આયો રે !
તમો દેખો દુન્યાનાં તુફાણુ, કલજુગ આયો રે !
કોઇ કોઇ ઘરની વહુ દીકરી તે નહીં કરવાનું કરશે રે,
સસરા જેઠની લાજ ન ધરશે ને માથે ઉધારે ફરશે રે.—કલજુગ.
વહુ સાસુનો ઝગરો રે થાશે, ને દીકરો જોઇને હસશે રે,
સાસેરીયાંના લાર પાલશે, ને માઆપ ખસતાં કરશે રે.—કલજુગ.

(ગાયણ પુરં થતાં) બાવાજી ખેતરે સધાવે તે આગમ્ય હું મારે પોતાને હાથે એક સોભઇતો તુરો બનાવી આપતે. (ટોપલીમાં જોઇને) ચુંટી ચુંટીને આંખે તોરેલાં ફુલો હવે મને જરા ગમવા લાગ્યાં ખરાં, પણ આંખે મોઢરાં ને ચંપેલીની વચ્ચે ગોઠવવા થોરાક સારા ગોલાખ લાઉં, ને પછી એક એવો તુરો બનાઉં; કે બલી માલણુ ખી શરમાએ.

(ફુલ વિણવા જાયછે; છુપા વેસે કાઠિસ દાખલ થાયછે.)

કાઠિસ—(એકલો) કાકા નરતા ને મરતા મરેરે ! સતીયાનાસ ગીયાએતો ખે વીલ કરીને સુલી વચ્ચે સોપારી સમાન મારો કચરડોજ કહારી નાંખ્યો. કાઠિસ, કાઠિસ, તારાં કરમની લખતીના હાથ ભાગેરે ! રાંન પેલી દદા દીનીને બધા પાઠ ભણાવીને મેં અહીં મોકલી કે તે આંખે ગામરેની ગોશીને કાઠીરીતે મનાવી મારી સાથ ચાર ચોખ્ખા પરાવી લેવાનું નક્કી કરે, પણ તેમાં ખી મેં થાપ ખાખી. ચોરને પોટલે ધુરની ધુર, તેમ અંતે પાપ કુટયું તારે દીનીને પેલાં મોટાંમાંએ કેહે તેમ છજરતી નારે અધરયાત હાથમાં હાથાં આપીને મેહરજી કાકાએ ઘેરની બાહર કહારી મુકી. જલે-જર કાકાની ગેઇ કાલે જમસી ગેઇ. કાકા ખેહસ્તમાં હવે તો નવા જુના ખી થઇ ગીયા હોસે, પણ મારા બાપમાં આજે જ જ મહીના થયા કંઇ નવું કે જુનું થતું નથી. હવે તો આંખે એક સેવટનો અખતરો છે કે જો બોલી ગુલ કોઇ એતેફાકથી અહીં એકડી થઇ જાય, તો તેનું કંઇ પગ પાની કરી, અશતમ પશતમ સમજવી, સુઝાના દાદર ને રૂપાનાં દોરડાં બતાવી, હજી ખી તેને મારી ખોરદમાં ઝીતી લેઉં; ને નહીં તો પછી

એમ ખી ને એમ ખી કોઇની ખોટી સહી બહી કરી, કોઇ એકમાં ઉચલ પાથલ કરવીજ પરસે. હવે આએ તર કે પેલી તર કીધા વગર કંઈ છુટક છે ? (અંદર જોઇને) ઓહો, પણ સું નસીબ છે ? જે છેલ છખીલીની રાહ જોઈય, તેજ અલખેલી હું મકતી ચાલે આએ તરફ આવતી જણાયય. [કાઉસ બાળુ થાય છે.—ગુલાં ગાયન ગાતી આવેછે.]

ગુલાં—

ગાયન.

રંગ ખેરંગી તુરે હું કરસ સરસ બેહેક બેહેક થતો
મધમધતો અતીશય, ફુલ તાળાં વીણી લાવી,—રંગ ખેરંગી.
ફુલ છે ફુલ અહીં રંગ ખેરંગી, હર હર રંગનાં મન ગમતાં,
મોઘરાં, ગુલાબ, જાઈ, જુઈ, ચંબેલી, નવ રંગોએ દીએ મન બેહેલાવી—રંગ.

કાઉસ—(ગાયણ પુરં થતાં) આહા! સું સુંદર ગાયું ! ફાટેલા ઢોલ જેવા ભેંસાસુર સાહદે રાગરા કાહરી કાહારીને નથી કોણ ગાતું, પણ ખુદરતે બખશેલા મધુર હલક ને મીઠા સરોદ સાથે, રાગની ખુખી ને આંધણીની તોર જોર વચ્ચેનાં આ ગામરેની ગોરીએ ગાયલાં ગીતે માઈ મગજ જાણે ખુશીથી તર કરી મેલ્યુંય. હવે મારે જાહેર થવું જોઈએ. (જવા કરેછે—ચોંકાને) અરરર. મોહકાન પર મોહકાન ! મેહરજી કાકા આવેય. એ નખખોદ ગીયો જો મને અહીં જોસે તો પોલીસના હાથમાંજ આપસે. એ કબાબમાં હારકું કાંહ વરી નરી મુવું ! હવે તો એ યહાંથી ખરે તેટલાં પાછું છુપાઈ જવું જોઈસે, નસીબમાં કેથા નાસા ગોસાના દાવ રમવાના બાકી હોએ તે કાંહ જાએ ? (બાળુ થાયછે,—મેહરજી આવેછે.)

ગુલાં—બાબાજી, એટલા જલદી તૈયાર થઈને કાંહ સધાવોય ?

કાઉસ—(બાળુ) ભસતે ! વરી ખીજે કાંહાં ?

મેહરજી—જરા ખેતરે, દીકરી; પણ તું અહીં સું કરેય ?

ગુલાં—હું તમારો વરે એક તુરે તૈયાર કરતીતી, બાબાજી !

મેહરજી—તું કાંય નાહોક એટલી જંજલ કરેય, દીકરી ?

ગુલાં—જંજલ ? મારા બાદશાહ જેવા બાપની ખીદમત કરવી એ જો જંજલ હોએ, તો બાકી મોજ કેઈ છે તે મને સમજ નથી પડતી. (યાદ કરીને) પણ બાબાજી, પેલી કાઉસની દીનીને આપરે આપરા બંબલામાંથી કાહરી મુકી, તે દદા કેહતીતી કે આપરો જેહાં-ગીર તો મરી ગીયો તે વાત તમે માનોય ?

મેહરજી—તે જુદીની બધી વાતમાં ફક્ત એજ વાત હું સાચી માનુંંય; પણ જવા દે એ વાત દીકરી ગુલ. ચાલ હવે જતો.

ગુલાં—સધાવો બાવાજી, પણ જલદી આવસો કે ની ?

મેહરજી—હા રે, આજે તો હું વેહેલોજ આવસ, ને હવે તું બી બંગલામાં જ દીકરી.

ગુલાં—જરાક રેહીને જાઉંય બાવાજી; પણ તારે તો આજે તુરો તૈયાર છે તે તમે લેતાજ સધાવો. (તુરો આપે છે.)

મેહરજી—જીવતી રહે મારી દીકરી, જીવતી રહે. (જાએ છે.)

કાકિસ—(બાહર આવીને) દાદાર હોરમજદ ! કારામાંએ ટાહેલું આખરે શીટયું ખરું. હવે એ ગામરેની ગોરી આગલ જાહેર થાઉં, ને તેથી કંઈ નાકટના નાટકો જેવીજ અદા ને ટપછપ સાથે જાહેર થાઉં કે એ છોકરી બી છક થક જાએ. (આગલ જાહેર) હાય !

ગુલાં—(ચમકીને) કાલુ ?

કાકિસ—તારો ફરમાંખરદાર, તાબેદાર, શર્મસાર, ધુનેહગાર, માશીનો તલબગાર કાકિસ છેઉં, ગુલ. (બાજુએ) બચ્યા કાકિસ, નાટકની ચોપરી-માંના વાંચેલા જેટલા બોલ યાદ આવી જાએ તેટલા બધા બોલી દેજે હં.

ગુલાં—કાકિસ, તું અહીં ભરાયલો સંતાયલો આવેલો જણાયય, ને તેથી એવી કઢંગી ને બેઢંગી મુલાકાત મારે લેવી નથી. હું ફરમાઉંય કે જેવો તું આયોય તેવોજ પાછો જા.

કાકિસ—અએ નેક કેરદાર કદરશનાસ બાંતુ જરે હું જોઉંય કે તું દયાનો દરયાવ ને દાનાધનો કુંગર મારી સઘલી જુરી ચાલથી આગાહ છે, (બાજુ) કમબખ્ત કંઈ શીરદોસી તુસીનાં શાહનામાંમાંના બોલ નહીં યાદ આવી જતા. (મોટે) તારે હું બાખસુસ પાંઉ પેયાદો પોશીદા તું માહજુબની મીઠી માશી માંગવા આયોય, ગુલ.

ગુલાં—કાકિસ, હું ફરીથી કેહુંય કે તારી સુરત બી જોવી મને રવા નથી. તારા વાંકો ને તારાં પાપો એટલાં છે કે હવે તું મારી મોહખત તો સું, મારી દયા તો સું, પણ માશીની બી વકી રાખતો ના.

કાકિસ—(ઢોંગથી) એમ ? (રડતે સાહદે) ગુલ, એટલી બધી જુદાઈ? અરે એ રીતે હારમારી ને હીનપસ્તીથી હરધુત થવાનીતો તું ગમગો-સારથી મેં હક્તેકશવર જમીનમાં બી આશા રાખીતી નહીં. પણ કંઈ નહીં, મારો દાહરોજ પાધરો હોતે તો મારાં માંએ બાપજ સું કરવા મરી જતે, ને બધું મને ઉધુંય સું કરવા સુઝ પરતે ? બસ, તારે તો સુજ્યું કરવા વગર ઉપાય નથી. સલામ ગુલ, સુખી રેહજે ! છેલ્લી સલામ ! (જવા કરેછે.)

ગુલાં—(બભરાએલી) રખે એ હરવાયો જીવ પર કરે ! (કાઉસને)
પણ સખર કાઉસ, તું કાંહ જસે ?

કાઉસ—(ખાળુ) પોરી પીગલીય હો ! (મોટે) જાંહાં જવાશે તાંહ
જવસ, કુવો તલાવ નહી તો દરીયો ખરીયો જે ખરીયો હોસે તે પુરસ,
વરી ખીજી સું કરસ !

ગુલાં—તારે તું સું જીવ પર કરશે ?

કાઉસ—તારે જીવને શું કાંદાની ન્યાત જમારવાનો છેઉં ? હું
તો દીલની ખરી ખુશીથી તુંને વધધ કેહવા આયો, કે જે દદા સાથે
લગનની જુસરીમાં હું જેરાયલો ઉતો તે જમના ઝપાટામાં આવી પેલી
જેહાન જધ ચુકીય.

ગુલાં—સું તારે દીની ગુજરી ગેધ ?

કાઉસ—હા. તે મારી હસે કેડી તારાં ભારત તરીકે તારાં પેલાં
ઘેરમાં આવી રહીતી, પણ પછીથી તેં તેને તારે તાંહથી હાંકી મેલી,
એટલે તે રાંન પાછી મારો ટોટો પકરતી આવીતી. એતેકાક તેવામાં
દાદારે દયાથી મારી દાદ લીધી, ને તે રાનને કેથો મરકીનો તાહારયો
તાવ ભરાયો જેથી તે ઠંડી થઇ ગેધ, કે હું ખુશીથી છલાછલ થઇ
ગીયો કે ચાલ ગંગા નાહયો.

ગુલાં—ને એ દુખભરેલા બનાવને સું તું ખુશીની વાત સમ-
જેય ? ધીક્કાર છે તારી પર, ને હેફ છે તારા એ ગલીય ને ગંધીલા
વીચારો પર ! એક વાર એક સકુમારી નારીની ખુબસુરતી પર મોરી
પરી, તેને લગનના પવિતર ગાંડથી તારી હકદાર મોહરદાર બનાવી,
પાછલથી તેના કરતાં વધારે ખુબસુરતી જોઇ, તેને રીખાવીને માહી
નાંખવાનાં પાપનાં પસ્તાવામાં ડુખી મરવાને બદલે ઓર ખુશી થાયય?
સ્થાનત છે તારીપર, કાંઈ કર તાંઈ મારી સાંખેથી.

કાઉસ—(ખાળુ) મારયા ઠાર. રાંનને જેમ તેમ ઠેકાણે લાયોતો
ને વરી આએ તો નહીં ધારેલું કાંટાનું કટેસર થઇ ગીયું. પણ તારે
હવે પાછો ફરેખ રમવો જોઇએ. (કગલીને) અરે પણ તારે મને હવે
એમ ખી ને એમ ખી મરવાજ દે ની ? કંઈ કુવો તલાવ પુરવાજ દે ની ?

ગુલાં—પુરતો કાંય નહીં ! આ પાપી, તું જેવાને એક ખેશી કેહવા
તો સું, પણ તારાં નામ પર થુકવા ખી હું રાજી નથી. ચાલ ખસ.
જવા દે મને.

કાઉસ—નહીં જવાસે. અએ છોકરી, આટલો વારમેં તુંને ફરે-
બથી જીતવાની કોશેશ કીધીય. પણ જરે હવે તેમાં નથી ફાવતું,
તારે તો હવે હીંમતથી મારા ઠરાવ સાંભરી લે.

ગુલાં—ને નહીં તો ?

કાઉસ—ને નહીં તો યાદ રાખ આ તુંદ મીઝનજની તુમાખી
ઝારત ! કે મારી મોહબતનો મીઠાસ કીનાના કડવાસમાં ફેરવઈ તારે
નખખોદ વારસે.

ગુલાં—અએ નીચ, તું જેવા હીચકારાઓ હીંમતની ગમે એવી
ડીંગો મારે, પણ તે બાયલાઓ બાતેનમાં એક બુદ્યા ઝારત કે બચ્ચાં
કરતાં ખી નખેહતર હોયચ.

કાઉસ—એમ છે તારે—

(ગાય છે.)

ગાયન.

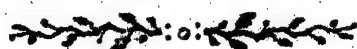
જાંણુ, જાંણુ ! માન, માન !
જશે તું તાણુથી—માંનથી, જનથી.—જાંણુ, જાંણુ.
લેવસ તુંજનો જાંન, વેર મુજ લેવા,
દેવસ ન આસાન દાવ જતો દેવા.
અગર નીહતર વગર કસર તું કર હું પર નજર મીઠી,
હીત જાંણી રે દીવાની. ખચ્ચીત તો થસે હેરાંન; તું નાંદાન !—જાંણુ, જાંણુ !

ગુલાં—(ગુસ્સાથી)

ગાયન.

દુર, દુર ! દુર, દુર !
પાપી રે, મુજ રે, પાજ રે, લાજ, જા—દુર, દુર.
કંઈ રે તુંજનો દોર અહીં નહીં ચાલે,
નહીં હવે તુંજ તોર ચાલે કોઈ કાલે,
ચલ ચલ નિશાળ ! નિરબળ ! નિકળ આ પલ સિકલ આગળ મુજથી!
કર તું કાઈ નીચ તારે, થુકું ન તુંજનાં નામપર, હું જરેર,—દુર. દુર!

{ ગુલાં ગાયનના ઠાઠ વચ્ચે કાઉસને થથરાવી
નાંખી હાંકી મેલે છે. કાઉસ ગુલાંથી હર-
ધુત થવાથી નીચી મુંડીએ નાહાસી જાયેછે.

પ્રવેશ ૨ જો.

(ખરશેદજી ખાનદાનીનું ઘેર.— બેહરાંમ એખલો દાખલ થાયછે.)

બેહરાંમ—એના સંઘ્યાનોસ જાએ, મારી સીથ ઘેના જંગલી છે (હસે છે) એના ખેળનાની ઘેનને ઉરમુજી ઘેલુરી લેધ ગેઈ, તેથી સંથ દોરથી દોરથી ઉરમુજીને થોં ખેજીઆ ખેરવા ગેઈ, ને ખેહીખે થું થો મારી ભેધરીને લેધને નોંહસી આવી ! (હસે છે) જારે ઘેલુરી એના ખેળનાની ઘેનને લાવીને ભેધાવી, થેરે મારી સીથ હસેય, ઊરમુજી ઘેલુરી ખી હસેય, મારી બાધ ખી હસેય, ને બેદદાં હસેય, તેથી હું ખી હસેય. (હસે છે) ઓ, પણ સીથ આવી. (ખરશેદજી આવે છે.)

ખરશેદજી—કેમ રે જંગલી, વરી એ અહીં સું આખખાંતો ભુકો કરેય ? વરી કંઈ ઘરયાલ ભાંજીને ઘરયાલીને લાવીને સાંતવોય કે કેમ ? (હસે છે.) જા, દોર કામપર જા.

બેહરાંમ—વોઆરજી.

ખરશેદજી—(તેના જવા પછી) એનું ખાનું ખરાખ થાય, એણે ખી કીધું તેટલું થોઈ. પેલી કેહેવત છે કે નાદાંનકી દોસ્તી એર જીવકા હાંજી, તેમ એની સુઝે હું વેહેમનો ભોગ થઈ નાહોક મારી પાકજાદ ધન પર અદ ગુમાન લાયો, ને મારો પોતાનો ફેસ્તો ને હુરયો બનાવ્યો. ચાલો સહિ સાઈ, જેતુ સેવટ સાઈ. એવો જંગલી ઘેરમાં ઉતો તો કંઈ નહીં તો હું સીખ્યો કે જરા જરામાં એમ ઉસકેરઈ આવી આકરા થવામાં સાર નથી. મારી ધને ને હોરમજી ઘરયાલીએ મને માફ કીધુંય, ને એ નાપસંદ ગર-ખર તાંહાંજ નરમ પરી ગેઈ એજ ગનીમત છે. (બેહરાંમ આવે છે.)

બેહરાંમ—સીથ, ખેરજીજી સીથ મેલવવા આવીય.

ખરશેદજી—કોણ ખરજોર ? આવવા દે તેવજીને.

બેહરાંમ—વોઈજી.

(જાએ છે.)

ખરશેદજી—આએ ખરજો દીન પર દીન મારે તાંહાં વધારે ને વધારે પગેતાતો જાએય એ ખરી ખુશીની વાત છે. (ખરજો આવે છે) દોસ્ત ખરજો, તેં બાહર ઉભો રહી નામ મોકલવાના તાજીમ તવાજી કીધા તેથી હું ખુશી નથી.

ખરજો—ઠેક યુ. (ખેઉ ખેસેછે.) ખઈ કેહુંય ખરશેદજી શેઠ કે મારા જેવા એક એખલા અદુલાને એક ખેરાદરનેજ જાજતી મમતાથી સોઆયદીમાં તમે જે આરખાવોય ને વધારોય તે હેસાંન હું કદી કોઈ રવેસે વાલી શકનાર નથી.

ખરશેદજી—દોસ્ત એ તો તું ફક્ત તારી લાયકી બોલેય, પણ હવે એ વાત જવા દે ને મને કેહ કે કાલે આપરા દોસ્ત સપલશાહને તાંહની પારટીમાં તું ગીયોતો કે ?

ખરજો—હા, હું ગીયોતો ને એ પીછાંણુને વાસ્તે ખી હું તમુનેજ ઉપકારી છેઉં, પણ હું તો એમ કેહુંય દોસ્ત ખરશેદ, કે આપરા કાઠ કાઠ શેઠ્યાઓ ખી બાળે વખત પોતાનો ઠાઠ બતાવા, અકેકી રાતમાં હજારો રૂપીઆનો ધુમારો કરેય, તેનો અરધો હીસ્સો ખી તેઓ કાઠ લાયક ધરમખાતાંને મદદ થવા. આપે, તો એક રાતની તે પારટીમાં થયલી વાહજી વાહ કરતાં, ગરીબોની જીવેદાન તલકની દુવા તે લોકની બેશક એક હજાર ધણી વધારે કામ આવે. ખરેખર, આપરા આએ બુજેરગ દોસ્ત સપલ સેઠ પોતે છે તો આટલા અસીલ, ને હું અજબ છેઉં કે અવાર નવાર એવી પાર્ટીઓ પર એઓ એમ પધસાની ધુર કરેય.

ખરશેદજી—તેટલુંજ હોતે તો ખર જહાનમ ખેરાદર, પણ વાત તો એથી ખી નબેહતર છે. (કાંનમાં) બચારાને જુગારનો ખી ભારી લખ છે.

ખરજો—મને ખબર છે. જેઠ રાતે તમે ખી નહીં આયાતાં, એટલે હું તો જમવા પછી મોરી રાત વેર થોખ્યોજ નહીં, પણ સાંજે થયું કે નહીં થોખ્યો. કેમકે તાંહાંતો પેહેલ્લીજ રાતથી એ હાર ઝીતનો પોશો શરૂ થયોતો !

ખરશેદજી—(અચરતીથી) હં, એવણુના ઘેરમાં ખી ?

ખરજો—હા જી. ને વરી તેરાં ખી કંઈ બધાં સારાં આદમીઓ-નેજ નહીં ઉતાં. પેલો લુચ્ચો કાઉસ, ઓરખ્યો કની ?

ખરશેદજી—હા પેલો ગામનો ચોર ? હરહરતો જુગારી ? તેતું શું ?

ખરજો—તેને ખી નોતરયોતો !

ખરશેદજી—ખરેખર ! સપલને એની સાથ કાંહાંથી પીઝાન પરી ?

ખરજો—તેનીજ સાથ એવણે પેહેલ્લી બાજી માંડી, જેથી હું તો કમકમીને માથું દુખવાતું બાહાણું કાહરી ઉઠીજ આવ્યો.

ખરશેદજી—બહુ નેક કીધું. કાઉસ જેવા એક લટખટ લુચ્ચાથી એ સેઠ્યાને જરૂર કરીને ચેતેલા રાખવાજ જોઇસે.

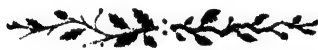
ખરજો—પણ ખરશેદજી શેઠ, સપલશાહને એ જુગારની રમતનો ખુરો લખ કેમ કરી લાગો હોસે ?

ખરશેદજી—એનો સખખ એક કાંહની કીસ્સા જેવો છે, દોસ્ત ખરજો. કેહેજ કે જુવાનીમાં એવન એક ગરીબ પણ અસીલ પારસી

સુથારની એહેરે નમુન છોકરીપર મોહઅતમાં ગીરફતાર થવાથી, પોતાના ધનવાન આપની હરસે તેનીસે પરનીને નીકાહથી એક થયા. જે વાત એતે-કાકથી એવનના આપને કાને આવી, જેથી તેણે અચમુચ તેઓને છુટાં પારી નાંખવાના ઘાટકી ઇરાદાથી, ફરજયાત ખીચારા સપલશાહને ઠેક ચીન હડસેલી આપ્યા; જ્યાંથી છેક બે વરસે તે જુદમગાર બુઢાના ગુજર પામવા બાદ એઓ પાછા ફરયા, ત્યારે તે અબલાની ચાંપતી જુસ્સેજો ચલાવી, પણ જાને તે પાતાલનાં પેટાંમાં ગરક ગઈ હોય તેમજ આજ તક તેનો કસો પતો હાથ લાગી શક્યો નહીં.

ખરજો—તારે સું તે મોહઅતની નામુરાદી અને પોતાની મોહોર-દારપર ગુજરેલા ગજબનો બલાપો વીસરવાનો એવણે એજ એક ભુલ ભર્યો ખુરો લખ સોધી કહાર્યો ?

ખરશેદજી—હા, પણ ચાહાવું ખુદાતું છે તો હજી ખી એવનને એ ભુલ ખતાવી આપી આપરે જરૂર ખરે રસતે ઉતારસું.
(વાત કરતાં જાયછે.)

પ્રવેશ ત્રીજો.

(કાઉસનાં ઘરનો કંગાલ દેખાવ. કાઉસ હાથમાં પાસા સાથ ખુશીમાં દાખલ થાયછે. ને ગાયેછે.)

કાઉસ—

ગાયન.

રચી બાજી, હિલાસાજીની બે છગગાની આસામાં,
થયો રાજી, હું તો ગાજી, ખરી તાસીર પાસામાં.

કોરસ { ગુલપો રમતાં બાજી જમતાં અંતે હાથે ચહડયો દાવ,
ગડબડ કરતાં, પાસા ફરતાં, બદલાયા બસ તરિયા પાવ!
મતીબાજી, અરે પાજી, થઈ તાહરીજ અંતે હાર,
હસાવીને, ફસાવીને, કિધો દગો તો પડયા ખર. (કોરસ)
મિટાવી મેં, હટાવી મેં, ગરીબીની ખુરી ચુંગાલ,
કિધો જ્યારે, દગો ત્યારે, થયો જરથી હું માલા માલ. (કોરસ)

“ખાનાર ખીનાર ને ખોદા, આપનાર” એ કેહવતના કર-નારની બોલબાલા થજો. ગેઈ રાતે પેલા ધનવાન સપલને પારાથી ભરેલા પાસાની એક ઠગાઇભરેલી બાજીમાં હું તેત્રીસ હજારની નાદર રકમ ધુતી આયો. (ખુશીથી) બાઈ જોવ ! તેત્રીસ હજાર ! ગેઈકાલે અત્યારે હું એક બીખારી ઉતો, પણ આજે તેજ વખતે લગભગ અરધા લાખનો હું ધણી થયો, જે આ ઠગાઇભરેલા પાસાના પ્રતાપથીજ થયું. ખરેખર

આચ્છે પાસા જે દેખીતી રીતે સાધારણ પાસા જેવા છે તે પારાથી ભરેલા ઠગારા પાસા છે એમ કોણ જાણેય ને કોણ કેહેસે ?

(કાઉસ પાસા ટોપલપર મુકે છે. બરજો આવી કાઉસનું છેલ્લું વાક્ય સાંભળે છે.)

બરજો—હું કેહવસ ! ઠગારા લુચ્છા, એ તારી ઠગઈ હું જાણુંય, ને તેથી હું કસમ પર કેહવસ કે તારી પાસે લોકોને ધુતવા પારાથી ભરેલા ઠગારા પાસા છે.

કાઉસ—(ધણેજ ધભરાધને) હેં સું ? કોણ ? (તોતરો બોબરો) પ-પ-પણ તું છે કોણ ?

બરજો—હું કોણ છેઉં ? તું જાણતો નથી કે હું કોણ છેઉં ? તું જાણેય ને તોખી અંજાણો થાયય, તો મને કેહવાની બી કસી અરચન નથી કે હું બરજોનાં છુપાં નામ હેલ્લ તેજ જેહાંગીર છેઉં, કે જે તારા મેહરજી કાકાનાં પનોતાં જાંપરાં હેલ્લ નાંધલેથી મોટો થવા પાંખ્યોય.

કાઉસ—હા પ-પ-પણ તું તું સું એમ કેહેય, કે હું ક-કઈ તારાથી બીહુંય ?

બરજો—જરા બી શક વગર. તું સમાન પાપીઓ સદા હીચકારા હોયય. જેઓ મનના મેલા હોયય ને બદમાશોને હીમ્મત સાથે સદાનું વેર વસેલું હોયેય.

કાઉસ—વાઈ, પણ એ બધું કહીને તું કેહવા સું માંગેય ?

બરજો—એટલુંજ, કે ગેઈરાતે સપલસેઈને ખોટા બનાવટી પાસાથી તું તેત્રીસ હજારતી પાદશાહી રકમ ધુતી આયોય.

કાઉસ—પ-પ-પણ તારા પા-પાસ તેના પુ-પુ-પુ-પુરાવા સું બરયાય જે ?

બરજો—(ટોપલ પરથી પાસા ઉંચકીને) આચ્છે પાસા. એથી વધારે સાહદત સું જોઈસે ?

કાઉસ—(તેને વળગી પડીને) બચ્ચા હમણાં ને હમણાં પાસા છેાર ! હું તુંને કાચ્યો કરડી ખાવસ નહીં તો કે તાઈ ખુન કરસ.

બરજો—(એક આંચકા સમેત કાઉસને હટાવીને) દુર રેહ, તારા પાપી હાથોથી માઈ તન બદન અપવીત્ર ના કર. તું માઈ ખુન કરવાની ડીંગ મારેય, પણ તું રજોરજ એટલી હલકી પંકતીનો હીચકારો છે કે જોકે ખુન કરવાં એ હીચકારાઓનોજ પેશો છે, તોખી એ જાતના કંઈક હીમતી હીચકારાઓથી બી તું તો ઉતરતો છે. તું જેવા નાતવાન લોખંડી બાયલાઓ ઉધરતી પારસી આલાદનું જાણે એક લાયબલ છે.

કાઉસ—(ઉસકેરાયલો) વાઈ, વાઈ, હવે તું ઘણો મોકરી પેહલવાન છે તે હું જાણું, પણ તું કેહવા સું માગેય તે કેહની ?

બરજો—એટલુંજ, કે વગર ગરબરે સપલસા પાસ માફ માંગી એ પાસાની ઠગાઈથી મેલવેલા તેત્રીસ હજાર તારે તેવણને હવાલે કરી દેવાય, કે એ પાસાની સમમાં બટાંબે જવુંય ?

કાઉસ—(બાબુ) નખખોદ પર નખખોદ ! આચ્છે કાંહ આપદા ! (મોટે) બેરાદર જેહાંગી:—

બરજો—ખબરદાર ! હું જેહાંગીરનાં નામે અહીં મુંબઈમાં આરખાતોજ નથી, ને તે ઉપરાંત તું જેવા બદમાશનો બેરાદર કેહેવાવાને બી શરમાઈય.

કાઉસ—વાઈ તારે બરજો. (કાંતે લાગીને) જો એ તેત્રીસ હજારમાંથી ત્રણ હજાર હમણા હું તુને અહીં ને અહીંજ આપવા તૈયાર છેઉં; ચાલ બોલ સાટું કરેય ?

બરજો—નીચ, એવી હરામ વાસનાઓ બધી તુંનેજ મુખારક. તું સું મને તારા જેવેજ હરહરતોબદમાશ ને પઈસાનો ગોલાંમ સમજેય, કે એક સચ્ચઈ પોકારતી મારી જીબાંનનું તાલું સુન્નાની ચાવીથી અંધ કરવા માંગેય ?

કાઉસ—(બાબુ) જોઈએ કંઈ દમથી વલેય ! (મોટે) ઠીક છે, તારે હું બી હવે છેલ્લે પાટલે બેસુંય. તું મારા પર જે વાંક મુકેય તેનો હું ધીક્કાર સાથ ઇનકાર કરુંય.

બરજો—એમ છે, તો આગલ સું કરવું તે મારું કામ છે.(જવાકરેછે.)

કાઉસ—(ગભરાઈને) અરે થોબ, બાપુ થોબ. (બાબુ) સત્યાનાસ ગીયો જમની કાની પુઠે લાગોય, તે મને એ રકમ જરવા દેવાનો નથી. (મોટે) મને માફ કર દોસ્ત, જા તું એમજ હઠ લેઈ બેઠો તો તું જે કેહય તે હું કબુલ કરુંય.

બરજો—ઠીક છે, તારે હું હમણા સપલસેઠ પાસથીજ ચાલી આયોય ને મેં તેઓને મારી પછવારે પાં કલાકમાં તારે નામે અહીં તેરેલા છે.

કાઉસ—(ગભરાઈને) અહીં ? મારા ઘેરમાં ?

બરજો—હા ! પણ મેં તેઓને તારું પાપ કસું કહ્યું નથી. હવે તારે એટલુંજ કરવુંય કે તેઓ આવે તારે તે હરામથી મેળવેલી દોલત તેવણને હવાલે કરવી, ને તેઓને સમજાવી લેવાનું મને સોંપવું.

કાઉસ—ને તારે હવે તમે તો અહીંથી ખનીવંજો લેઓછ કેની ?

બરજો—જય કાંહ ? હું તારી છાતી પર અહીંજ બેસસ, પણ જાહેરમાં બેસસ તો સપલ સેઠને કંઈ વેહેમ જસે, તેથી હું આંખે પાસેના ઓરડામાં બરધ રહેવસ, ને ત્યાંથી મારી ખાત્રી કરસ.

કાઉસ—(ધુપી ખુશીથી બાળુ) પાસેના ઓરડામાં ? (દબાવલે સાહદે-મોટે) મારે કબુલ છે. (બારણું ઠોકાય છે.) એ પણ સપલસેઠ તો આયા ! (ઉતાવળથી) આવો દોસ્ત બરજો, આંખે ઓરડામાં બરધ જાઓ. (પાસેના ઓરડામાં બંધ કરી, બાહરથી સાંકલ દે છે.) કંઈ નહીં ખચ્યા, હવે લાગે તો તીર નહીં તો તુકકો. જોઈએ હવે તું બટાંબે જાએય કે હું

સપલસા—(અંદરથી) કાવસજી છે કે ? કાવસજી બા ?

કાઉસ—હાજર મુરખી આવો સપલસેઠ. (સપલ આવેછે.) પધારો સાહેબ, તમારાં નેક કદમથી મીસ્કીન સેવકની જુકરી પવીતર થઈય.

(ખુરસી આપેછે.)

સપલસા—કાવસજીબા. દોસ્ત બરજો મને કેહતાતા કે તમે કંઈ અતી જરૂરનાં કામસર તમારાંજ મકાનમાં મને મલવા માંગોય ?

કાઉસ—જી હા. એક હરરતા લુચ્છાની લુચ્છાઈ વીસે તમે મુરખી સાથે મને એકાંતમાં બે વાત કરવીય.

સપલસા—કાણુ લુચ્છો ?

કાઉસ—એક તમારો દોસ્ત, કે જે નીચ તમારી આગળ મોરના પીછાંમાં કાગરો ને ફરેસ્તાનાં રૂપમાં શેહેતાન છે, ને તે જવાનને વાસ્તે સાહેબને ઘણું માન છે.

સપલસા—(ભારે અચરતીથી) તમે એ શું બોલોય ?

કાઉસ—હું જે બોલુંય તેનો હરફે હરફ રાસ્ત ને અક્ષરે અક્ષર સચ્ચાઈથી બરપુર છે. સપલશેઠ, તે બદમાશ સાધુના સાક્ષા હેઠલ એક હરહરતો લુચ્છો છે, લુચ્છો !

સપલસા—પણ કાણુની. લુચ્છાઈ વીસે તમે ભાઈ એટલા જોરથી બોલોય તે કંઈ સમજ પર !

કાઉસ—સાંભલો સાહેબ. આજે સહવારે તે લુચ્છો મારી આગલ પારાથી ભરેલા પાસા લાવી, મને કેહવા લાગો કે તમારી સાથે તેને હીસાબે મારે બાજી માંડવી, ને એ ઠગબાજીથી હું જે તમોને ધાબરીને ઝીતી આઉં તે દોલત સરખે ભાગે અમારે વેહ્યી લેવી.

સપલસા—(ગુસ્સાથી) હેં ?

કાકિસ—હા, આગલ તો સાંભરો, મુરખી ! મને તેની એ દ્યાનતી દરખાસ્તથી ઝનુન તો એવું આયું કે તેને જીવતો ને જીવતો ફારી ખાઉં, પણ સામટો વીચાર કરી હું ખામોશ રહી ગીયો, ને જાણે તેનાંજ મતનો હોઉં તેમ તેનાં પેટમાં ભરઈ ગીયો, ને પછી તેને તમારી આગલ પકરી આપવા ને ઉંધારો પારવા મેં તમોને અહીં વેર તસદી આપવાનું દુરસ્ત ધારયું, સાહેબ.

સપલસા—(ગુસ્સાથી) પણ તે એવો એ માંથાનો બદકાર કાંઈ છે ? કોણ છે ?

કાકિસ—તે અહીંજ છે. આએ રહ્યો.

(કાકિસ ઝપાટામાં ખારણું ઉંધાડી બરજોને ગલચીમાંથી પકડી બહાર કાઢે છે.)

સપલસા—(અચરતીથી) કોણ બરજો !

કાકિસ—હા બરજો. (બરજો ફગલાય છે. સપલસા દંગ થાય છે)

સપલસા—ઓ ગજબ ! તારે દુન્યામાં કોણ પર એતખાર લાવવો ? સાઈ, સાઈ, બરજો ! તમારા જેવા બાહરથી ઘોત્તાઘાત્તા પણ બાતેનમાં એવા મેલા બદમાશો—

બરજો—(ગુસ્સાથી) ખામોશ, ખામોશ, સપલસેઠ તમો મને ગેરમનસાફ આપોય. (કાકિસને) દ્યાનતી કુતરા ! તું એકાદ બે પલ એ કાવત્રામાં ફાવી નીકલસે, પણ અંતે જેમ સુરજ પર ધુર ફેંકનાર પોતે તેના છંટકાવથી આંધરો થાયય, તેમજ તું નીચ તારાં પાપની શરમીદગીભરી હાર આએજ ધરીએ જોસે.

કાકિસ—સપલસેઠ જો મારું કેહવું ખરું નહીં માનતા હોવો તો જુઓ, એનાં પાપની જાહેર ને જીવતી જામીનગીરી જે પેલા ઠગારા પાસા છે તે એનાં ગજવામાં હમણા બી મૈાનુદ છે. લાવ, પાસા કાહર. ચાલ પાસા કાહર ! અરે પાસા કાહારની સાહુકારના છોકરા, તાટ કેમ થઈ ગીયો ? શીફરી કેમ ફાટી ગઈ ?

(જખરીથી જાંહગીરનાં ગજવામાંથી પાસા ખેંચી કાઢે છે.)

સપલસા—અરે આએ સું ગુચવારો ! કંઈ સમજ પરે !

બરજો—સપલસેઠ, જ્યારે મારે લગતું હરહરતું જુહું તમોને આએ નીચ સમજાવતોતો, ત્યારે ખારણુંને બહારથી એ હરહરતા હીચકારાએ

સાંકર દીધેલી હોવાથી હું બાહર આવી શક્યો નહીં, બાકી નહીં તો તેજ
વખતે બાહર આવીને હું એની જુટ્ટી જખાંદરાજીનો સવાદ ચખારતે—

કાઉસ—હેં, આવી પાક બેહયાઇ ! સાંખી ચોર પર ચપની !
આએ પાસાની સાહદત તારાં ગજવાંમાંથી ખેંચી કાઢવા છતાં હજી
તું સતો થઇ તારાં પાપ નામુકર જાએચ, હમારા લુચ્છા !

સપલસા—બરજો, તારે મને ખાત્રી પુરવડ સમજાવો કે તમે
પેલા ચોરડામાં કેદ કેમ પર્યા, ને આએ પાસા તમારાં ગજવાંમાં
કેમ આયા ?

બરજો—તે બધી લંબાણુ વાત છે, જે હું નચીતે સમજાવસ.

કાઉસ—જોયું કેની સાહેબ. સું સમજાવે ? પાણી ભરી ગીથેલાંરે
સાહેબ, એ તો અમથો ઘી લગારીને ગોરો થાએચ.

બરજો—હાલ તો પોલીસને બેલાવી હું આએલુ ચઢાનું પાંખડું
પકરાવી દેવા માંગુચ.

કાઉસ—હેં લે ! ચોર કાટવાલને દંડ તેમ તું પોલીસનો દમ
બરાવસે, તેથી હું કંઈ બીહી જવસ ને તુંને જતો મુંકસ, એમ કે ?
અરે લુચ્છા જરા તો શરમા ! જરા તો શરમા !

બરજો—સપલસેંક, તમે આએ ખુરા પર નજર રાખજો. હું એક
ઘરીમાં પોલીસની મદદ સાથ પાછો આવસ.

(જવા કરે છે. કાઉસ અટકાવેછે.)

કાઉસ—અરે બચ્યા, એમ તાલ કરી વટેણા કાંહ વાવી જાએચ?
સપલ શેઠ પકરો, એને જવા ના દેતા, હુંજ જઈને સીપાઇને બોલાવી
લાઉંચ. (જવા કરેછે.)

સપલસા—નહીં, ઉભા રેહો, હું પોતેજ જઈને એક ઘરીમાં
પોલીસને બોલાવી લાઉં.

કાઉસ—(ઘણો ઘભરાઇને) મારયા ઠાર ! ડોહલાં બેઠાં ! (મોટે) વાઈ
વાઈ થોભો થોભો. હવે તારે જવા દેઓ એ બધી ખટપટ. સપલશેઠ,
હું મારો વાંક કબુલ કરુંછ. આએ હમારા પાસા મારા બનાવટી છે, ને
એ પાસાથી હું તમોને ગેઈ રાત્રે તેત્રીસ હજારની રકમ ધુતી આયોચ.

સપલસા—(પોકારીને) હેં ?

કાઉસ—તે રકમની પછએ પછ હું ઓજરખાલીભરી માસી
માંગી તમોને પાછી અદા કરુંચ, ને હવે મને જતો મુકો.

બરજો—દોળખી કુતરા, હવે તુંને જતો તે કેમ મુંઝાસે ? તે તારૂં પાપ છેલ્લી ધરીયે ખી મારા પર ઓરવવાના પજારા મારી, તારી તરફના મારી દયા કરવાના સઘલા વીચાર છતાં મારી સઘલી દયાને તેં દુર કરી નાંખીય. ને તેથી હમણાજ પોલીસને બોલાવી—

સપલસા—નહીં દોસ્ત બરજો, એ નાલાયક નીચ તરફથી, તેમજ તમોને મેં પોતે કરેલા ગેરઘનસાફ માટે એકઠી માફ હું માગી લેઉંચ. એવા અધ્ધમ પાપીઓને સજા તો થવીજ ઘટેચ, પણ એક પલ ગંભીર વીચાર કરતાં મને એમ લાગેચ કે વચ્ચે માંડે નામ જાહેરમાં બુદ્ધ થસે, ને તેથી મારે ખાતર એ મુજબને પરતો મેલો. એટલી મારી પર નવાજેશ કરો. એને એનું પાપ મારસે.

બરજો—ખેર મુરખી, તમારી એવીજ ખાહેશ છે તો હું લાઈલાજ છેઉં, ને હવે હું આંખે પલીદ મુકામમાંથી રૂખસદ લેઉંચ, (જવા કરે છે.)

સપલસા—જરા થોઓ, દોસ્ત બરજો; મારા ગુમાવેલા તેત્રીસ હજાર આંખે લ્યાનતના કુતરા પાસથી પાછા મેલવવા દેઓ કે હું ખી તમારીજ સાથે આંખે બદીનાં મુકામમાંથી ચાલતો થાઉં. (કાઠિસને) લાવ રે ઓ દગારા લુચ્છા, કાંદ છે પેલી દાગાથી પરાવી લીધેલી મારી પાદશાહી અનામત ? (કાઠિસ નીચી મુંડીએ લેવા જાય છે.) દોસ્ત બરજો, મારા પર કરેલાં આંખે હેસાનના બદલામાં એ મીઝકીન અવેજ મારા પર નવાજેશ ફરમાવી તમે બાહાલ રાખો.

બરજો—નહીં સપલ સેદ, હું તમારો વીશ્વાસ ને તમારું માન પાછું પામ્યોચ એજ બસ છે. મને એવાં ધનની તે કીરતારની કરમ બક્ષેશથી અગત નથી, ને તેથી હેસાનથી તેમજ બોંદસથી હું એ તમારી બેટ નામંજુર કરૂંચ.

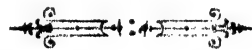
સપલસા—તારે હું નાચાર છેઉં, પણ એ હરામ પેશામાં મેં ગુમાવેલી એ ગંતવર રકમ હું મને પોતાને એક સજા તરીકે પાછી લેવા માંગતો નથી. એ રકમ હું અતરેનાં જુદાં જુદાં લાયક ધરમ-ખાતાંઓમાં તે ખાતાંઓની હાજત ને અગત પ્રમાણે આપી દેવસ, ને વરી તમોએ જુગારના પાપી લખ સાંમે મારી આંખ એવી રવેસે ઉંધારી આપીય કે આજ પછી એ નીચ નજસ પેશામાં મારા લાય અપવિત્ર નહીં કરવા તે કીરતારને નામે હું દીલોગ્નનથી કસમ લેઉંછ.

બરજો—એ તમારા બેઉ નેક હરાવોથી હું બેહદ ખુશી છેઉં. ફરી નહીં જુગાર રમવા વીસેના તમારા પવીત્ર કસમને સદા વલગી રહેવાને ખુદા તમોને નેક તોશીયત બક્ષો. (કાઠિસ અવેજ લાવી આપે છે.)

સપલસા—એરાદર અગ્ને, હવે આપરે આએ દોળખી મુકામ તજી જસું ?

અરજો—એશક (જતો જતો) હે નીચ, હજી ખી સુધરજો. યાદ રાખજો કે તારાં કીધેલાં કરતુકોનો જવાબ આપવા મોરે વેહેલે તે સાહેબની દરધામાં તારે જયું છે ને છેજ ! (અંતે જાય છે.)

કાઉસ—(બહોળ ગમગીન) થઈ ચુકું ! ધારયું સું ને થયું સું? આએ રખરતા રઝરતા પોરયા જહાંગીરમાં આટલાં પાણી છે એ તો મેં આજેજ જાણ્યું. અરે હું ભલા ભલાને ખીસામાં મેલનાર, ને મારા ડોરાના તાપ ને દમામના દાખમાં ધરીની વચમાં દબરાવી નાંખનાર, તે એ દુકતાથી દબી ગીયો? અફસોસ, જેમ ધોભીનો કુતરો નહીં ઘેરનો કે નહીં ઘાટનો તેમ હવે મારો ભુખે મરવા વગર છુટક નથી. હું જે પગલું ભરું તેમાં હીણપસ્તી સાથે હાર ખાઈ મને પાછુંજ હટવું પરેય, ત્યારે એવાં કંગાલ જીવતરે જીવ્યા કરતાં તો મરવુંજ ભલું. એવી હાયવેલા ને હાદે-સાએ વચ્ચે અવટયાં મારવા કરતાં તો હવે ઝેર ખાઈને આએ મારી થઈ પડેલી જીંદગીનો રસ્તો લાવવોજ બેહતર છે. (ગમગીન જતો રહે છે.)

પ્રવેશ ચોથો.

(માતખર મેહેલનો એક ઓરડો. ગુલાં ગલેખંધ ગુંઠતી ગાયન ગાતી દાખલ થાયછે.)

“SWEET HOME.”

Mid pleasures and palaces though we may roam,
Be it ever so humble there's no place like Home;
A charm from the skies seems to hallow us there,
Which, seek through the world, is nor met with els-
where.

CHORUS.

Home, Home, sweet, sweet Home,
There's no place like Home,
There's no place like Home !

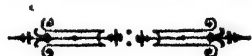
મેહરજી—(ગાયણ પુરું થતાં દાખલ થઈને) દીકરી ગુલાં, તારા મરનાર જાલેજર કાકાના પેલા વીસવાસુ પેસતનશાહ સોલીસીટર તરફથી ટપાલમાં હમણાંજ એક કાગલ આયું.

ગુલાં—તેવણ કાગલમાં મું લખેય, બાવાજી ?

મેહરજી—તેવણ આપુને મુંબઈ પોતાને તાંહ પાંચ દાહરા ધણી બોંહસથી મેહમાન બોલાવેય, તે એવા કદરશનાસનાં ઇજનને આપરે પાછું ફેરવે તે સોબસે નહીં વાસ્તે જવું પરસે.

ગુલાં—જેવી તમારી મરજી.

મેહરજી—ચાલ, તારે મારાં તેમજ તારાં કપરાં વગેરે તૈયાર કરવાની તું ગોઠવણ કર, કે રાતનીજ મેલમાં અતરેથી ઉપરી જઇયે. (બેઠિ જાય છે.)

પ્રવેશ પાંચમો.

{ પેસતનશાહનાં ધરતું એક સાદું દીવાનખાનું. ખરશે-
દજી ખાનદાની તથા સપલસા સાહુકાર સામ
સામેથી આવતા જણાય છે.

ખરશેદજી—હોલ્લો દોસ્ત સપલસા, ક્યારે આયા ?

સપલસા—પાંચ મીનીટ થઇ, હમણાંજ ટ્રાઈંગ રૂમમાં પેસતનશાહ ને તેઓના પેલા સુરતી પહોરણા મેહરજી ને તેવણની દીકરીને હું મળ્યો. ખરજો બી આવેલા છે. તેવણથીજ મેં જાણ્યું કે તમે બી આવેલા છેઓ.

ખરશેદજી—હા, હું તો પાંચ વાગેતો આયોય. આજના ઇન-વીટેશનની ચીટ્ટી તો આવેલી હતી, ને વરી બપોરે પેસતનશા બી અંગ્રેજ બજારમાં મળ્યા. તારે કેહજો મારા સુરતી પહોરણા મેહરજીને આવતાંવાર તેવણના ભુંડા ભત્રીજા કહિસના આપઘાતનો ઘણોજ ગમ લાગોય.

સપલસા—હેં, ત્યારે શું કહિસે આપઘાત કીધો ? મને તો ખબર બી નહીં પરી.

ખરશેદજી—જીહા, બધું લાગતાં વલગતાંઓ એ દાબ દબાણ કરાવ્યું. કેવો કમબખ્ત ? બાપ કાકાઓ કેવા નામી, ને એ છોકરો પોતાની બદચાલને કદ ફરેબને લીધે અંતે, શું ફેજે પોંહોચ્યો તે જોવો !

સપલસા—એમજ છે, દુન્યામાં એવા મુરાઓનો ફેજ અંતે એજ થાયજ. ઘણા મોટા અફસોસની વાત છે.

ખરશેદજી—હા. પણ આજે તમોને અત્રે આવવા વાસ્તે લેટ થાણું થયું ?

સપલસા—હા દોસ્ત ખરશેદ. (ગમગીનીથી) મારી કમખખત ધણીયાનીની જે દુખની વાત મેં તે દાહરે તમારી આગલ કીધીતી તે વાતનો પતો હું અંતે નહીં ધારેલી રીતે આજે મેલવવા પામ્યોય.

ખરશેદજી—(ઊલટથી) ત્યારે સું અંતે તમારાં કમનસીબ ધણ્યાણીનો પતો મલ્યો ?

સપલસા—મલ્યો ખરો. તેની જઘડ માતાનાં મોહત પછી તે મારી કમનસીબ કુંવર જવાન વયે આજે બોહલી ધરતી પર રવરી પરી, અને પછી મુંબઈમાં એક ગરીબ પણુ દયાલુ કુટુંબને આસરે તે પોતાના એકનાંએક બચ્ચાં સાથે જઘ રહી.

ખરશેદજી—તારે સું તમુને તમારા બાપે જખરીથી ચીન મોકલ્યા તે દરમ્યાન તે કમનસીબ અબલા હમેલદાર ઊતી ?

સપલસા—હા, અને રહી રહીને છેક આજે એતેકાફથી મને મલેલી સઘલી બાતમી મુજબ માલમ પરચ કે તેણીએ એક બેટાનો જનમ આપ્યો હતો, પણ ગરીબાઈનાં સંકટ અને સંતાપ વચ્ચે તે બચ્ચાંનો કકલાત ને હાએવેલા મારી કુંવરથી નહીં ખમાયાથી એક દાહરો કુંવરને કંઈ અજબ શીકર થઈ આવ્યું. તે એ બચ્ચાંને લઈ એક સ્ટેશન પર ગેઈ, ને કાંઈ પારસીને તેણે અરજ કીધી કે “આજે બચ્ચાંને એક મીલીટ સંભાલસો ?” ને પછી પોતે તાંહથી નાહસી ગેઈ,

મેહરજી—(ઊતાવલમાં ધસી આવીને) હેં ? સું ? ઇસ્ટેશન પર બચ્ચું એક મીલીટ સંભાલવા આપ્યું ?

સપલસા— } સું છે, મેહરજી સેઈ, સું છે ?
ખરશેદજી— }

મેહરજી—દોસ્તો, મને માફ કરજો, કેમકે તમારી એકાંત વાતમાં મેં નહીં ઘટી ખલલ કીધીય, પણ હું આજે ઓરડા આગલથી પસાર થતાં તમેને અછરતાં એમ બોલતાં સાંભરવા પામ્યો કે ઇસ્ટેશન પર કાંઈ પારસીને એક છોકરું તપાસવા આપી તે ઐરી ગુમ થઈ ગેઈ.

ખરશેદજી—હા, તેતું સું ?

મેહરજી—તે પારસી હુંજ છેઈ.

સપલસા—(ઊલટથી) હેં, તારે સું મારા બેટાનો પતો હજી બી મને મલસે ? ઓ કેહો મેહરજી સેઈ, કેહો, કે તે મારો હકદાર બેટો કાણ છે ? કાંઈ છે ? સું તે હયાત છે ?

મેહરજી—અફસોસ સદ હજાર અફસોસ સપલસેઈ, કે તે બેટાને નાંધલેથી મોટો કરી હું પેટનાં બચ્ચાં પેરે ચાહવા ને પાલવા પામ્યો,

પણ કંઈક એકજ વરસની વાત પર મારાં ઘેરથી નારાજ થઈ તે મારું
ઘેર છોરી ગીયો, ને હમનાં બે ચાર મહીનાની વાત પરજ હું જાણવા
પામ્યોય કે તે બચારો બેહેસ્ત પાંખો !

સપલસા—(રડીને) ઓ ગજબ ! અરે અફસોસ, નહીં ધારેલો
જહરે મારા બેટાનો પતો મળ્યો, ત્યારે આંખે નવી નાહિમેદી ! નવો જખમ !
(બધા રડે છે. પેસતનશાહ દાખલ થાય છે.)

પેસતનશા—(દાખલ થતાં—અચરસીથી) અરે એ સું ? દોસ્તો,
તમે બધા આંખ પાણી બરોચ તેનો સ્વખ સું !

મેહરજી—પેસતનશા સેઠ, અમે બેઉ ખરા કમનસીબ જીએ. મારા
ઘેરમાં જેહાંગીર નામનો જે જવાન અચગીથી પલાયો ને મોટો થયો હતો,
તેના આંખે સપલસા હકદાર પીતા કરચાય.

પેસતનશા—(અજાણી અને ખુશીથી) કાણુ, સપલસેઠ જેહાંગીરના
પીતા ? યા ખુદા, હું સું સાંભર્યું ?

ખરશેદજી—તમે ખરું સાંભરોચ, મારા દોસ્ત ! તે જેહાંગીર એવણુ-
નોજ હકદાર બેટો છે.

મેહરજી—તે જવાન મરી ગીયો. પણ—

પેસતનશા—નહીં દોસ્તો, હવે ગમ મોકુફ કરો ને ખુશી થાઓ
કે જેહાંગીરને તમે મુવેલો જાણોચ, પણ તે મુવેલો નથી.

સપલસા— } ત્યારે સું જેહાંગીર દેયાત છે ?
મેહરજી— }

પેસતનશાહ—હા, દેયાત છે એટલુંજ નહીં, મુંબઈમાં છે એટ-
લુંજ નહીં, પણ તે આંખેજ ઘેરમાં ને આંખેજ છાપરાં હેડલ હમણું
પાસેના ઓરડામાં છે.

સપલસા—(અધીરપથી) સું પાસેના ઓરડામાં ?

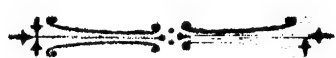
પેસતનશા—હા. મેહરજીસેઠ, હું આજે જેહાંગીરને તો તમારે
હવાલે કરવાનોજ હતો, પણ હું નહીં જાણતોતો કે જેહાંગીરને તેના
આપ સાથે ને એ આપને જેહાંગીર જેવા સપુત સાથે મેલવી આપવાનું
માન બી મારાંજ નસીબમાં લખેલું છે.

સપલસા—(અધીરપથી) અરે પણ ત્યારે તે કાણુ ?

પેસતનશા—ખરજો !

સપલસા—કાણુ, બરબે મારો બેટો ? આ હું હરખથી ફાટી જવસ. યારો ખસો, મને તેને ગોદમાં દાખવા દોરી જવા દેઓ.

[ઉલટમાં દોરી જાય છે.—બધા તેની પછવારે જાય છે.]

પ્રવેશ છઠો.

{ પેસતનશાહનાં ધરતું એક આરાસ્તે દીવાન-
ખાનું. ગુલાં તથા જાંઘાગીર દેખાય છે,

ગુલાં—જ એ તો ખરું, પણ તમારી શીકલ કંઈ ઘણીજ મારાં ધ્યાનમાં આવેય, બાવાજી ખી મને ત્હારના એમજ કહેતાતા કે આએ ચેહરો આપરે કેથે જોયોય.

જેહાંગીર—નહીં બાનુ, તમે ને તમારા નેકનામ પીતાજી કેમ એક મલતા ચેહરા વીશે ભુલાવો ખાતાં હોસો !

ગુલાં—ત્હારે હોય ખી, પણ તમે બોંમ્બેમાં ઘણુંના રેહવાસી હોસો ?

જેહાંગીર—હાજી.

ગુલાં—(શરમધને) ને તમારાં બૈરી છોકરાં ?

જેહાંગીર—બૈરી છોકરાંમાં તો સેવક પોતે ! (હસેછે.) બાનુ હું કુંવારો છેઉં, (ગુલ શરમાય છે, ને રોમાલ હાથમાં લેઈ રમ્યા કરેછે.) ને હવે કેથે ગોઠવધ જવાનો વિચાર છે. કેમ બાનુ, કંઈ બોલતાં નથી ? (જરા વાર થોખીને પાસે જતાં) ગુલબદન ગુલ—

ગુલાં—કાણુ, તમે કાણુ છેઓ ?

જેહાંગીર—વહાલી ગુલ, તું મને જે ધારેય તેજ હું છેઉં ! હું તેજ જેહાંગીર છેઉં કે જે—

ગુલાં—(હરખથી) કાણુ, જેહાંગીર ?

જેહાંગીર—હા જેહાંગીર ! મીઠી ગુલ, બરબે મારું નામ નથી, ને મુંબઈ મારું વતન નથી, પણ આએ ખુદરતના ફેરફારો સાથે હું તેજ તારો સદાનો સાદો જેહાંગીર છેઉં—

ગુલાં—આ જેહાંગીર, જેહાંગીર, અમે તો તું ને મુવેલો સમજીને રરી રરીને મરી ગીયાં !

જેહાંગીર—તે તમે નેકનામોની મારા તરફની સાચા પ્યારની નવી સાહાદત ને જીવતી જમીનગીરી છે.

ગુલાં—પણ જેહાંગીર, તું ને ઘેર તજી જવાની કોણે સદલાહ આપી ?

જેહાંગીર—એ ઘણી લાંબી વાત છે જે હું પછી વીગતે જણાવસ, પણ દુકમાં જાંણ કે તારા નેકનામ મરહુમ જલેજર કાકાએજ મને સદલાહ આપી પેસતનશાહના તાબામાં સાંખ્યોતો, ને તારી વરસગાંઠને દાહરેજ આપુને અતરે એકઠાં મેલવવાને તેઓને ફરમાસ કીધીતી.

ગુલાં—અં : તારે પેસતનશાહની મતલબ હવે મને સમજ પરી.

જેહાંગીર—વહાલી ગુલ, હવે એ વાત જવા દે, ને મને કેહ કે હવે સું તું મને આહેય ? હવે તું મને તારા ભરથાર તરીકે કબુલ રાખસે ?

ગુલાં—(ઘણીજ શરમાઈને—ધીમે સાહદે) હા વહાલા જેહાંગીર પણ હવે ચાલ બાવાજીને મલવા જઈએ. તેવણુ તો તું ને જોઈને હરખથી ઘેલા બની જસે.

જેહાંગીર—તે નેક બુજીને ગોદમાં દાખવા માઈ જીગર આપું અધીરું પરચું એમ નથી, વાસ્તે ચાલ. (અંદર જોઈને) અરે પણ પેલા સપલશેઠ ગાંડા હાથથીની કાની ધસ્યા કાંચ આવતા હોસે વાઈ ?

સપલસા—(અંદરથી) કાંહ છે જેહાંગીર ! કાંહ છે તે મારો હકદાર બેટા !

જેહાંગીર—(અજાણથી) જેહાંગીર બેટા ! એ સું બોલેય ?

સપલસા—(દોરી આવીને બેટાં) મારા દીકરા !

જેહાંગીર—(દયાઈને) મુરખી; હું હજાર વાર તમારો દીકરો, પણ આએ કંઈ અસાધારણ મોહબતનો બાયસ મને સમજાવશે ?

સપલસા—બાયસ ? બાયસ સમજાવવાની મારામાં તાકત નથી, મને હવે બેસવા દેઓ, હું હરખથી આજેજ થયોય (ખુરસી પર બેસી જાય છે.)

જેહાંગીર—યા ખુદા, એવું તે શું છે ! કોઈ કેહસો ?

પેસતનશા—તે હું કેહું ! બેરાદર જેહાંગીર, એવણુ તારા બાવા થાએ.

જેહાંગીર—(ઘણીજ અચરતીથી) મારા બાવા ?

સપલસા—હા ! હું તારો હકદાર બાપ, મારા બેટા ! (બેટા છે.)

જેહાંગીર—આ આપ, હું નથી જાણતો કે કીયા સખ્યો ને સાહતોથી તમે મારા આપ થવા ને હરવા પામ્યાય, પણ આટલું તો હું પેહલ્લાંથીજ કેહવસ, કે જે દીવસથી મેં તમાને જોયાય, તેજ દીવસથી મારું જીગર તમે તરફ કંઈ નહીં સમજી શકાય એવા હરખ ને માનનાં જોસ સાથ ઉછલ્યા કરતુતું. પણ સખર ! મારા પીતાને હું ગોદમાં ચાંપવા પામ્યોય તો મારી માતા વીસે બી હું તેટલોજ નસીબવાન છેઉં કે નહીં ?

સપલસા—નહીં દીકરા, જ્યારે તું દુધમલ બાલક હતો ત્યારની તે ગુજર પામેલી છે, પણ બેહસ્તમાંથીબી આજના આ મુખી હીગામને ને આશીરવાદ દેસે.

મેહરજી—પણ દીકરા જેહાંગીર, એ તારાં સુખમાં તું મને તો વીસરીજ ગીયો ?

જેહાંગીર—તમેને વીસરું ? કોઈ કાલે બી નહી. મારા મુરખી, મારા સદાનાં સીરછતર, એક ધનવાન આપનો આસરો તો હું આજેજ પામ્યોય, પણ આજવેર જેણે એક સગા આપની જગા રાખી, તેના તરફ નીમખહરામ થવા પેહલ્લાં હું પોતે આજે જોતી ચસ્મોથી આંધરો થઈ જવાને રાજી થવસ.

મેહરજી—મારા દીકરા, તારી ભલઈ ને સચ્ચાઈમાં હું કદી હાથો નથી.

જેહાંગીર—મુરખીજી, આજે મારી ભવીશની મોહરદાર છે. જેમ એક દીકરો પામવા માટે તમે ખુશ છેઓ, તેમજ આજે મેહરજી સેઠની એક અસીલ બેટીને તમારી વહુ તરીકે બાહાલ રાખવાને બી ખુશી થાઓ.

સપલસા—હજાર વાર મારા બેટા !

મેહરજી—શુકર ત્યારે તે દાદગરના કે અંતે મારી તેમજ મારી બેહસ્તનની મુરાદ બર આવી. દીકરી ગુલ, સસરાજીને પગે લાગ.

ગુલાં—(સપલસાને) મુરખીજી, હું પગે લાગુંચ. (પગે લાગેછે.)

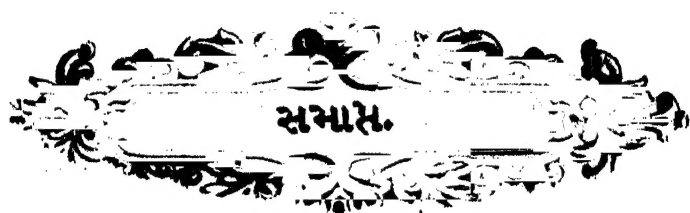
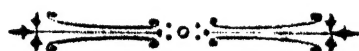
સપલસા—જીવતાં રેહો, મારાં બચ્ચાંઓ, જીવતાં રેહો ! મેહરજી સેઠ, તે કીરતારે જેમ તમારી બેટીને પૈસાથી મોહતાજમંદ નથી રાખી, તેમજ હું બી મારા જેહાંગીરનાં નામપર મારી તમામ દોલત કરી આપસ, કે જેથી એ લાયગસાલી જોઈ અમન અમનમાં રહે.

પેસતનશાહ—ખરું છે. મરહુમ જલેજર શેઠ હમેશા કેહતાતા કે “સદગુણીનો પૈસો બાલમને આશીરવાદ છે.”

ખરસૈદજી—ને તેમ હું હીમ્મતથી કેહુંય કે એ દોષતનો
રૂડો બિપયોગ કેમ કરવો તે એ બવીશનાં લાયકીવારાં ધણી ધણીયાણી
ખરાખર સમજેય.

ગુલાં—ને તેમાં વરી તમારા જેવા મેહરબાનોનો જો અમારે
સાથે સાહયો છે, તો અમારી સાદ્દને અમે સદા યાદ કરસું.

જેહાંગીર—ખરૂં છે મેહરબાનો. આએ “ગામરેની ગારી”
ને હું એક “બુરજીગર ગામરયો” ગરીબમાંથીજ વધીને શેહરી
ઠાઠ ને પૈસાનો છંટકાવ પાંમ્યાય, જે બધું હમારી ધીરજનું બન છે,
ને તેથી અમારો એ આગલો ને બુનો અનુભવ, અમારી નવી
જંદગીના નવા સફામાં અમેને સદા કામ આવશે.

વિક્ટોરીયા નાટક મંડળીની ઉર્દુ

ચોપડીઓનું લીસ્ટ.

રૂ.આ.પૈ.	રૂ.આ.
પરજલા ઉર્દુ તરોનાર. ૦ ૬ ૦	આશકુકા ખુન ... ૦ ૬
જાંજીરે ગુલર ... ૦ ૬ ૦	નિગાહે ગફલત ... ૦ ૬
લયલો નહાર ... ૦ ૬ ૦	તિલસ્માતે ગુલ ... ૦ ૬
હરિશ્ચંદ્ર ... ૦ ૬ ૦	સંગીન બકાવલી ... ૦ ૪ ૦
ગોપીચંદ્ર ... ૦ ૬ ૦	હવાઈ મજલીસ ... ૦ ૪ ૦
રામલીલા ... ૦ ૬ ૦	મન્દર સભા ... ૦ ૪ ૦
નાગનાં ... ૦ ૬ ૦	નાયરંગ નાજ ... ૦ ૬ ૦
અલીબાબા ... ૦ ૬ ૦	કરરમયે કંદરત ... ૦ ૬ ૦
દીલેંગ દીલશેર ... ૦ ૬ ૦	વિક્રમ વિલાસ ... ૦ ૬ ૦

ગુજરાતી.

નવકળા ... ૦ ૬ ૦	કળાપતી ... ૦ ૬ ૦
ભોલી ગુલ ... ૦ ૬ ૦	મદન વસંત ... ૦ ૬ ૦
ગામરેલી ગોરી ... ૦ ૬ ૦	ગુલુસુંદરી ... ૦ ૬ ૦
અસલાજી ... ૦ ૬ ૦	પાકગદ પરીન ... ૦ ૬ ૦
નિંદાબાનું ... ૦ ૬ ૦	દીનદાર દીના ... ૦ ૬ ૦
તકદીરની તાસીર ... ૦ ૬ ૦	માસીનો માંકા ... ૦ ૬ ૦
તક ઇનસાફ ... ૦ ૬ ૦	ભમતો ખુન ... ૦ ૬ ૦
તેક અસલત તેહેમીના.. ૦ ૬ ૦	અથડા અથડી...(ગાયન) ૦ ૨ ૦

ફાર્સી ગુજરાતી.

નાજી શીરીન ... ૦ ૨ ૦	ચાલ મારા બાપ ... ૦ ૨ ૦
વેહેમાયલી જર... ૦ ૨ ૦	કાવલાની કચુમ્મર ... ૦ ૨ ૦
ગુસ્તાદ ધામટ ... ૦ ૨ ૦	ખુદાબક્ષ ... ૦ ૨ ૦
તલબ બેહેરા ... ૦ ૨ ૦	

